

ISSN 2520-2057

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 20 (60) / 2018
3 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 20 (60)

3 том

Київ 2018

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **НЭБ elibrary.ru; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; НЭБ elibrary.ru; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Scientific Indexing Services; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; CiteFactor; Open J-Gate; Cosmos Impact Factor; Scholar Steer; Eurasian Scientific Journal Index; Academic keys; Російський імпакт-фактор; Наукова періодика України; JOURNAL FACTOR; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); The Journals Impact Factor (JIF); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)
Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словачька Республіка)
Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)
Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)
Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтєн Інгаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлісу Азербайджанської Республіки (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Іманлі Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)
Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)
Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)
Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)
Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)
Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)
Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)
Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растислав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словачка Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Антонов Микита Валерійович ОГЛЯД ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ПРО ЗАБОРОНУ ДИСКРИМІНАЦІЇ	7
Асірян Сюзанна Рафіківна, Ткач Дарина Костянтинівна БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ 1994 РОКУ: ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ	10
Беденко Юрій Юрійович ПРАКТИКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО АРБИТРАЖУ В АСПЕКТІ АТРИБУЦІЇ ДІЯНЬ НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ	14
Воліна Анастасія Едуардівна ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ	19
Губарь Євгенія Андріївна ЧИННИКИ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ЕКОЛОГІЧНУ ЗЛОЧИННІСТЬ	24
Жук Аліна Вадимівна, Петришин Олег Олександрович СУЧАСНІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ КРАЇН-ЛІДЕРІВ ЄС У БЛИЗЬКОСХІДНОМУ РЕГІОНІ	27
Крапив'янська Вікторія Вячеславівна ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	32
Мандзюк Маргарита Михайлівна ДВОСТОРОННІЙ ВПЛИВ BREXIT: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ	37
Михайленко Лідія Володимирівна ПОНЯТТЯ ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	40
Михалків Ірина Михайлівна СТАНОВЛЕННЯ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЯК ПРОГРЕСИВНОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ АГРОСФЕРІ	44

Полюга Ірина Сергіївна РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ	48
Реброва Юлія Владиславівна ФЕНОМЕН ВИНИКНЕННЯ ХИБНИХ СПОГАДІВ, СПОСОБИ ЇХ ВИЯВЛЕННЯ ТА НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	52
Савчук Олена Олександрівна, Сидоренко Дмитро Олександрович ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	58
Файчак Валерія Віталіївна ЯДЕРНЕ РОЗЗБРОЄННЯ. УТОПІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ	62
Хавер Катерина Сергіївна, Ручкін Владислав Русланович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ	66
Щербак Антон Михайлович, Ігнатко Родіон Іванович ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ КООПЕРАЦІЮ ...	70

УДК 341

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Антонов Микита Валерійович

студент міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Антонов Никита Валерьевич

студент международно-правового факультета

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Antonov Nikita

Student of the International Law Faculty

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Чевичалова Жанна В'ячеславівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Чевичалова Жанна Вячеславовна

кандидат юридических наук,

доцент кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Chevychalova Zhanna

PhD in Legal Studies,

Associate Professor of the International Law Department

Yaroslav Mudryi National Law University

ОГЛЯД ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ПРО ЗАБОРОНУ ДИСКРИМІНАЦІЇ

ОБЗОР ПРАКТИКИ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА ПО ДЕЛАМ О ЗАПРЕТЕ ДИСКРИМИНАЦИИ

GENERAL REVIEW OF THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN CASES CONCERNING DISCRIMINATION

Анотація. У статті автор розглядає положення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколу № 12 до конвенції про заборону дискримінації. Аналізується практика Європейського Суду з прав людини про застосування цих положень. З'ясовується питання про стандарт доведення та тягар доведення у справах щодо дискримінації, а також можливість впровадження державами політики позитивної дискримінації.

Ключові слова: Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський Суд з прав людини, дискримінація.

Анотация. В статье автор рассматривает положения Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод и Протокола № 12 к Конвенции о запрете дискриминации. Анализируется практика Европейского Суда по правам человека о применении этих положений. Выясняется вопрос стандарта доказывания и бремени доказывания по делам о дискриминации, а также возможность внедрения государствами политики позитивной дискриминации.

Ключевые слова: Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, Европейский Суд по правам человека, дискриминация.

Summary. In this article the author considers provisions of the European Convention on Human Rights and the Protocol № 12 to the Convention concerning discrimination. He analyzes practice of the European Court of Human Rights on application of those provisions. The article draws attention to the standard of proof and the burden of proof in cases of discrimination, and also considers the possibility of States to implement policy of positive discrimination.

Key words: European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, discrimination.

Постановка проблеми. Кожного дня Україна наближається ближче до загальноєвропейського правового простору. Вона проводить політику імплементації у національне законодавство європейських цінностей та стандартів, серед таких визначальне місце посідає заборона та протидія дискримінації. Оскільки відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди України повинні при розгляді справ враховувати практику Європейського Суду з прав людини (далі — Суд), важливим є правильність застосування положень Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) та Протоколу № 12 до Конвенції, та адаптація українського законодавства до їх положень та практики Суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом посилилась увага з боку наукової спільноти до проблематики протидії дискримінації, з'явилися фахові наукові публікації, однак розгляд питання недискримінації в практиці Суду не отримав достатнього розвитку у працях вітчизняних науковців. Разом з тим окремі аспекти все ж таки були висвітлені в працях таких відомих науковців, як Г. Христова, О. Панкевич, І. Яковець, М. Варламова та інші.

Формулювання цілей статті. В контексті запровадження в національне законодавство України європейських цінностей та стандартів великого значення набуває аналіз практики Суду щодо застосування відповідних положень Конвенції та Протоколу № 12 Конвенції.

Викладення основного матеріалу. Конвенція займає провідне місце у механізмі протидії дискримінації в межах держав-учасниць Ради Європи. Відповідно до ст. 14 Конвенції, користування правами та свободами, які визнані у Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою [1].

Як зазначив Суд у справі *Belgian Linguistics* (1968), ця стаття не створює додаткових прав, не має самостійного характеру та не передбачає самостійного застосування. Вона закріплює, що права передбачені ст.ст. 2–13 Конвенції повинні базуватися на принципі недискримінації, оскільки заборона дискримінації становить невід'ємну частину цих статей [2]. При цьому, ст. 14 Конвенції має автономне значення. Хоча заявник не може посилається виключно на порушення цієї статті, вона може бути окремим предметом порушення [3].

Після прийняття Протоколу № 12 до Конвенції в системі захисту прав людини в межах Ради Європи було закріплено загальну заборону дискримінації. Відповідно до ст. 1 Протоколу № 12 до Конвенції, здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад, за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою. Ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якою ознакою [4]. Суд у справі *Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina* (2009) звернув увагу на те, що цей договір має ширшу сферу застосування ніж Конвенція, оскільки поширюється не лише на права, передбачені в Конвенції, а на будь-які права передбачені законом [5]. Як зазначено у Пояснювальній доповіді Ради Європи до Протоколу № 12 до Конвенції, він застосовується не лише щодо дій державних органів, але і у відносинах між приватними особами. Прикладом може бути свавільна відмова у працевлаштуванні, відмова у наданні доступу до медичних або комунальних послуг [6].

У справах про дискримінацію Суд використовує стандарт доведення «поза розумним сумнівом». Так, наприклад, справа *Anguelova v. Bulgaria* (2002) стосувалася сина заявниці який помер знаходячись у поліції. Суд у своєму рішенні зазначив, що заява заявниці про те, що її син зазнав тортур через етнічне походження не може бути підтримана, оскільки немає можливості зробити поза розумним сумнівом висновок про те, що факти завдання тортур, смерті та відсутність їх серйозного розслідування були вмотивовані етнічними упередженнями [7].

У справі *Nachova and Others v. Bulgaria* (2004) заявники намагались оскаржити стандарт доведення «поза розумним сумнівом», оскільки його надзвичайно важко виконати. Суд відхилив заперечення заявників та підтвердив цей стандарт, але зазначив, що доказ може впливати із факту співіснування сильних, чітких та погоджених припущень або аналогічних неспростовних презумпцій факту [8]. У справі *Mižigárová v. Slovakia* (2010) заявник спирався на доповіді органів ООН та міжнародних недержавних організацій у якості доказу розповсюджені практики жорстокого поводження поліції з особами ромського походження. Незважаючи, на свою попередню позицію у справі *Nachova and Others v. Bulgaria* (2004), Суд відмовився визнавати ці докази достатньою доказовою основою для висновку про те, що в основі ставлення до заявників були мотиви расизму [9].

В справі *D.H. v. Czech Republic* (2007) Суд виклав свою позицію щодо тягаря доведення у справах про наявність непрямой дискримінації. Він одночасно лежить на заявнику та державі-відповідачі. Якщо заявник робить спростовне припущення, що вплив певного заходу або практики є дискримінаційним, тягар доведення переходить на державу-відповідача. В такому випадку саме вона повинна продемонструвати, що відмінність у ставленні до заявника була виправданою. Спростовне припущення може бути визнане Судом, якщо статистичні дані, якими заявник намагається довести наявність певного факту, під час критичного аналізу довели свою надійність, значущість та є достатніми, щоб становити докази *prima facie* [10].

Щодо позитивної дискримінації, то практика Суду та позиція Ради Європи виходять з визнання, що право має враховувати відмінності між людьми. Наприклад, у справі *Chapman v. The United Kingdom* (2001), Суд зазначив, що уразливість циганів вимагає особливої уваги до їхніх потреб та їх власного територіального укладу, як у рамках нормативної бази з питань урядкування території, так і при прийнятті рішень у конкретних випадках [11]. Позитивна дискримінація передбачає можливість застосування позитивних дій (юридичних заходів), які спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями різних груп (наприклад, дітей, жінок, національних меншин, корінних народів) реалізовувати права на одному рівні з іншими групами. При цьому, Суд та Рада Європи демонструють обережність у питаннях обов'язку держав щодо

вживання позитивних дій і залишають це питання на розсуд держав. Так, Преамбула Протоколу № 12 до Конвенції підтверджує, що принцип недискримінації не стоїть на заваді Державам-учасникам вживати заходів для сприяння повній та реальній рівності, якщо ці заходи є об'єктивно й обґрунтовано виправданими [4].

Висновки. Принцип заборони дискримінації є основоположним принципом права, який виступає фундаментом європейського та міжнародного права у сфері захисту прав людини. Він підлягає застосуванню у випадках обмежень у визнанні, реалізації або користування будь-якими правами і свободами в будь-якій формі, якщо такі обмеження ґрунтуються на дискримінаційній підставі. Ст. 14 Конвенції забезпечує недискримінацію при здійсненні прав, які гарантовані ст.ст. 2–13 Конвенції. Протокол № 12 до Конвенції значно розширив цей принцип заборонивши дискримінацію при здійсненні будь-якого передбаченого національним законодавством права, що істотно розширило сферу його дії. Загальний стандарт доведення у справах про дискримінацію визначається формулою «поза розумним сумнівом». Тягар доведення має подвійний характер, оскільки покладається одночасно на заявника та на державу-відповідача. Позитивна дискримінація може забезпечуватися тимчасовими винятковими заходами, які застосовуються державою для досягнення конкретної мети у конкретній сфері суспільних відносин. Однак їх запровадження не може вважатися позитивним обов'язком держави, невиконання якого передбачає можливість судового оскарження.

Література

1. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод): міжнародний договір від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 25.11.2018).
2. Case «Relating to Certain Aspects of the Laws on the Use of Languages in Education in Belgium» (Belgian Linguistics), Applications Nos. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64, 23 July 1968 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57525> (дата звернення: 25.11.2018).
3. Case of Rasmussen v. Denmark, Application No. 8777/79, 28 November 1984 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57563> (дата звернення: 25.11.2018).
4. Протокол № 12 до Європейської конвенції з прав людини (Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод): міжнародний договір від 04.11.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537 (дата звернення: 25.11.2018).
5. Case of Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina, Applications Nos. 27996/06; 34836/06, 22 December 2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96491> (дата звернення: 25.11.2018).
6. Explanatory Report to the Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cse48> (дата звернення: 25.11.2018).
7. Case of Anguelova v. Bulgaria, Application No. 38361/97, 13 June 2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60505> (дата звернення: 25.11.2018).
8. Case of Nachova and Others v. Bulgaria, Applications Nos. 43577/98; 43579/98, 26 February 2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69630> (дата звернення: 25.11.2018).
9. Case of Mižigárová v. Slovakia, Application No. 74832/01, 14 December 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102279> (дата звернення: 25.11.2018).
10. Case of D.H. and Others v. Czech Republic, Application No. 57325/00, 13 November 2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83256> (дата звернення: 25.11.2018).
11. Case of Chapman v. The United Kingdom, Application No. 27238/95, 18 January 2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59154> (дата звернення: 25.11.2018).

Асірян Сюзанна Рафіківна

*кандидат юридичних наук, асистент,
асистент кафедри міжнародного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Асірян Сюзанна Рафіковна

*кандидат юридических наук, ассистент,
ассистент кафедры международного права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Asiryana Syuzanna

*Candidate of Law Sciences, Assistant,
Assistant of the Department of International law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Ткач Дарина Костянтинівна

*студентка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Ткач Дарина Константиновна

*студентка
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Tkach Daryna

*Student of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

**БУДАПЕШТСЬКИЙ МЕМОРАНДУМ 1994 РОКУ:
ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ**

**БУДАПЕШТСКИЙ МЕМОРАНДУМ 1994 ГОДА:
ЮРИДИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**

**BUDAPEST MEMORANDUM OF 1994:
LEGAL ANALYSIS**

Анотація. У статті досліджуються існуючі на сьогодні позиції щодо того, чи володіє досліджуваний акт ознакою юридичної обов'язковості. Вказано на недоліки Меморандуму. Встановлено, в чому проявляються наслідки невиконання положень Меморандуму. Проаналізовано значення для України приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

Ключові слова: Будапештський меморандум, Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, міжнародний договір, зобов'язання, гарантії, безпека.

Аннотация. В статье исследуются существующие на сегодня позиции относительно того, обладает ли исследуемый акт признаком юридической обязательности. Отмечаются недостатки Меморандума. Установлено, в чем проявляются последствия невыполнения положений Меморандума. Проанализировано значение для Украины присоединения к Договору о нераспространении ядерного оружия.

Ключевые слова: Будапештский меморандум, Договор о нераспространении ядерного оружия, международный договор, обязательства, гарантии, безопасность.

Summary. The article examines the existing positions as to whether the investigated act has a sign of legal obligation. The disadvantages of the Memorandum are noted. It has been established what the consequences of noncompliance with the provisions of the Memorandum are. Analyzed the importance for Ukraine of accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons.

Key words: Budapest Memorandum, Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, international treaty, obligation, guarantees, safety.

Питання пояснюється необхідністю проаналізувати значення гарантій, отриманих державою внаслідок приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, на фоні подій, що відбуваються останніми роками в Україні. Анексія Кримського півострова, агресія на сході України закономірно приводять до висновку про декларативний характер положень Будапештського меморандуму. Аналізуючи значення для України передбачених Меморандумом гарантій, слід з'ясувати питання про перспективи розвитку нашої держави як суб'єкта міжнародного права у разі неприєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Важливим є питання щодо значення Будапештського меморандуму для світового співтовариства, оскільки проблеми ядерного роззброєння і забезпечення миру та безпеки людства безпосередньо пов'язані між собою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо Будапештського меморандуму досліджували В. М. Стешенко, І. Лоссовський, О. Святун, В. Гусаров та інші. Проблеми, що стосуються досліджуваного акту, є предметом активного обговорення в засобах масової інформації.

Постановка завдання. Завданням даної статті є виявлення основних проблем практичної реалізації Будапештського меморандуму, а також визначення існуючих і потенційних наслідків невиконання положень цього акту.

Виклад основного матеріалу. Після розпаду СРСР Україна мала третій у світі, після США та Росії, за розміром ядерний потенціал. Погоджуючись добровільно відмовитися від нього, Україна, в свою чергу, вимагала гарантій власної безпеки від «ядерних» країн [6]. Так, 5 грудня 1994р. Президент України Леонід Кучма підписав Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї або так званій Будапештський меморандум. Сторонами Будапештського меморандуму є Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки та Україна. За цим договором Україна бере на себе зобов'язання з ліквідації всієї ядерної зброї, що знаходиться на її території, в свою чергу всі інші сторони підтверджують наступне: поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України; утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України; утримуватись від економічного тиску; домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї; не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної

зброї, що не володіє ядерною зброєю, крім випадку нападу на них самих, їхні території чи їхні підопічні території, їхні збройні сили або на їхніх союзників з боку такої держави спільно або в союзі з державою, яка володіє ядерною зброєю; проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань [1].

Події, що розгорнулися в Україні у 2014 р., засвідчили фактичну декларативність Будапештського меморандуму, адже він не передбачає жодних санкцій для ядерних держав, які порушують його приписи. Утім, усі держави-підписанти меморандуму, крім Російської Федерації, виконали покладені на них Меморандумом зобов'язання [7]. Слід зазначити, що Україна виконала свої зобов'язання щодо ядерного роззброєння. Так, перший ешелон із ядерними боєприпасами виїхав із України в березні 1994-го. Вивезення ядерної зброї тривало 27 місяців і незмінно з випередженням графіка. У ніч на 2 червня 1996 р. Україна стала державою, на території якої не залишилось ядерної зброї [8].

Як свідчать українські учасники переговорів з підготовки тексту Меморандуму, стратегія української делегації полягала в тому, щоб кінцевий текст був юридично-зобов'язальним. У результаті було досягнуто компромісного варіанта — міжнародно-правова домовленість, яка фіксує реальні політико-правові гарантії незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України та встановлює спеціальний механізм дипломатичного захисту в разі їх порушення. Про певну слабкість гарантій, наданих Україні ядерними державами, свідчить те, що в англomовному тексті Меморандуму було використано термін «security assurances» (безпекові запевнення), що є слабкішим за термін «security guarantees» (безпекові гарантії). Варто зауважити, що в російськомовному тексті Меморандуму, як і в українськомовному, використовується термін «гарантии безопасности» [4, с. 24–25].

Останніми роками російські політики та навіть окремі науковці стверджують: оскільки Будапештський меморандум не ратифікувала жодна зі сторін-підписантів, документ «не пройшов процес надання йому юридичної сили через відповідні парламентські процедури», що надає Росії «реальну правову відмовку». Вона нібито не має відповідних зобов'язань, а сам Меморандум можна вважати юридично нікчемним [4, с. 25]. В. Рябченко, який брав участь у підготовці закону України «Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року», зазначає, що в 1994 р. не йшла мова про ратифікацію Будапештського меморандуму країнами, які є його сторонами. Тоді переважало розуміння, що Меморандум є міжнародним договором, який зобов'язує країни-учасниці неухильно виконувати всі його положення [6].

В. М. Стешенко, аналізуючи зміст Будапештського меморандуму, підкреслює, що формулювання

пунктів цього акту містять посилання як на міжнародно-правові договори універсального характеру, так і на норми «м'якого» права — Статут Організації Об'єднаних Націй, Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, Заключний акт Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р. Оскільки зміст формулювань включає міжнародно-правові зобов'язання за іншими міжнародно-правовими актами, то й Меморандум має обов'язкову юридичну силу. Уточнення міжнародно-правового статусу Будапештського меморандуму було здійснено Секретаріатом ООН. Згідно з пунктом 1 статті 102 Статуту ООН, Секретаріат здійснює реєстрацію міжнародних договорів та міжнародних угод. У цьому зв'язку доречно також зазначити, що термінологічний апарат статті 102 Статуту ООН повністю узгоджується з відповідними термінами Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., адже саме через поняття «міжнародна угода» надається визначення поняття «міжнародний договір» у підпункті «а» пункту 1 статті 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року. За зверненням України від 2 жовтня 2014 р. Секретаріат ООН зареєстрував Будапештський меморандум у статусі міжнародної угоди. Факт цієї реєстрації засвідчено відповідним Сертифікатом [5]. Переконаливий аргумент щодо юридичної обов'язковості передбачених Меморандумом положень наводить І. Лоссовський: якщо Будапештський меморандум не є тим документом, що надає Україні гарантії безпеки, тобто є «юридично нікчемним», то це значило би, що Україна не є стороною Договору про нерозповсюдження ядерної зброї як неядерна країна й має право на власну ядерну зброю [4, с. 28].

Враховуючи наведені вище аргументи, статтю 11 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., де вказано, що «згоду держави на обов'язковість для неї договору може бути виражено підписанням договору, обміном документами, затвердженням, приєднанням...», [2] а також вказівку у Будапештському меморандумі щодо початку чинності цього акту — «з моменту підписання, [1] вважаємо, що Будапештський меморандум слід розцінювати як міжнародно-правовий документ, що має зобов'язальний характер. Але Будапештський меморандум не містить жодних зобов'язань цих держав застосувати силу задля захисту територіальної цілісності України, тому нашій державі не було надано практичних гарантії безпеки та, як наслідок, не створювався механізм їх застосування [7].

Недотримання положень Будапештського меморандуму завдає шкоди не тільки Україні, а й системі міжнародних відносин в цілому, оскільки така поведінка ставить під сумнів ефективність усього механізму ядерних гарантії [7]. Складний комплекс проблем нерозповсюдження ядерної зброї, а також очевидний провал, здавалося б, надійних міжнародних гарантії територіальної цілісності

та непорушності кордонів України в обмін на добровільну відмову від ядерної зброї є серйозним дестабілізуючим фактором ерозії міжнародно-правових систем нерозповсюдження зброї масового знищення. Головним фактором, що спричиняє тенденції дестабілізації, є формування стійкої недовіри до міжнародних гарантії, які, зіштовхуючись на практиці зі зухвалою агресією та відвертим ігноруванням міжнародних норм і принципів, демонструють неефективність та безпорадність. Беручи участь у представницьких міжнародних форумах із проблем нерозповсюдження, офіційні представники України, фахівці, а також науковці повинні активніше наголошувати на такій небезпеці та її глобальних руйнівних наслідках [4].

Сам факт приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї оцінюється порівняно. Висловлюються думки про те, що прийняття рішення про відмову від ядерної зброї є помилкою. Прихильники такої позиції роблять акцент на тому, що ядерний статус є важливим компонентом національної безпеки. Україна відмовилась від нього, не отримавши чітких гарантії безпеки, які були б забезпечені механізмом їх реалізації [9]. З іншого боку, як зазначає А. М. Зленко, від відповіді на питання «бути чи не бути Україні ядерною державою» залежали національна безпека нашої держави та можливість зайняти місце серед цивілізованих країн. Після проголошення незалежності на Україну здійснювався значний тиск, з яким неможливо було впоратися в силу того, що держава тільки починала боротьбу за міжнародне визнання. У той час держава потребувала допомоги, а збереження ядерного статусу породжувало загрозу виникнення вкрай несприятливих для України наслідків — аж до міжнародного бойкоту. Крім цього, без приєднання нашої держави до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї навряд чи сьогодні ми могли б говорити про зміцнення міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї [3, с. 323–325, 330].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Відмова України від ядерного статусу супроводжується відсутністю реальних гарантії безпеки нашої держави. У той же час, питання щодо реалізації задекларованих в Будапештському меморандумі положень не є абсолютно безперспективним. Україна може наполягати на виконанні умов досліджуваного акту, оскільки, як ми довели, останній є юридично обов'язковим для країн-підписантів. Вирішення проблем практичної реалізації Будапештського меморандуму є важливим для всієї світової спільноти: наявність у держав впевненості у тому, що отримані в обмін на ядерний статус гарантії безпеки є непорушними, сприятиме зміцненню міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Крім цього, чітке дотримання державами своїх зобов'язань щодо ядерної зброї є умовою забезпечення миру і безпеки людства.

Література

1. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [Електронний ресурс]. — 1994. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс]. — 1969. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118
3. Зленко А. М. Дипломатія и політика. Україна в процесі динамічних геополітичних перемін / А. М. Зленко. — Харків: Фолио, 2004. — 559 с.
4. Лоссовський І. Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму: договір, обов'язковий для виконання всіма його сторонами / І. Лоссовський. — Київ: Українська асоціація зовнішньої політики, 2015. — 124 с.
5. Стещенко В. М. Міжнародно-правова характеристика Будапештського меморандуму 1994 року / В. М. Стещенко // Юридичний науковий електронний журнал. — 2016. — № 6. — С. 251–254.
6. Владимир Рябцев: От норм Будапештского меморандума Россия отступила еще в 2003 году [Електронний ресурс]. — 2014. — Режим доступу: <http://forbes.net.ua/nation/1366750-vladimir-ryabcev-ot-norm-budapeshtskogo-memoranduma-rossiya-otstupila-eshche-v-2003-godu>
7. Святун О. Будапештський меморандум та його співвідношення з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї / О. Святун, О. Святун // Віче. — 2014. — № 20. — С. 15–20.
8. Оменялюк С. Політико-правові акти, що визначили без'ядерний статус України / Сергій Оменялюк // Віче. — 2010. — № 9. — С. 12–15.
9. 15 років без'ядерного статусу: досвід та гарантії безпеки для України [Електронний ресурс]. — Фонд ім. Фрідріха Еберта: Представництво в Україні. — 2009. — Режим доступу: http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/15-years_preview-1.pdf

Беденко Юрій Юрійович

студент міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Беденко Юрій Юрьевич

студент международно-правового факультета

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Bedenko Yurii

Student of the International Law Faculty of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Маринів Іванна Ігорівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Марынив Іванна Ігорівна

кандидат юридических наук

ассистент кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Maruniv Ivanna

Candidate of Juridical Sciences, Assistant Professor

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРАКТИКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО АРБИТРАЖУ В АСПЕКТІ АТРИБУЦІЇ ДІЯНЬ НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ

ПРАКТИКА ИНВЕСТИЦИОННОГО АРБИТРАЖА В АСПЕКТЕ АТРИБУЦИИ ДЕЙСТВИЙ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ СУБЪЕКТОВ

PRACTICE OF INVESTMENT ARBITRATION IN THE ASPECT OF ATTRIBUTION OF ACTIONS OF NON-STATE SUBJECTS

Анотація. У статті досліджено практику арбітражних трибуналів у спорах між інвесторами та державою стосовно питань атрибуції відповідно до статті 8 Проекту статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння (далі Проект статей). Систематизація практики була здійснена за допомогою використання колишніх та сучасних рішень арбітражних трибуналів. Більше того автор порівнює деякі рішення між собою. Особливу увагу приділено в працях видатних вчених та юристів в сфері вирішення спорів та права міжнародної відповідальності.

Ключові слова: атрибуція, інвестиційні спори, відповідальність держави.

Аннотация. В статье автором исследовано практику арбитражных трибуналов в спорах между инвесторами и государствами касательно вопросов атрибуции в соответствии с статьей 8 Проекта статей об ответственности государств за международно-противоправные деяния. Систематизация практики была совершена с помощью использования прошлых и последних решений арбитражных трибуналов. Более того, автор осуществляет их сравнительный анализ. Особенное внимание уделяется работам известных ученых и юристов в сфере разрешения споров и права международной ответственности.

Ключевые слова: атрибуция, инвестиционные споры, ответственность государств.

Summary. In the article, the author analyses the practice of arbitral tribunals in investor-state disputes with regard to the questions of attribution under article 8 of Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. This practice is systemized by using recent and past decisions of arbitral wards. Moreover, the author makes comparison of between several decisions. Additionally, the article pays of particular significance to teachings of highly qualified publicists in the sphere of dispute resolution and state responsibility.

Key words: attribution, investment disputes, state responsibility.

Постановка проблеми. Питання атрибуції визначає межі відповідальності держави за вчинене міжнародне протиправне діяння. Якщо присвоєння протиправної поведінки державних органів державі не викликає ніяких питань, то ототожнення діянь приватних осіб діянням держави відіграє значну роль у сучасній практиці міжнародних арбітражів з інвестиційних спорів. Міжнародний Суд ООН встановив деякі правові концепції присвоєння діянь приватних осіб державі, які відіграють значну роль при вирішенні питання атрибуції в спорах між інвесторами і державами. Гармонізація та аналіз практики арбітражів з приводу цього питання відіграє важливу роль як на практиці так і в науковій площині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням атрибуції діянь приватних осіб державі займалися багато видатних вчених у сфері міжнародного права. Дуже багато робіт присвячено теоретичним питанням атрибуції та відповідальності держави в інвестиційних спорах. Серед таких вчених, хто зробив вагомий внесок з приводу цього питання можна виділити: Джеймс Кроуфорд, Ян Браунлі, Крістофер Шроер та інші.

Виклад основного матеріалу. Атрибуція діяння держави є однією з двох невід'ємних підстав настання її відповідальності у міжнародному праві. Таку ж надзвичайну важливість вона відіграє і для міжнародних арбітражів, які вирішують спори між інвесторами та державами. Справа в тому, що держави зазвичай надають згоду на вирішення інвестиційних спорів міжнародним арбітражем через укладання двосторонніх інвестиційних договорів між собою або договорів безпосередньо з інвестором. Більше того, на практиці є розповсюдженим явище, коли недержавний орган укладає договір з інвестором, що призводить до наслідку спроби держави за рахунок цього ухилитися від арбітражного вирішення спору та відповідальності. Для настання відповідальності держави в обох випадках повинно бути міжнародне протиправне діяння здійснене нею. Крім цього, наявність атрибуції дає можливість встановити чи має арбітражний трибунал юрисдикцію в окремій ситуації, адже сторонами спору має бути держава та інвестор.

Загальноновизнаним є те, що діяння будь-яких органів державної влади є діяннями держави. За загальним правилом це не стосується суб'єктів приватного права. Звернемо також увагу на те, що приватні суб'єкти (наприклад компанії) мають окрему

правосуб'єктність [2, с. 35]. Проте, держава не може ухилитися від відповідальності у випадках, коли вона використовує їх як інструмент, або невід'ємний елемент державного механізму. Такою є логіка Проекту статей, документу, прийнятого Комісією міжнародного права ООН, більшість статей якого використовуються державами як міжнародний звичай. Особливу увагу для цілей цієї статті звернемо на статтю 8, за якою діяння особи чи групи осіб вважається діянням держави, коли останні діють під керівництвом, вказівками чи контролем держави.

Міжнародний Суд ООН у справі Нікарагуа проти США [11, с. 51–55] створив релевантні для цієї статті концепції визначення достатності контролю над суб'єктом. Щодо фактичних обставин, то США фінансували та надавали іншу матеріальну і нематеріальну допомогу угрупованню «контрас», що воювало проти Нікарагуа. Склалось дві точки зору, щодо встановлення атрибуції в цій справі. Так, якщо одні вчені зазначають, що Суд встановив лише один тест контролю, то інші, з якими ми погоджуємося, вважають, що Суд встановив два різних тести [6, с. 7–8; 13, с. 497]. Перший тест у науковій літературі отримав назву «де-факто органу», згідно з яким усі діяння суб'єкта будуть автоматично вважатись діяннями держави, якщо буде встановлено факт залежності та контролю суб'єкта від держави. Другий тест — це тест «ефективного контролю», відповідно до якого держава відповідатиме тільки за окремі діяння суб'єкта. Невід'ємною частиною цього тесту «ефективного контролю» є наявність таких доказів як: інструкції держави, надання вказівок, або чіткий контроль над діянням. Звісно, встановлюючи такі вимогливі тести, Суд зазначив, що США не відповідають за діяння «контрас» навіть якщо був наявний загальний контроль.

На протипагу цьому тесту, звернемо також увагу на рішення Апеляційної палати Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії (далі — МТКЮ), де було застосована концепція загального контролю [12, с. 49]. Міжнародний Суд ООН відхилив позицію МТКЮ у справі Боснійського Геноциду [2, с. 170] та підтримав власну позицію у справі Демократичної Республіки Конго проти Уганди [3, с. 62]. Упустимо суперечки з приводу правильності цієї концепції.

Треба пам'ятати, що ситуація є дещо відмінною коли те саме питання підіймається в практиці міжнародних арбітражів з інвестиційних спорів. Це зумовлено їхньою правовою природою. Так, наприклад, Міжнародний Суд ООН є більш консервативним.

Він не дуже часто змінює правову позицію, висловлену в минулих справах. На відміну від вказаного органу, практика міжнародних інвестиційних арбітражів є більш гнучкою, що призводить до різного тлумачення певних правових питань, які в деяких ситуаціях можуть просто суперечити один одному. Відсутність послідовності є однією із небагатьох причин критики з боку держав проти такого механізму вирішення спору.

В інвестиційних спорах міжнародні арбітражі зазвичай використовують статтю 8 коли потрібно встановити чи можна ототожнити діяння приватних суб'єктів з діяннями держави. При цьому у таких випадках треба пам'ятати, що незначний вплив держави на ці суб'єкти не призводить до наявності атрибуції. Це зумовлено загальними правилами відповідальності держави як суверенного суб'єкту на міжнародній арені. З іншої сторони, держава не може прикриватися суб'єктами з відокремленою правосуб'єктністю та уникати відповідальності за міжнародним правом.

Перейдемо тепер до практики міжнародних арбітражів з інвестиційних спорів що стосується застосування ст. 8 Проекту Статей. Більшість рішень арбітражів свідчить про широке застосування тесту ефективного контролю, встановленого в справі Нікарагуа проти США [7, с.52; 18, с.86]. Тому загальний контроль не є достатнім для наявності атрибуції діянь державі. Арбітражна практика дуже часто зіштовхується з питанням ототожнення діянь компаній з діяннями держави. Тому дуже релевантними в цій ситуації є Проект статей про відповідальність держав, який чітко підкреслює, що факт заснування компанії спеціальним законом або іншим способом не призводить до наявності атрибуції [8, с.48]. Теж саме стосується лише самого факту володіння меншістю [10, с. 32] або навіть більшістю акцій компанії державою [16, с. 91].

Щодо ефективного контролю у інвестиційних спорах, то міжнародні арбітражі розтлумачили даний тест. Встановлюється вимога наявності загального контролю над особою, а також контроль над діянням яке ймовірно порушило міжнародно-правові зобов'язання [18 с. 86; 10, с. 51]. Тобто існує фактичний зв'язок між державою та суб'єктом, який вчиняє відповідне діяння [8, с. 47; 14, с. 109]. Прикладами на практиці можуть бути: сильний вплив держави на суб'єкт за допомогою службових осіб органів державної влади, які також займають керуючі посади на підприємстві; надання вказівок та інструкції на вчинення певного діяння; абсолютний контроль держави шляхом створення, наприклад, компанії, володіння нею та її використання для досягнення державних потреб.

Звернемося тепер до сучасної практики міжнародних арбітражів. Справа *Ampal-American Israel Corporation and others v. Arab Republic of Egypt* [1] є яскравим прикладом екстраординарного впли-

ву держави. Позивачі — компанії, інкорпоровані в США, які володіли єгипетською компанією *East Mediterranean Gas Company (EMG)*. Створення EMG було результатом довгих переговорів у Єгипті з приводу постачання газу до Ізраїлю. Діяльність EMG стосувалася купівлі і направлення газу до Ізраїлю. Вона заключила попередній договір з приводу продажу природного газу з державною компанією *The Egyptian General Petroleum Corporation (EGPC)*, що призвело до укладення вже договору з приводу питання по-суті між цими ж сторонами. Сторони також заключили трьохсторонній договір між собою та ще однією державною компанією *Egyptian Natural Gas Holding Company (EGAS)*. Єгипет продовжив термін ліцензії, яка звільняла EMG від сплати податків.

Після певних діянь EGAS та EGPC інвестор ініціював розгляд справи арбітражним трибуналом. Позивач аргументував порушення певних положень двостороннього інвестиційного договору між США та Єгиптом. Питання атрибуції в цій справі підіймалося з приводу відповідності дій EGAS та EGPC їхнім контрактним зобов'язанням. Важливим для арбітражного трибуналу було встановити чи відповідає Єгипет за дії цих суб'єктів і чи призведе порушення контракту (міжнародного договору).

Арбітраж МЦУІС знайшов атрибуцію за статтею 8 за наявності таких фактів у сукупності: відповідно до підзаконних актів виконавчої влади Єгипту, EGPC уповноважили представляти Міністерство газу, це ж Міністерство уповноважувало EGPC та EGAS заключити договори з EGM; у Меморандумі порозуміння 2005-го року між Єгиптом та Ізраїлем містяться положення про представницький характер діяльності EGPC та EGAS стосовно Міністерства; відповідно до протоколу, засідання, на якому було прийнято рішення про розірвання договору, керувався Міністром Міністерства Газу, який займав положення президента EGPC; багато інших службових осіб приймало участь на цьому засіданні, які окрім державної посади були одночасно службовими особами директоратів (виконавчі органи EGPC та EGAS).

Беручи до уваги ці факти, арбітражний трибунал прийшов до логічного висновку щодо задоволення вимог, встановлених статтею 8. Вказана справа є свідченням того, що на практиці дуже багато випадків, коли з тих чи інших причин, зокрема економічних, держава створює багато де-юре незалежних суб'єктів. Вони ж, завжди є об'єктом керівництва згори, що надає змогу міжнародним арбітражним трибуналам не дати державі можливості уникнути відповідальності.

Іноді навіть слова «глави держав» можуть зіграти вирішальну роль для встановлення атрибуції. С приводу цього аспекту звернемося до справи *Veteran Petroleum Limited (Cyprus) v. The Russian Federation*, яку вирішила Постійна палата третейського суду. Позивач був одним із трьох акціонерів компанії «Юкос». Позивачі у даній справі вважали,

що дії Російської Федерації порушують положення Енергетичної Хартії. Палата третейського суду вирішувала питання чи були дії компанії «Роснефть» діями Російської Федерації. Задля надання відповіді на це запитання вона застосувала статтю 8. Аналізуючи питання атрибуції Палата звернула увагу на такі факти. По-перше, РФ володіла більш ніж 70% акції цієї компанії. По-друге, службові особи призначалися і призначаються державою і багато з тих, хто був членами Ради директорів компанії займали високі посади в уряді РФ. Деякі з них також були наближені до Президента РФ. Проте, палата зазначила, що цих саме фактів було недостатньо для визнання відповідальності РФ за статтю 8, бо немає доказів наявності вказівок, інструкцій чи контролю РФ над компанією під час вчинення певних дій.

Дуже важливим було й те, що Палата звернула увагу на заяву Президента РФ. Його слова про дії компанії «Роснефть» за допомогою яких держава «забезпечує свої інтереси», були вирішальними для визнання атрибуції за статтю 8. Таким чином, оскільки єдиним акціонером «Роснефть» на той час була РФ, а службові особи були пов'язані з урядом і Президентом, Палата зробила висновок що компанія в такому випадку діяла відповідно до вказівок наданих РФ.

В деяких рішеннях арбітражні трибунали підкреслюють, що контроль над суб'єктом повинний бути суверенним, адже звичайний контроль здійснюваний суто в комерційних цілях, без залучення держави, не береться до уваги. Таку саме позицію висловив арбітраж МЦУІС у справі *Tulip Real Estate and Development Netherlands B.V. v. Republic of Turkey* [16]. Більше того було зазначено, що діяння приватного підприємства не можуть присвоюватися державі у випадках, якщо остання володіє лише більшістю або контрольним пакетом акцій. Більше доказів потрібно для встановлення атрибуції в такому випадку. В даній справі, інвестор володів долею акцій Турецької компанії Tulip JV, яка заключила договір з інвестиційним трастом нерухомості — «Emlak». Акціями цього трасту володів державний орган — ТОКІ.

Ціллю договору було виконання проекту стосовно змішаного використання житлової та комерційної нерухомості. Його виконання відкладалося та не було здійснено у встановлені строки. Через це, інвестиційний траст розірвав договір та призначив повторний конкурс на вигравш тендеру с приводу цього ж проекту. Як наслідок, інвестор ініціював вирішення спору арбітражем МЦУІС, вважаючи, що розірвання договору призвело до порушення певних положень інвестиційного договору між Нідерландами та Туреччиною.

Звісно постало питання чи можна вважати дії Emlak діями держави, оскільки орган останньої володів акціями цього трасту. Арбітраж МЦУІС, застосовуючи тест ефективного контролю зазна-

чив, що для надання позитивної відповіді на дане питання потрібно встановити наявність контролю, інструкцій або вказівок щодо вчинених трастом дій. При цьому, вони повинні бути суто суверенними, а не комерційними. Аналізуючи фактичні обставини справи було встановлено, що ТОКІ володіло більшістю акцій трасту, які надавали право голосу. Більше того, головою обох суб'єктів була одна і та ж сама службова особа. Позивач вважав, що саме наявність в такому випадку державного впливу є визначальною. Проте, арбітражний трибунал, проаналізувавши обставини справи, зробив висновок, що усі дії трасту від самого початку взаємних відносин з інвестором, до розірвання договору були суто комерційними і стосувалися саме цілей для досягнення прибутку трастом. Доказів щодо впливу держави на будь-які рішення останнього надано не було, навпаки, все свідчило про прийняття рішень через економічні обставини з метою запобігання збитків через відкладання проекту та порушення етапів виконання договору інвестором.

Інвестор подав запит щодо анулювання арбітражного рішення, згідно з декількома підставами. Комітет ad hoc підстав для анулювання не знайшов, але розтлумачив такі поняття як інструкція та вказівка. Інструкція — повідомлення особі про те, що вона повинна зробити. Вказівка — звернення уваги суб'єкту на взірець його поведінки в окремих ситуаціях.

Вище наведена справа демонструє зрушення у практиці арбітражних трибуналів. Але є й рішення які відступають від загальної тенденції. Так у справі *Bayindir v. Pakistan* [5], інвестор, компанія інкорпорована в Туреччину, заявляв порушення певних положень двостороннього інвестиційного договору між Туреччиною та Пакистаном. Цікавою є ця справа також у тому, що Компанія заключила договір з Національним управлінням керування автомагістралі Пакистану на будівлю дороги. Держава взагалі на перший погляд ніяким чином не брала участь у цих правовідносинах. Проте, влучно зазначається, що порушення такими, відстороненими від держави, суб'єктами їхніх контрактних зобов'язань може привести до відповідальності самої держави за двостороннім інвестиційним договором. Відповідно до позиції інвестора, дії Національного управління були діями держави в контексті міжнародного права, а порушення контракту призвело до порушення певних положень міжнародного договору (це стосується непрямої експропріації, недискримінації, стандарту справедливого і рівного ставлення).

Арбітраж МЦУІС звернувся до статті 8 і зробив висновок, що можливе порушення міжнародного інвестиційного договору було прямим наслідком розірвання договору Національним управлінням. Це рішення не було б прийнято без вказівок держави та вторгнення у контрактні відносини між інвестором та іншим Національним управлінням.

При цьому Арбітраж МЦУІС звернув увагу на те, що атрибуція за статтею 8 не потребує характеристики діяння як суверенного або комерційного по своїй природі [5, с. 35].

Окремої уваги заслуговує положення, у вищевказаному рішенні про те, що визначення атрибуції в питаннях інтервенції або міжнародної кримінальної відповідальності базуються на різних фактичних підставах. Арбітраж МЦУІС зазначив, що метод визначення атрибуції в цих галузях не завжди може бути застосований у реаліях міжнародного економічного права, а отже більш гнучкий підхід може бути застосований в інвестиційних спорах. [5, с. 35]. Дане положення є дуже цікавим оскільки зазвичай Арбітражі слідує практиці встановленою Міжна-

родним Судом, а деякі з них навіть відхиляють менш вимогливий тест загального контролю встановлений МТКЮ у справі Тадіча [15, с. 249–250].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи вищезазначене, треба підкреслити основні моменти. Питання атрибуції діянь приватних осіб відіграє важливу роль в сучасних реаліях. Міжнародні інвестиційні арбітражі переважно застосовують вимогливий тест ефективного контролю, в деяких випадках, навіть, відхиляючи тест встановлений МТКЮ. Для наявності атрибуції інвестори повинні наводити досить вагомі докази того, що держави застосовують приватну особу, як механізм для досягнення своїх цілей.

References

1. *Ampal-American Israel Corporation and Others v. Egypt*, ICSID Case No. ARB/12/11, Decision on Liability and Heads of Loss, 21 February 2017.
2. *Application of the Convention on the prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. (2007).
3. *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I.C.J. Reports (2005).
4. *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain)*; Second Phase, International Court of Justice (ICJ), Merits, Judgment, 1970.
5. *Bayindir v. Pakistan*, ICSID Case No. ARB/03/29, Award, 27 August 2009.
6. Elena Laura Alvarez Ortega, *The Attribution of International Responsibility to a State for Conduct of Private Individuals Within the Territory of Another State*, REVISTA PARA EL ANALISIS DEL DERECHO, 2015.
7. *Hamester v. Ghana*, ICSID Case No. ARB/07/24, Award, 18 June 2010, at paras. 179, 199.
8. ILC, *Draft articles on Articles on State Responsibility, with commentaries*, II.2 YILC31, (2001).
9. *Lao Holdings v. Laos*, ICSID Case No. ARB(AF)/12/6, Decision on the Merits, 10 June 2015, at para. 81.
10. *Masdar Solar v. Spain*, ICSID Case No. ARB/14/1, Award, 16 May 2018
11. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. U.S.A.)*, Merits, Judgment, 1986.
12. *Prosecutor v Tadić case (IT- 94-1-A)*, Appeals Chamber of ICTY, Judgment, 1999.
13. S. Talmon «The responsibility of outside powers for the acts of secessionist entities» *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 58, 2009, pp. 493–517.
14. *Saint-Gobain Performance Plastics Europe v. Venezuela*, ICSID Case No. ARB/12/13, Decision on Liability and the Principles of Quantum, 30 December 2016.
15. *Teinver S. A. v. Argentine*, ICSID Case No. ARB/09/1, Award, 21 July 2017
16. *Tulip Real Estate and Development Netherlands v. Turkey*, ICSID Case No. ARB/11/28, Award, 10 March 2014.
17. *Veteran Petroleum Limited v. Russia*, UNCITRAL, PCA Case No. AA 228, Final Award, 18 July 2014.
18. *White Industries Australia Limited v. India*, UNCITRAL, Final Award, 30 November 2011.

УДК 349.415(477):631.147

Волина Анастасія Едуардівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Волина Анастасия Эдуардовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Volina Anastasiya

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Покальчук Михайло Юрійович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ОРГАНИЧЕСКОГО СЕЛЬСКОГО ПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ

LEGAL ASPECTS OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT ORGANIC RURAL PRODUCTION IN UKRAINE

Анотація. В статті проаналізовано нормативно-правові акти, які регулюють відносини у сфері виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції, вказані їх недоліки. Обґрунтовано потребу законодавчого врегулювання державного та громадського контролю у цій сфері. Аналізуються основні заходи державної підтримки органічного виробництва на основі досвіду інших країн, на який Україні слід спиратись при будівництві власної системи державного регулювання, функціонування і розвитку органічної сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: органічна продукція, нормативно-правове поле, державне регулювання, державна підтримка.

Аннотация. В статье проанализированы нормативно-правовые акты, которые регулируют отношения в сфере производства и обращения органической сельскохозяйственной продукции, указаны их недостатки. Обоснована потребность законодательного урегулирования государственного и общественного контроля в этой сфере. Анализируются основные методы государственной поддержки органического производства на основе опыта других стран, на который Украине следует опираться при строительстве собственной системы государственного регулирования, функционирования и развития органической сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: органическая продукция, нормативно-правовое поле, государственное регулирование, государственная поддержка.

Summary. The article analyzes the regulatory legal acts that regulate relations in the sphere of production and circulation of organic agricultural products, identifies their shortcomings. The necessity of legislative regulation of state and public control in this area is substantiated. The main methods of state support of organic production are analyzed on the basis of the experience of other countries, on which Ukraine should rely in building its own system of state regulation, functioning and development of organic agricultural products.

Key words: organic products, regulatory field, government regulation, government support.

Постановка проблеми. На шляху розвитку інноваційних можливостей та високорозвинених сучасних технологій людство, на жаль, не позбулося загроз, пов'язаних із станом здоров'я, продовольчою безпекою та охороною навколишнього природного середовища. Ці виклики примушують українців, хоча й поволі, усвідомлювати необхідність зміни системи сільськогосподарського виробництва, мінімізувавши її негативний вплив на довкілля, потребу забезпечення здорового харчування, підвищення конкурентоспроможності національної сільськогосподарської продукції. Загальновідомо, що саме органічне сільськогосподарське виробництво, виконуючи соціальну, екологічну та економічну функції, має низку переваг. Воно гарантує споживачеві якість і безпечність сільськогосподарських продуктів «від поля до столу», сприяє розвитку підприємництва на селі та створенню робочих місць, конкурентоспроможності сільськогосподарської органічної продукції та розширенню ринків її збуту, зменшує негативний вплив на довкілля, забезпечує охорону повітряних, водних і земельних ресурсів та загалом сталий розвиток сільських територій. Не випадково у світі зростає виробництво органічної сільськогосподарської продукції. За даними Науково-дослідного інституту біоземлеробства (FiBL) та Міжнародної федерації органічного сільського господарства (IFOAM), якщо у 1999 р. під органічними сільськогосподарськими культурами було зайнято 4,1 млн. гектарів землі, то у 2015 р. — 39,7 млн. Тенденції до збільшення сільськогосподарських посівів органічної продукції спостерігаються і в Україні, яка ввійшла до 20-ти країн, що мають найбільші площі сертифікованих земель. Зокрема, якщо у 2012 р. їх площа становила 272,850 га, то в 2015 р. — 410,550 га. Збільшилась і кількість сертифікованих виробників органічної сільськогосподарської продукції. Так, коли в 2015 р. їх було 210 [1], то наразі зареєстровано 454 операторів органічної продукції [2]. Враховуючи важливість органічної сільськогосподарської продукції для соціального, екологічного та економічного розвитку держави, а також світові та вітчизняні тенденції щодо зростання її виробництва і обігу, існує потреба наукового обґрунтування, удосконалення його правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міждисциплінарний характер інституту виробництва органічної продукції зумовлюють значний інтерес вчених, що представляють різні галузі науки — екологію, економіку, юриспруденцію тощо. Так науковому розв'язанню проблеми в аспекті продовольчої безпеки України та державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників присвятили свої праці Г. М. Калетнік та Н. В. Пришляк [3]. Заслужують на увагу праці вчених, у яких розкрито стан і перспективи розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні та зару-

біжних країнах Жулкевич Н. О. [4], Кутаренко Н. Я. [5], Прутська О. О. [6]. Значний внесок у висвітлення поняття органічної сільськогосподарської продукції, принципів її правового регулювання, статусу суб'єктів, які здійснюють її виробництво, зробили В. Корнієнко та В. Уркевич [7, с. 55–78]. Правове регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції досліджували Н. Берлач [8], І. Дмитренко [9], С. Домбровський [10], В. Мельник [11], Т. Оверковська [12] та інші. Попри значний науковий інтерес до означеної проблеми наразі недостатньо уваги приділено питанню удосконалення правового регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції в Україні.

Метою статті є розкриття правового регулювання виробництва органічної сільськогосподарської продукції та формулювання пропозицій щодо його удосконалення в Україні на основі досвіду інших країн.

Виклад основного матеріалу. Згідно програмних документів, органічне сільське господарство є пріоритетом для України. Розвиток в Україні органічного сільськогосподарського виробництва є завданням, яке вирішується у тому числі й шляхом належного правового забезпечення. Між тим правове регулювання органічного виробництва є незадовільним. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03 вересня 2014 року № 425-VII на практиці не був реалізований. Дослідження досвіду ЄС щодо організаційно-правових аспектів регулювання органічного виробництва є важливим для вдосконалення власного правового поля органічного сільського господарства.

Основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджені Законом України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI, визначають одним із завдань у сфері забезпечення екологічно-збалансованого природокористування збільшення до 2020 року частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві до 7%. Це потребує вжиття відповідних заходів, зокрема належного правового забезпечення. В «Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» від 30 листопада 2015 року № 984_011 питання розвитку сільського господарства визначені главою 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій», де, з-поміж іншого, зазначено, що сторони співробітничать з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового зближення політик та законодавства (ст. 403). Співробітництво включає окрім іншого, заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, у тому числі шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах (ст. 404). Розвиток в Україні

органічного сільськогосподарського виробництва є завданням, яке вирішується у тому числі й шляхом належного правового регулювання. Протягом тривалого часу виробництво та обіг органічних сільськогосподарських продуктів в Україні взагалі не було врегульовано. Такий стан речей негативно позначився на ринку органічної продукції, зокрема, довіра з боку споживачів була підірвана наявністю недоброякісної продукції, маркованої як органічної.

Законом України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03 вересня 2014 року № 425-VII визначено правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, зокрема, врегульовано відносини контролю та нагляду за функціонуванням на ринку органічної продукції, встановлено вимоги до виробників та виробничих процесів такої продукції, наведено загальні засади сприяння раціональному використанню ґрунтів та забезпечення доцільного використання і відтворення природних ресурсів. Головна мета Закону полягає в створенні зрозумілих регулюючих правил у даній підгалузі задля забезпечення впевненості споживачів у тому, що продукти та сировина, марковані як органічні, є дійсно екологічно чистими.

Однак, даний Закон має ряд неточностей та прогалин, які істотно знижують його регулюючий ефект. Так, одним з основних питань, які він мав би вирішити, є визначення ряду умов, за яких виробник отримує право маркувати свою продукцію (сировину) як органічну. В нормах Закону, що визначає процедуру сертифікації, закладено суперечності стосовно черговості вказаних дій.

Недоліком Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03 вересня 2014 року № 425-VII є невизначеність строків проведення оцінювання виробництва та передачі відповідного висновку (звіту) на розгляд комісії. На практиці ця процедура може зайняти багато місяців, що в умовах циклічності сільськогосподарського процесу може обернутися великими збитками для аграрія-заявника. Після отримання сертифікату відповідності, відомості про особу має бути внесено до Реєстру виробників органічної продукції, який ведеться Державною інспекцією сільського господарства.

Фактором, що ускладнює можливість застосування норм Закону, є велика кількість підзаконних нормативно-правових актів, що має бути прийнята на їх виконання. І це зрозуміло, адже регулювання органічного виробництва — це перш за все питання особливостей агротехнічного виробництва, які не можуть регулюватися на рівні закону. Згідно прикінцевих положень Закону уряд мав розробити та затвердити протягом трьох місяців нормативно-правові акти, необхідні для реалізації цього Закону.

Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»

від 03 вересня 2014 року № 425-VII не містить норм про можливість додаткового контролю за дотриманням вимог виробництва органічної продукції саморегульованими громадськими організаціями, що об'єднують виробників таких продуктів.

Вказані вище недоліки є досить типовими для вітчизняних нормативно-правових актів, що у повній мірі не регулюють відповідні суспільні відносини.

З даного приводу відзначимо, що законодавство ЄС протягом тривалого часу динамічно розвивається у частині регулювання контролю за виробництвом та обігом органічної сільськогосподарської продукції. До нормативної бази в даній галузі відносяться, зокрема, Постанова Ради Європи № 834/2007 від 28 червня 2007 року «Про органічне виробництво та маркування органічних продуктів та про скасування Регламенту (ЄС) № 2092/91» [13], Постанова Комісії ЄС 889/2008 від 5 вересня 2008 року «Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради ЄС № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів» [14], Кодекс Аліментаріус «Керівні положення з виробництва, переробки, маркування та реалізації органічних продуктів» [15].

Таким чином, на сьогодні необхідно оперативно усунути недоліки Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 03 вересня 2014 року № 425-VII, а також прийняти повний пакет підзаконних нормативно-правових актів задля забезпечення повноцінного розвитку виробництва органічної продукції. Тільки за таких умов можливо забезпечити права споживачів на українському ринку, а також конкурувати на світових, які дуже інтенсивно розвиваються останніми роками. Доцільним є вивчення та впровадження практики базових агроекологічних вимог та стандартів відповідно до регламентів Європейського Союзу.

Дану ситуацію було вирішено шляхом прийняття Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2018 року № 2496-VIII. Даним Законом регламентовано процедури сертифікації органічного виробництва та встановлено вимоги до органів сертифікації. Деталізовано галузі органічного виробництва: тваринництво, рослинництво, вирощування аквакультури тощо. Визначено вимоги до виробництва, маркування та продажу органічної продукції. Маркування продукції, як органічної, можливе, якщо мінімум 95% її інгредієнтів — органічного походження. Інші 5% повинні складати речовини, які внесені в перелік дозволених. Процес переробки також повинен відповідати затвердженим нормам. Встановлені чіткі та прозорі механізми державного контролю за учасниками ринку, визначено відповідальність за порушення органічного законодавства. Наприклад,

якщо компанія позначає свою продукцію як «органічну», не маючи відповідного сертифіката, вона повинна сплатити штраф у розмірі 5–8 мінімальних заробітних плат. Підтримка вітчизняних виробників органіки на державному та регіональному рівні за кошти бюджетних програм, спрямованих на розвиток агропромисловості.

Для вдосконалення державного регулювання й підтримки в Україні органічної продукції необхідно спиратись на досвід інших країн. На території ЄС діє кілька типів контролюючих систем. До першого типу контролюючої системи відносяться такі країни, як Австрія, Бельгія, Болгарія, Німеччина. В них діє приватний тип контролюючих органів, при якому держава здійснює акредитацію приватних контролюючих організацій та здійснює нагляд за ними.

Інший тип контролюючих органів — це державний, його використовують такі країни, як Естонія, Данія, Нідерланди. При даному типі держава виступає як сертифікаційний орган. Уповноважений владою орган здійснює делегування своїх контролюючих функцій одному або декільком контролюючим органам.

І третій тип, це державно-приватний тип контролюючої системи, як було зазначено раніше, він найбільше відповідає державному устрою нашої держави. При даній системі контролю інспекція та сертифікація здійснюється приватними контролюючими органами. Держава при цьому акредитує офіційний наглядовий орган для проведення планових та вибіркових інспектувань саме операторів. Така система контролю притаманна таким країнам, як Польща, Іспанія.

Також, за для ефективного розвитку органічного сільського господарства необхідне впровадження механізму державної підтримки. Франція стала найпершою країною-членом ЄС, яка впровадила такий механізм у 1993 році. Завдяки регіональній структурі сільськогосподарської політики в регіонах країни впроваджувалися власні заходи і види підтримки (в рамках визначених на загальнодержавному рівні). Раніше у Франції надавався пріоритет підтримці переходу на органічне виробництво, таким чином, органічні фермери отримували субсидії лише протягом перехідного періоду. Однак протягом періоду дії програми деякі французькі регіони скористались новою можливістю здійснення платежів для підтримки, які виплачуються новоствореним органічним господарствам. У доповнення до субсидій фермери можуть також звертатись за податковим кредитом. Міністром сільського господарства Франції був запропонований план, спрямований на збільшення площі, задіяної під органічне сільське господарство. Цей план охоплює такі сфери, як субсидування та надання податкових кредитів; науково-дослідна робота, розвиток та тренінги; зміни у законодавстві; заохочення споживання органічних продуктів, наприклад, шляхом вимоги щодо

наявності 20% органічних продуктів у їдальнях та ресторанах державних установ.

Неможливо не звернути увагу на успіхи Польщі, яка демонструє один з найшвидших результатів росту площ, зайнятих під органічне сільське господарство серед країн Європи. Інспектування та сертифікація проводяться 10 приватними контролюючими органами, які отримали авторизацію від Міністерства сільського господарства та розвитку сільських територій Польщі та акредитовані Акредитаційним центром Польщі, який є незалежним від вищезазначеного міністерства. Держава підтримує органічне сільське господарство в Польщі з двох джерел: національного бюджету, з якого здійснюється підтримка наукових досліджень в органічному сільському господарстві, витрат на інспектування і сертифікацію та підтримка фермерів та розвитку органічного сектору здійснюється через агроекологічні заходи, просування та поширення інформації, участь фермерів у схемах якості харчових продуктів.

Досвід Туреччини здається особливо слушним для України. Їхні позиції на ринку є дуже схожими до української. Більшість їхнього органічного експорту має на меті ринок Європейського Союзу, а їхні внутрішні ринки органічної продукції є все ще мало розвиненими. Органічне сільське господарство просувається урядом Туреччини як головний інструмент для розвитку сільських територій. Існує кілька державних програм, які підтримують органічне сільське господарство. Програма підтримки прямих доходів, виплати здійснюються з розрахунку на гектар, банк Туреччини надає кредити за привабливими відсотками для всіх підприємців органічного сектору. Також державні програми охоплюють й інформаційне поле, організовуючи інформаційні компанії для збільшення обізнаності і зацікавленості в органічному виробництві серед виробників та споживачів. Крім важливої ролі державної підтримки, на розвиток органічного руху, особливо внутрішнього ринку Туреччини, суттєво вплинули недержавні організації. В 1992 р. було створено Турецьку асоціацію органічного сільськогосподарського руху, щоб представляти інтереси та виявляти потреби існуючих органічних господарств, встановлювати стандарти виробництва, інспектування, сертифікації та експорту. Хоча на сьогодні ця асоціація, нараховуючи 200 членів, не представляє повністю весь органічний сектор, вона відіграла значну роль у розповсюдженні органічного сільського господарства в Туреччині. Іншим важливим етапом розвитку внутрішнього ринку в Туреччині було відкриття Асоціацією задля підтримки екологічного життя «Бугдай» в 2006 р. у Стамбулі першого ринку, на якому продавали виключно сертифіковані органічні продукти. Сьогодні кількість органічних ринків у Стамбулі зросла до шести. Інші органічні ринки було засновано в містах Ізмір, Самсун, Анталія, Бурса та Анкара. З метою відкриття нових ринків створювалися нові асоціації та організаційні

структури. Приклад першого ринку з виключно органічними продуктами в асортименті сформував стандарти органічного ринку, які протягом останніх 5 років веде Асоціація «Бугдай». Асоціація проводить кампанії за органічне сільське господарство та лобює інтереси органічних фермерів [16].

Висновки. Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва.

Державна підтримка виробників органічної продукції в ЄС здійснюється різними шляхами та

методами. Спільним для них є послідовність аграрної політики щодо всілякої фінансової підтримки виробників органічної продукції. На даний момент, в Україні відсутня дієва державна підтримка виробників органічної продукції, яка стимулювала б розвиток цього напрямку. Щоб різні види стимулювання (особливо фінансового) були успішними і призводили до розвитку, в країні має бути інтерес зі сторони фермерів, обізнані та мотивовані споживачі, підтримані достатньою кількістю інформації та наявністю компетентних консультантів. Лише після цього будь-яка підтримка держави для органічного сектору буде ефективною.

Література

1. The world of organic agriculture. Statistics & Emerging trends 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.organic-world.net> — Назва з екрану.
2. Сертифікаційна компанія «Органік стандарт» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.organicstandard.com.ua/ — Назва з екрану.
3. Калетнік Г. М. Державна фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників / Г. М. Калетнік, Н. В. Пришляк // Економіка АПК. — 2010. — № 8. — С. 52–55.
4. Жулкевич Н. О. Передумови становлення і розвитку органічного агровиробництва / Н. О. Жулкевич // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Економіка. — 2016. — Вип. 1 (47). — Т. 2. — С. 223–228.
5. Кутаренко Н. Я. Розвиток органічного сільського господарства в агропродовольчій системі України: дис. ... канд. економ. наук: 08.00.03 / Н. Я. Кутаренко. — Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2015. — 222 с.
6. Прутська О. О. Сільське господарство США: висновки для України: монографія / О. О. Прутська. — Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2012. — 160 с. 7. Проблеми правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні: монографія / А. П. Гетьман, І. В. Ігнатенко, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. — Х.: Право, 2016. — 360 с.
7. Берlach Н. А. Адміністративно-правові засади формування органічного напрямку у сільському господарстві України: монографія / Н. А. Берlach. — К.: Новая идеология, 2010. — 398 с.
8. Дмитренко І. М. Сільськогосподарське виробництво органічної продукції як один із чинників забезпечення екологічної безпеки: правовий аспект / І. М. Дмитренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. — 2016. — Вип. 36. — Т. 1. — С. 190–192.
9. Домбровський С. Ф. Новели в аграрному законодавстві про виробництво органічної сільськогосподарської продукції і сировини в Україні / С. Ф. Домбровський // Університетські наукові записки. — 2014. — № 2 (50). — С. 266–274.
10. Мельник В. О. Зарубіжний досвід правового регулювання органічного виробництва (порівняльно-правовий аспект) / В. О. Мельник // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокристування України. — 2014. — Вип. 197. — Ч. 2. — С. 79–90.
11. Оверковська Т. К. Проблемні питання правового регулювання органічного виробництва у сільському господарстві / Т. К. Оверковська // Актуальні проблеми юридичної науки: зб. тез міжнарод. наук. конф. «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листоп. 2011 р.): у 4 ч. — Частина друга. — Хмельницький: Вид-во Хмельн. ун-ту управління та права, 2011. — С. 191–192.
12. Постанова Ради Європи № 834/2007 від 28 червня 2007 року «Про органічне виробництво та маркування органічних продуктів та про скасування Регламенту (ЄЕС) № 2092/91» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf
13. Постанова Комісії ЄС 889/2008 від 5 вересня 2008 року «Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради ЄС № 834/2007 від 28 червня 2007 року стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EC_Reg_889_2008_Implementing_Rules_UA.pdf
14. Кодекс Аліментаріус «Керівні положення з виробництва, переробки, маркування та реалізації органічних продуктів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://organicstandard.com.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf
15. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства: в рамках швейцарсько-українського проекту «Розвиток органічного ринку в Україні» (2012–2016 рр.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukraine.fibl.org/fileadmin/documents-ukraine/PossibilitiesOfStateSupport.pdf>

Губарь Євгенія Андріївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Губарь Евгения Андреевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Gubar Evgenia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Гальцова Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЧИННИКИ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ЕКОЛОГІЧНУ ЗЛОЧИННІСТЬ

ФАКТОРЫ, КОТОРЫЕ ОБУСЛАВЛИВАЮТ ЭКОЛОГИЧЕСКУЮ ПРЕСТУПНОСТЬ

FACTORS THAT DETERMINE ECOLOGICAL CRIMINALITY

Анотація. У статті автор розглядає чинники, які обумовлюють екологічну злочинність. Автор вказує різні підходи до визначення поняття екологічна злочинність, аналізує елементи, що становлять основу криміногенної детермінації екологічної злочинності.

Ключові слова: екологічна злочинність, детермінація, чинники, екологічна криза, політична злочинність, латентність.

Аннотация. В статье автор рассматривает факторы, которые обуславливают экологическую преступность. Автор указывает различные подходы к определению понятия экологическая преступность, анализирует элементы, составляющие основу криминогенной детерминации экологической преступности.

Ключевые слова: экологическая преступность, детерминация, факторы, экологический кризис, политическая преступность, латентность.

Summary. In the article is considered the factors that determine ecological criminality. The author points out different approaches to the definition of ecological criminality, analyzes the elements that form the basis of criminogenic determination of environmental criminality.

Key words: ecological criminality, determination, factors, ecological crisis, political criminality, latency.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням екологічної злочинності та чинників, які її обумовлюють, займалися як вітчизняні так і зарубіжні вчені в галузі кримінології, екологічного та кримінального права, серед яких, Жевлаков Е. М., Гетьман А. П., Шемшученко Ю. С., Костенко О. М., Забавко Р. А., Джунусова Д. Н., Турлова Ю. А.

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи є визначення та аналіз чинників, які обумовлюють екологічну злочинність.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних функцій держави є боротьба зі злочинністю. Відпо-

відно до статті 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки на території України є обов'язком держави. На сьогодні, особливого значення набуває боротьба саме з екологічною злочинністю.

В юридичній науці не існує єдиного підходу до визначення поняття екологічної злочинності. Проте, аналізуючи роботи різних науковців, її можна розглядати в двох аспектах: по-перше, екологічна злочинність визначається як *сукупність злочинів*, що посягають на екологічну безпеку, а також опосередковано на життя і здоров'я людей [2, с. 122]; по-друге, екологічна злочинність розглядається як

соціально-правове, історично мінливе, масове явище, що включає в себе сукупність всіх злочинів (кримінально караних діянь), скоєних в конкретному суспільстві (державі) за той чи інший період часу, і що характеризується відповідними кількісними і якісними показниками [1, с. 17].

Кожне із запропонованих визначень є не зовсім неповним, оскільки не охоплює всіх ознак характерних екологічній злочинності. Турлова Ю. А. при дослідженні поняття екологічна злочинність, зазначає, що екологічну злочинність можна визначити як соціальне явище, що має небезпечний для суспільства, об'єктивно-функціональний, соціально-конструктивний характер, що проявляє себе в поведінці, яка заборонена кримінальним законодавством, та посягає на навколишнє природне середовище чи його окремі об'єкти, створюючи небезпеку біологічним основам існування людства [3, с. 244]. На нашу думку, це визначення більш точно і повно характеризує екологічну злочинність.

Розглядаючи причини екологічних злочинів та інших правопорушень, пов'язаних з незаконним впливом на природне середовище, погіршенням її якості, як джерела криміногенного впливу на навколишнє середовище Жевлаков Е. Н. виділяє чотири групи елементів, що становлять основу криміногенної детермінації:

- 1) *виробничо-технологічна основа детермінації* (обсяг і структура промислового і сільськогосподарського виробництва, транспорту, військового, наукового та інших видів впливів; нераціональне з позицій екології розміщення продуктивних сил; протиріччя між екологічними і економічними ринковими інтересами);
- 2) *екологічна основа детермінації* (стан природних об'єктів, генетичного фонду людини, тварин, рослинності; придатність природних ресурсів до використання у виробництві і в якості довкілля; кліматичні, географічні та інші фактори, впливають на поведінку людини, що визначають характер його праці, звичаї, традиції, самосвідомість і т. п.);
- 3) *поведінкова основа детермінації* (діяльність адміністративно правового механізму управління в галузі охорони і використання природного середовища; організаційно-управлінські цілі і завдання; акти поведінки в сфері виробництва, побуту, наукових досліджень, оборони, консервативної охорони природного середовища, комунікації та ін.);
- 4) *соціально-демографічна основа детермінації* (статевікова структура населення, його чисельність; просторове розселення, співвідношення міського і сільського населення, його концентрація та ін.; рівень екологічної освіти населення; рівень екологічного виховання) [4, с. 32].

Дослідивши наукові роботи щодо екологічної злочинності, можна виділити три основних чинники, що обумовлюють екологічну злочинність, серед них:

- 1) екологічна криза;

2) політична злочинність;

3) латентність екологічної злочинності.

Рівень екологічної кризи. На думку К. Г. Клетневої економічні, соціальні, політичні, духовні та правові причини і умови екологічної злочинності слід розглядати через ознаки *екологічної кризи*, якими є: нерівномірні демографічні зміни (демографічний вибух і демографічний спад) по окремим територіям і країнам; урбанізація населення; науково-технічний прогрес; нераціональне ведення сільськогосподарського виробництва; знищення лісового фонду; ведення господарської діяльності з порушенням екологічних вимог; соціально-економічна і політична напруженість між державами і всередині їх; недосконалість законодавства [4, с. 30]. Тобто, всі перераховані ознаки виступають чинниками, які опосередковано обумовлюють екологічну злочинність.

Політична злочинність. Політична злочинність є сукупністю злочинів проти держави (state (government) crimes), а також злочинів представників влади по відношенню до населення (government crimes against people). (Дж. Роебак, С. Вібер, В. Чеймблс та ін) [5].

Реальний негативний трансформаційний аспект політичної злочинності з'явився на початку третього тисячоліття, зокрема, це вектори зовнішньополітичної, міжнародної злочинної діяльності в боротьбі за природні ресурси. Політична та екологічна злочинність набувають все більшої площі *спільної інституційної взаємодії*. При чому, якщо до останнього часу превалюючими напрямками політичної кримінальної активності у сфері доступу до природних ресурсів були забезпечення контролю за вигодуванням вуглеводнів, а також блокування розвитку технологій альтернативної енергогенерації (в тому числі й з невичерпних джерел енергії), то у найближчій перспективі до них долучиться й контроль над запасами прісної води [6, с. 257].

Враховуючи нестабільну як економічну, так і політичну нестабільність в нашій країні, можна цілком погодитися з думкою Орлового Ю. А., що сучасна наукова думка вже зараз має рішуче зорієнтуватися на вироблення механізмів самозбереження людства від найбільш руйнівних наслідків політики — екологічного занепаду, наростаючої загрози знищення екосистем, біологічних видів, інтенсифікації злочинності. Згубна політика, що послуговується нерозумним у планетарних масштабах економічним цілям, має віднайти однозначну свою оцінку та відповідні контрзаходи. Там де прояви політики є загрозою Природі (у широкому її розумінні), людяності, як розумної соціовітальності, — там вона однозначно злочинна [6, с. 185]. Отже, необхідно вважати політичну злочинність чинником, який обумовлює екологічну злочинність.

Латентність екологічної злочинності. Латентна злочинність — це сукупність фактично вчинених, але не виявлених і не зареєстрованих, або виявлених

і не зареєстрованих злочинів. Особливість латентності екологічної злочинності полягає в екологічній шкоді. Оскільки, екологічна шкода сама по собі є латентною, тобто наслідки цієї шкоди можуть з'явитися через досить тривалий період часу.

До обставин, які обумовлюють латентність екологічної злочинності учені відносять:

- недосконалість чинного законодавства, невідповідність регульованих ним інтересів реальності. Тоді, коли держава зацікавлена в подальшій експлуатації природних ресурсів в інтересах економічного зростання, не може бути й мови про ефективну практику притягнення винних осіб до відповідальності;
- недосконала система статистичного обліку в нашій державі, боротьба за показники призводять до того, що несумлінні працівники свідомо порушують закон, часто інструкції складено таким чином, що вони сприяють неякісному та неповному фіксуванню правопорушень;
- низький рівень соціальної активності громадян. Це несприятливо позначається на загальній ста-

тистиці реєстрації екологічних злочинів. Люди, часто стають свідками аварій на підприємствах, викидів забруднюючих речовин, незаконного вилову риби, незаконного полювання на тварин і т.д., не звертаються в компетентні органи для захисту фактично власних прав [7, с. 57].

Враховуючи вищезазначене, можна зробити **висновок** — екологічна злочинність має подвійну латентність, що безумовно виступає чинником, який її обумовлює.

На сьогодні, суспільство потребує докорінного перегляду способів охорони навколишнього середовища. На разі, необхідним є реформування всієї системи протидії екологічним злочинам, в яку входить парадигма екологічної освіти, механізми соціального контролю, екологічного порядку і екологічної безпеки, технічні нормативи і системи автоматизованого контролю. Екологічна злочинність, зокрема, чинники, які її обумовлюють, є досить актуальною науковою темою, і потребує додаткових досліджень в аспекті виявлення і попередження екологічних злочинів.

Література

1. Алексеев А. И. Криминология. Курс лекций. М., 1999. С. 17; Криминология: Учебник / Под ред. проф. В. Д. Малкова. М.: Юстицинформ, 2004.
2. Курс криминології. Особлива частина: підручник / під заг. ред. доктора юридичних наук, професора Джузи О. М. — К., 2001. — С. 151.
3. Феномен екологічної злочинності: питання криминологічної дефініції / Ю. А. Турлова // Держава і право. Юридичні і політичні науки. — 2014. — Вип. 66.
4. Экологическая преступность и ответственность за экологические преступления: специализированный учебный курс / Д. Н. Джунусова; — Саратовский Центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции. — Саратов: Изд-во ФГБОУ ВПО «Саратовская государственная юридическая академия», 2013. — 200 с.
5. Сморгунова А. Л. Политическая преступность: критическая криминология и междисциплинарный подход / А. Л. Сморгунова [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.politex.info/content/view/201/30/>
6. Політико-криминологічна теорія протидії злочинності: монографія/ Ю. В. Орлов. — Харків: Діса плюс, 2016. — 656 с.
7. Забавко Р. А. Экологическая криминология: учебное пособие / Р. А. Забавко. — Иркутск: ФГКОУ ВПО ВСИ МВД России, 2013. — 94 с.

Жук Аліна Вадимівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Жук Алина Вадимовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Zhuk Alina

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Петришин Олег Олександрович

кандидат юридичних наук, вчений секретар НДІ

державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України;

асистент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Петришин Олег Александрович

кандидат юридических наук, ученый секретарь НИИ

государственного строительства и местного самоуправления НАПрН Украины;

ассистент кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Petryshyn Oleh

Candidate of Legal Sciences, Scientific Secretary of the

Scientific Research Institute of State Building and Local Government

of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine;

Assistant of the Department of International Law

Yaroslav Mudryi National Law University

СУЧАСНІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ КРАЇН-ЛІДЕРІВ ЄС У БЛИЗЬКОСХІДНОМУ РЕГІОНІ

АКТУАЛЬНЫЕ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ СТРАН-ЛИДЕРОВ ЕС В БЛИЖНЕВОСТОЧНОМ РЕГИОНЕ

CURRENT FOREIGN POLICY CHALLENGES OF THE EU LEADING STATES IN THE NEAR EAST

Анотація. В роботі проведено аналіз реалізації зовнішньої політики державами-засновницями Європейського Союзу (та державами, що здійснюють значний вплив на формування такої політики) на Близькому Сході. Встановлено проблемні питання та визначено недоліки в системі зовнішньополітичної взаємодії Європейського Союзу та країн Близького Сходу а також вироблені рекомендації щодо можливих шляхів подолання кризових ситуацій в даному регіоні та вдосконалення відповідного інструментарію в рамках ЄС.

Проведено аналіз зовнішньополітичної діяльності держав-засновниць Європейського Союзу та держав, що здійснюють значний вплив на формування такої політики (Великобританія). Досліджено кризовий та депресивний характер регіону, аргументовано тезу про те, що такий характер одночасно виступає і причиною і наслідком відповідної зовнішньополітичної діяльності не тільки держав-членів ЄС. Обґрунтована необхідність адаптації законодавства Європейського Союзу нових проблем, що стали наслідком реалізації непослідовної та неузгодженої політики в регіоні (проблеми міграції, боротьби з міжнародним тероризмом тощо).

Ключові слова: Близький Схід, Європейський Союз, зовнішня політика Європейського Союзу, держави-засновниці ЄС, міжнародні конфлікти.

Аннотация. В работе проведен анализ реализации внешней политики государствами-основателями Европейского Союза (и государствами, осуществляющими значительное влияние на формирование такой политики) на Ближнем Востоке. Обозначены проблемы и определены недостатки в системе внешнеполитического взаимодействия Европейского Союза и стран Ближнего Востока, а также выработаны рекомендации относительно возможных путей преодоления кризисных ситуаций в данном регионе и совершенствование соответствующего инструментария в рамках ЕС.

Проведен анализ внешнеполитической деятельности государств-основателей Европейского Союза и государств, осуществляющих значительное влияние на формирование такой политики (Великобритания). Исследована кризисный и депрессивный характер региона, аргументирован тезис о том, что такой характер одновременно выступает и причиной, и следствием соответствующей внешнеполитической деятельности не только государств-членов ЕС. Обоснована необходимость адаптации законодательства Европейского Союза к новым проблемам, ставших следствием реализации непоследовательной и несогласованной политики в регионе (проблемы миграции, борьбы с международным терроризмом и т.д.).

Ключевые слова: Ближний Восток, Европейский Союз, внешняя политика Европейского Союза, государства-основатели ЕС, международные конфликты.

Summary. The paper analyzes the process of implementation of foreign policy by the founding states of the European Union (and states that have a significant influence on the formation of such a policy) in the Middle East. The work identifies the problems and shortcomings in the system of foreign policy interaction of the European Union and the countries of the Middle East and forms a list of recommendations on possible ways of overcoming crisis situations in the region and on the improvement of the corresponding tools within the EU.

An analysis of the foreign policy activities of the founding states of the European Union and the states that have a significant influence on the formation of such a policy (United Kingdom) has been carried out. The crisis and overall depressive nature of the region have been studied, further proving the thesis that such nature is both a cause and a consequence of the corresponding foreign policy activities not only of the EU member states but also other countries. The paper substantiates the necessity of adapting European Union legislation to new problems arising from the implementation of inconsistent and unfocused policies in the region (problems of migration, combating international terrorism, etc.).

Key words: Middle East, European Union, European Union foreign policy, EU founding states, international conflicts.

Постановка проблеми. Європейський Союз зі свого створення закріпив одним із своїх завдань формування єдиної зовнішньої політики для держав-членів. У ХХІ ст. ЄС виступив як активний суб'єкт міжнародної політики, а після вирішення питання правосуб'єктності та закріплення нових зовнішньополітичних пріоритетів (відповідно до Лісабонської угоди 2007 р.) значно розширив таку діяльність у світі в цілому та у Близькосхідному регіоні зокрема. І хоча формально в установчих актах Європейського Союзу закріплюються рівні права та обов'язки щодо усіх держав-членів і встановлюються відповідні механізми забезпечення такої рівності, беручи до уваги доктрину міжнародного права та права Європейського Союзу та аналізуючи практику реалізації загальної зовнішньої політики ЄС очевидним вдається факт, що держави-засновниці все ж здійснюють більший вплив на формування зовнішньополітичної доктрини ЄС у цілому, і в Близькосхідному регіоні зокрема. А оскільки кризовий характер регіону здійснює постійний негативний вплив на політичну ситуацію у всьому світі, доцільним вважаємо дослідити дану проблематику в контексті міжнародного права.

Основними завданнями Європейського Союзу завжди були підтримання миру в Європі та забезпечення «кільця безпеки» для всіх країн-членів ЄС. Оскільки Близький Схід є одним із ключових

торгівельних партнерів Європейського Союзу і водночас одним з найбільш депресивних регіонів світу, відносини з країнами вказаного регіону займають особливе місце у зовнішній політиці країн-членів ЄС. Країни цього регіону також здійснюють дестабілізаційний вплив на сусідні держави та на міжнародний правопорядок в цілому, відтак, необхідність визначення способів взаємодії ЄС та країн Близького Сходу, а також шляхів подолання кризових ситуацій в регіоні зумовлює актуальність даної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню аналізу основних напрямів реалізації сучасної зовнішньої політики країн-лідерів ЄС у близькосхідному регіоні присвячено праці як вітчизняних так і зарубіжних учених, серед яких С. Зінко, М. Кухтін, А. Захарченко, О. Чумаченко, Н. Малиновська, М. Yacoubian, К. Archick, N. Tocchi, S. Ekim та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням даної статті є дослідження зовнішньополітичної діяльності країн-лідерів (країн-засновниць) ЄС у близькосхідному регіоні на початку ХХІ ст., виокремлення факторів, що формують політику ЄС в даному регіоні та формування рекомендацій щодо можливих шляхів подолання проблем та вдосконалення підходів до співпраці між вказаними державами.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ХХІ столітті об'єктом зовнішньої політики уряду Г. Шредера став палестино-ізраїльський конфлікт. Ні-

меччина дотримувалася концепції «двох держав», і була найбільшим донором гуманітарної допомоги ПНА. У березні 2002 року Німеччина закликала Європейське співтовариство до створення Палестинської держави, внаслідок чого була підписана Барселонська декларація, зміст якої полягає у виведенні ізраїльських військ з територій захоплених в ході Шестиденної війни 1967 року, припинення агресивної політики Ізраїлю і терористичних актів ісламістів, а також визнанням Ізраїлем Палестини, як національної автономії його ж складі [1].

Справжнім випробуванням для німецької зовнішньої політики XXI століття стало прагнення Туреччини вступити до Європейського Союзу. Німеччина рішуче виступила проти цього. Як обґрунтування такої жорсткої позиції наводилися приклади частих порушень прав людини у Туреччині та невизнання турецьким урядом геноциду вірмен у 1915 р. Також наголошувалося на необхідності визнання Туреччиною суверенітету Кіпру, тому що беззастережне взаємовизнання усіх країн-членів є базовою передумовою функціонування ЄС як інтеграційного проекту. Причиною такої позиції є і велика турецька та курдська діаспора в Німеччині, яка може збільшитись при створенні зони вільної торгівлі. Тому Герхард Шредер, а потім і Ангела Меркель вважали доцільним співробітництво в рамках «привілейованого членства» для Туреччини [2].

Стосовно Сирії, то Ангела Меркель неодноразово оголошувала, що без переговорів з Сирією мир на Близькому Сході не є можливим, тому Німеччина розглядає її як невід'ємного суб'єкта мирного врегулювання конфлікту. З початком громадянської війни відносини Німеччини та Сирії погіршилися, Бундестаг осудив застосування хімічної зброї Башаром Аль Асадом. Для забезпечення сирійського населення від агресії, Німеччина надіслала велику гуманітарну допомогу до країн-сусідів Сирії, а також забезпечила їх безпечно пересування іноземними державами Близького Сходу [3].

Високим рівнем співпраці відзначалися відносини із Єгиптом із яким у липні 2005 було підписано угоду про заохочення та взаємний захист інвестицій. Також Німеччина веде активну співпрацю із Ізраїлем, а саме у торгівельній сфері, експортуючи військову техніку, а у 2008 році стало відомо про поглиблення військового та військово-технічного співробітництва, свідченням цього стало підписання меморандуму щодо поглиблення технологічного співробітництва сторін у галузі спільної розробки систем протиракетного захисту німецьких та ізраїльських збройних сил.

Будучи протягом багатьох десятиліть одним з лідерів європейського інтеграційного об'єднання Франція на світовій арені діє не тільки як окрема країна, але й як лідер Європейського Союзу. Щодо відносин з Ізраїлем, то у Франції завжди виникали проблеми, пов'язані з про-арабським спрямуванням

французької зовнішньої політики. Вона завжди засуджувала дії Ізраїлю щодо своїх сусідів і засуджувала його методи у боротьбі з «ісламським тероризмом», що найбільш яскраво проявилось у період правління Жака Ширака з 1995 по 2007 роки [4].

Досить невиразною виявилась позиція Франції у подіях 2011 року в Єгипті, де Франція обмежилася лише підтримкою опозиційних сил і вимогою відставки Хосні Мубарака. Вона наполягла на необхідності формування демократично обраного уряду і на дотриманні основних демократичних прав людини [5]. Однак уже в травні 2011 року за ініціативи Парижу було засноване «Довільське партнерство», метою якого є надання гуманітарної допомоги країнам Близького Сходу та Північної Африки, передусім Єгипту та Тунісу [6].

Малиновська Н. В. зазначає, що до 2011 року французька політика в арабському регіоні уподібнювалася тезі «краще поганий мир, ніж добра війна». Тому влада Франції закривала очі на чимало порушень у регіоні та співпрацювала з авторитарними режимами. Франція, як і Європа в цілому, вважала, що забезпечує обидва континенти від ісламістів та гарантує, хоч і хистку, але стабільність. Після 2011 року, пошук французькою владою нового курсу, підштовхнув її прийняти на себе роль захисника демократії та прав людини. Нерозуміння Францією причин, що вивели мусульман на демонстрацію, використання військової сили, показали прогалини французької дипломатії [7].

Одним з керівних напрямків діяльності Франції на Близькому Сході була трансформація Барселонського процесу у «Союз для Середземномор'я» 13 липня 2008 року за ініціативи Ніколя Саркозі. В рамках «Союзу для Середземномор'я» Франція отримує керівні позиції у мирному врегулюванні Близькосхідних конфліктів і поширює свою сферу впливу не лише на країни Середземномор'я, а й на ЄС загалом [8].

Щодо Великобританії, то на початку XXI століття Великобританія перейшла до нового етапу своєї зовнішньої політики. Відбулося поступове віддалення від США і зближення із ЄС, а також була висловлена чітка позиція щодо близькосхідних конфліктів.

Серед європейських держав лише Великобританія використовує свої збройні сили задля посилення свого впливу у регіоні. Найбільшою військовою операцією королівських військових сил була операція щодо звільнення Іраку від Саддама Хусейна 2003 року. Конфлікт в Іраку, який тривав з 20 березня 2003 — по 15 грудня 2011рр., називають другою війною у Перській Затоці. Офіційною причиною війни стали звинувачення режиму Саддама Хусейна у володінні зброєю масового знищення та порушенні в такий спосіб Резолюції 1441, ухваленою Радою Безпеки ООН. Тому США та Великобританії за підтримки поліцейських іракського Курдистану у 2003 році захопили країну. 45 000 військових королівської армії

взяли участь у цій операції втративши 179 чоловік. Після завершення бойових дій Великобританія взяла участь у відбудові промисловості та відновлення збройних сил Іраку, виділивши 1,5 млрд. доларів задля цього. Протягом довгого часу її війська були розміщені в найбільших містах, а флот патрулював іракське узбережжя Перської затоки [9].

Після виведення британського контингенту з Іраку в 2009 р. Великобританія продовжила підготовку кадрів для іракської армії в рамках Місії НАТО з підготовки кадрів, розпочатої в серпні 2004 р. Крім того, британські військово-морські сили допомагають забезпечити безпеку іракських морських нафтових інфраструктур у південному Іраку. На даний момент основна діяльність Англії в Іраку проводиться по лінії Департаменту міжнародного розвитку та відомства, яке відповідає за питання торгівлі та інвестування. Департамент міжнародного розвитку надає допомогу іракському уряду в ефективнішому витрачання коштів на створення робочих місць і забезпечення стабільності. Торгівля та інвестування сприяють зміцненню британських торговельних взаємин з Іраком: поступове поліпшення ділового клімату в країні повинно перетворити Ірак у привабливого торговельного та інвестиційного партнера [10].

У відносинах з Ізраїлем Великобританія займає досить м'яку позицію, підтримуючи його у боротьбі з тероризмом, але веде себе досить стримано відносно Палестинських територій. Сполучене королівство долучило велику кількість інвестицій в економіку ПНА і бере активну участь в рамках реалізації плану «Дорожня карта» задля створення суверенної Палестинської держави із столицею в Східному Єрусалимі. Завдяки підтримці Ізраїлю Сполучене королівство реалізує своє військове втручання до країн Близького Сходу, зокрема завдяки його підтримці британські військові кораблі патрулюють узбережжя Лівану та присутні в зоні Перської затоки, а британські солдати в рамках миротворчої місії ООН присутні в Лівані і Іраку [11].

Висновки. Отже, на початку XXI століття країни лідери ЄС заявили про свій інтерес у вирішенні кризових ситуацій та налагодження партнерських відносин із країнами Близького Сходу. ЄС виступив як активний суб'єкт міжнародної політики, що здатен виступити посередником у проблемних відносинах

Ізраїлю та арабського сходу, внаслідок чого здобув високу довіру серед членів регіону. Велика економічна, військова та політична потужність ЄС робить цього суб'єкта міжнародних відносин невід'ємним учасником близькосхідного мирного регулювання, що надає високу гуманітарну та економічну підтримку всім учасникам регіону. Протягом XXI століття ЄС посилював свій вплив у регіоні, розширивши обсяги двосторонньої торгівлі та гуманітарної допомоги, став основним спонсором гуманітарної допомоги для ПНА та післявоєнного Іраку. Проте на нашу думку, залишилися певні перешкоди, що не забезпечують формування спільної зовнішньої політики. Тому, пропонуємо наступні рекомендації щодо можливих шляхів подолання проблем та вдосконалення підходів до співпраці між вказаними державами:

1. Формування єдиної чітко визначеної політичної реакції на регіональні події з боку держав — учасниць ЄС з метою досягнення далекосяжних цілей, оскільки підвищення рівня загроз та викликів на Близькому Сході позначається на системі міжнародних відносин у світі у зв'язку з чим спостерігається наростання суперечностей між провідними «міжнародними гравцями».

2. Постійний моніторинг ситуації в регіоні, адже Близький Схід продовжує залишатися для світу одним із джерел енергоносіїв, відтак, конфлікти в цьому регіоні впливають на світові ціни на нафту (в свою чергу, саме наявність значних обсягів енергоносіїв завжди виступає каталізатором для військових конфліктів).

3. Пошук нових форматів та сфер в рамках розбудови відносин стратегічного партнерства.

4. Встановлення в зовнішній політиці пріоритету розвитку спільних інтересів і співпраці у пріоритетних сферах, таких як демократизація, верховенство права, захист прав людини.

5. Подальше поглиблення та розширення каналів та засобів надання допомоги Європейським Союзом. Адресування питань захисту прав людини в умовах конфлікту, протидії нелегальній міграції (та забезпечення відповідного правового регулювання легальної та вимушеної міграції, питань біженців) і тероризму, громадського контролю за сектором безпеки тощо.

Література

1. Зінько С. Країни Близького Сходу в сучасних міжнародних інформаційних відносинах [Текст]: монографія / С. Зінько. — Львів: Ліга-Преса, 2009. — С. 281.
2. Кухтін М. М. Зовнішня політика уряду А. Меркель крізь призму «конфлікту поколінь» у ХДС: Боротьба між традицією та інновацією у сучасних міжнародних відносинах [Електронний ресурс] / М. М. Кухтін. — режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2012/178-166-9.pdf> — Заголовок з екрану. — С. 41.
3. Німеччина заявила про готовність знищити хімзброю Сирії на своїй території [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2014_01_09/N-mechchina-zajavila-pro-gotovn-st-znishhiti-h-mzbroju-Sir-na-svo-j-teritor/ — Заголовок з екрану.
4. Зеєв Г. Політичні структури держави Ізраїль [Текст]: наук. вид. / Г. Зеєв. — М.: Інст. вивчення Ізраїлю і Близького Сходу, 2001. — С. 57.
5. Данилов Д. Європейський союз в пошуку відповідей на виклики Арабської весни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mgimo.ru/files2/y11_2013/243404/8.14_danilov.pdf — Назва з екрану. — С. 21.
6. Захарченко А. М. «Арабська весна» у дзеркалі Європейських ініціатив [Електронний ресурс] / А. М. Захарченко — Режим доступу: <http://od.niss.gov.ua/articles/464/> — Заголовок з екрану.
7. Малиновська Н. В. Ісламський вектор зовнішньої політики Франції [Текст]: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Малиновська Наталія Вікторівна; наук. керівник Є. Б. Тихомирова; М-во освіти і науки України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк, 2017. — 267 с. — Бібліогр.: С. 213–267.
8. Чумаченко О. А. Середземноморська політика Євросоюзу 2005–2008 роками [Електронний ресурс] / О. А. Чумаченко — Режим доступу: http://www.kumu.edu.ua/vmv/confs/2010_04_25/antonova.htm — Заголовок з екрану.
9. Денисюк І. Участь Великої Британії в операціях НАТО в Іраку (2003–2011 рр.) [Текст] / І. Денисюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: наук. часопис. / гол. ред. І. С. Гриценко. К.: Видав. поліграф. центр «Київський університет», 2013. — № 17. — С. 93.
10. США та Великобританія у міжнародних миротворчих операціях у минулому десятилітті / Д. В. Василенко // Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. — К.: КиМУ, 2011. — Вип. 3. — С. 269–281. — Бібліогр.: 24 назв. — укр.
11. Зеєв Г. Політичні структури держави Ізраїль [Текст]: наук. вид. / Г. Зеєв. — М.: Інст. вивчення Ізраїлю і Близького Сходу, 2001. — 164 с. — ISBN5-89394-055-5.

Крапив'янська Вікторія Вячеславівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Крапивьянская Виктория Вячеславовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Krapivayanskaya Victoria

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Асірян Сюзанна Рафіківна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Асирян Сюзанна Рафиковна

кандидат юридических наук, ассистент кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Asiryan Syuzanna

Candidate of Legal Sciences, Assistant of Department of International Law

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

ПРАВОСУБЪЕКТНОСТЬ ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

LEGAL PERSONALITY OF INDIVIDUAL IN INTERNATIONAL LAW

Анотація. У статті розглянуто питання щодо міжнародної правосуб'єктності фізичної особи. Проаналізовано погляди різних науковців щодо цього питання. Наведено основні аргументи, на які фахівці спираються, доводячи можливість або неможливість визнання фізичної особи суб'єктом міжнародного права. Автор зазначає, що вирішення зазначеної проблеми має важливе значення, адже на етапі становлення гуманного, цивілізованого суспільства, людина повинна бути ключовою фігурою і мати право на визнання її правосуб'єктності. Враховуючи, що людина – є початком будь-яких відносин, і що права і свободи людини складають основу не тільки громадянського суспільства, але і базис сучасної цивілізації, можна стверджувати, що в майбутньому людина остаточно закріпить своє місце серед суб'єктів міжнародного права, оскільки індивід не може залишитися «поза» правом.

Ключові слова: фізична особа, міжнародна правосуб'єктність, міжнародне право, доктрина.

Аннотация. В статье рассмотрен вопрос о международной правосубъектности физического лица. Проанализированы взгляды разных ученых по этому вопросу. Приведены основные аргументы, на которые специалисты опираются, доводя возможность или невозможность признания физического лица субъектом международного права. Автор отмечает, что решение данной проблемы имеет важное значение, ведь на этапе становления гуманного, цивилизованного общества, человек должен быть ключевой фигурой и иметь право на признание его правосубъектности. Учитывая, что человек – является началом любых отношений, и что права и свободы человека составляют основу не только гражданского общества, но и базис современной цивилизации, можно утверждать, что в будущем человек окончательно закрепит свое место среди субъектов международного права, поскольку индивид не может оставаться «вне» права.

Ключевые слова: физическое лицо, международная правосубъектность, международное право, доктрина.

Summary. The article deals with the question of the international legal personality of an individual. The views of different scholars on this issue are analyzed. The main arguments on which specialists are based, proving the possibility or impossibility of recognizing a individual as a subject of international law. The author notes that the solution of this problem is important, because at the stage of the formation of a humane, civilized society, a person must be a key figure and have the right to recognize his legal personality. Person – is the beginning of any relationship, and that human rights and freedoms form the basis not only of civil society, but also the basis of modern civilization, it can be argued that in the future individual will finally consolidate his place among the subjects of international law, because the individual can not stay out of the right.

Key words: individual, international legal personality, international law, doctrine.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, у доктрині міжнародного права найбільш актуальною і важливою залишається проблема міжнародної правосуб'єктності фізичної особи. Дане питання є дискусійним, адже в науці міжнародного права існують різні погляди щодо визначення кола суб'єктів міжнародного права. Вирішення цього питання є особливо значимим, адже можна спостерігати так званий процес емансипації людини в міжнародно-правовому векторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням даної проблеми займалися такі науковці як Ж. Тускоз, О. В. Тарасов, Н. С. Кучерук, В. В. Мицик, М. А. Баймуратов, Д. Кулеба, І. І. Лукашук, Г. І. Тункін, С. В. Черниченко, Б. Б. Ганюшкін, Н. Мугерва, А. І. Дмитрієв, Г. В. Ігнатенко та інші.

Метою статті є розкриття сутності поняття суб'єкта міжнародного права, дослідження і аналіз поглядів різних науковців щодо визнання фізичної особи суб'єктом міжнародного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначено вище, наразі відсутня єдина позиція щодо визнання людини суб'єктом міжнародного права. Різні науковці виражають неоднакові погляди щодо цього питання. Так, на думку деяких фахівців суб'єктом міжнародного права виступає, як правило, тільки держава. На думку сучасних науковців, зокрема М. Баймуратова, всі суб'єкти міжнародного права слід поділяти на основні (первинні) — держави, нації і народності, та похідні (вторинні) — міжнародні міждержавні організації, міжнародні неурядові організації, специфічні державоподібні утворення (Ватикан, Монако, Сан-Марино) [1, с. 64]. Деякі фахівці відносять і фізичну особу до кола похідних суб'єктів міжнародного права.

Зокрема, Тарасов О. В. є прихильником думки, що правосуб'єктність людини в міжнародному праві існує. Існує багато можливостей довести міжнародну правосуб'єктність людини. Наприклад, звернутися до норм міжнародного права, що закріплюють міжнародно-правовий статус людини. Якщо є правовий статус, то повинен бути і його носій. Саме цим традиційним (нормологічним) шляхом більшість юристів-міжнародників зробили висновок про наявність міжнародної правосуб'єктності людини. Інший шлях — проаналізувати практику міжнародних трибуналів ad hoc, Міжнародного кримінального суду, Європейського й Міжамериканського судів

з прав людини та інших міжнародних органів, що допускають до участі в міжнародному процесі фізичних осіб. Комунікативний підхід легко виявляє фізичну особу як сторону подібних міжнародних правовідносин [2, с. 16].

Н. С. Кучерук, вважає, що «існують достатні правові підстави не погодитись із позицією науковців, щодо того що фізичну особу не можна вважати суб'єктом міжнародного права. Насамперед, слід зазначити, що звертаючись до Європейського суду з прав людини у справах проти держави громадяни стають повноправними учасниками міжнародних відносин. У даному контексті було б нелогічно говорити про відсутність у громадян здатності до незалежної реалізації міжнародних прав та обов'язків, а отже, і відсутності міжнародного правового статусу, адже, «опонентом» фізичної особи на міжнародно-правовій арені виступає держава як інший самостійний суб'єкт міжнародного права. Більше того, Європейський суд з прав людини у своєму рішенні від 05.02.1963 р. зазначив, що співтовариство констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, за яким переваги держав щодо їх суверенних прав обмежуються, і суб'єктами визнаються не лише держави, а й громадяни» [3, с. 74].

На мою думку, прихильники думки щодо можливості визнання індивіда суб'єктом міжнародного права мають рацію, адже враховують, що міжнародне право не стоїть на місці, і розвиваючись, розширює коло суб'єктів міжнародних відносин.

Також слід звернути увагу на думку Тарасова О. В., який зазначає, що «будь-який колективний суб'єкт права може діяти тільки лише через систему своїх органів. Державні й корпоративні органи можуть юридично функціонувати лише через систему посадових (фізичних) осіб, що здійснюють саморепрезентаційну діяльність. Законодавчо або договірним шляхом можна заснувати юридичну особу, але вона так і залишиться персонативною пустушкою, якщо жодна фізична особа не приступить до виконання своїх посадових обов'язків. Поза фізичною особою світ права мертвий. У цьому основна ідея правової персонології. Саме людина є джерелом і носієм усієї правової реальності. Тільки фізичні особи вміють читати, тлумачити, розуміти нормативні тексти й діяти відповідно або невідповідно до нормативних вимог, тільки шляхом притягнення до відповідальності конкретної фізичної особи, як зазначено

у вироку Нюрнберзького трибуналу, право може досягти своєї мети. Тому людина як фізична особа завжди є присутньою у якості сутнісної правової підстави в будь-якій правовій системі» [1, с. 17].

Тобто, дійсно, людина — є первинним суб'єктом діяльності держави, міжнародних організацій, юридичних осіб. Правосуб'єктність людини служить підґрунтям для правосуб'єктності усіх інших суб'єктів права взагалі.

Більшість як вітчизняних, так і закордонних прихильників теорії між-народної правосуб'єктності індивіда як основні докази на її захист наводять аргументи про те, що 1) міжнародне право може безпосередньо створювати для особи права й обов'язки, 2) можливість індивіда звертатися в міжнародні судові установи для захисту своїх прав, і 3) індивіди є суб'єктами міжнародної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини і тому є суб'єктами міжнародного права [4, с. 5].

Однак, незважаючи на формування у науковій літературі позицій щодо включення фізичних осіб до кола суб'єктів міжнародного права, домінуючою у вітчизняній доктрині міжнародного права є точка зору, за якою вказані особи не є суб'єктами міжнародного публічного права. Прихильники такого правового підходу стверджують, що індивіди знаходяться під юрисдикцією держави і виступають суб'єктами внутрішньодержавних правових відносин, а тому вони не мають самостійного міжнародного статусу, не володіють юридичною здатністю до незалежної реалізації міжнародних прав та обов'язків; суб'єкти міжнародного права виступають його творцями, їх волею створюються норми міжнародного права, тоді як фізичні особи такими можливостями не наділені; права і свободи фізичних осіб, закріплені у міжнародно-правових документах, насамперед, є виявом волі держави; більшість міжнародних норм сфері прав людини є абстрактними і для їх реалізації необхідно прийняття внутрішньодержавних актів [3, с. 76].

Так, Черниченко С. В. стверджує, що «індивіди ні за яких умов не є і не можуть бути суб'єктами міжнародного права», до того ж, «оскільки існують об'єктивні межі міжнародного права як права, що регулює міждержавні відносини і не розповсюджується безпосередньо на індивідів, форми його впливу на положення індивідів визначаються його природою. Зміна цих форм можлива лише в результаті зміни природи міжнародного права, його об'єктивних меж. Але така зміна означатиме кінець міжнародного права» [5].

Прихильники, які не підтримують міжнародної правосуб'єктності індивіда заявляють, що було б марно відносити індивіда до суб'єктів міжнародного права, оскільки це передбачало б наявність у нього прав, яких в дійсності не існує, і не позбавляло б від необхідності проводити відмінність між фізичною особою і іншими видами суб'єктів міжнародного права.

Також аргументами прибічників невизнання міжнародної правосуб'єктності є те, що міжнародно-правові акти, тобто узгоджені державами обов'язкові міжнародні документи, в яких фізична особа визнавалася би суб'єктом міжнародного права, відсутні. Відсутні також тлумачення щодо цього універсальними міжнародними судовими установами. Згідно зі ст. 34 Статуту Міжнародного Суду ООН: «Тільки держави можуть бути сторонами в справах, що їх розглядає Суд».

Тобто виходячи з цієї позиції людина є об'єктом правового захисту в межах міжнародно-правових домовленостей.

Деякі науковці взагалі не бачать сенсу в виокремленні індивідів як суб'єктів міжнародного права, зокрема, професор Лукашук І. І., розглядаючи це питання пише, що він не впевнений у тому, що оптимальний шлях підвищення ролі міжнародного права полягає через проголошення міжнародно-правової суб'єктності індивіда. Фахівець зазначає, що «формальне визнання за індивідом статусу суб'єкта міжнародного права мало що дасть в цьому відношенні, оскільки у нього немає відповідних можливостей використання механізмів міжнародного права. З іншого боку, радикальні перетворення цього механізму завдають шкоди унікальній функції міжнародного права — регулюванню міжнародних відносин. Кінець кінцем, це негативно позначиться і на правах людини. Тому він робить важливий висновок — наврод чи випадково держави і їхні організації поки не виявляють готовності визнати за індивідом статус суб'єкта міжнародного права» [6, с. 25].

На мою думку, такі твердження на сьогоднішній день вже втратили свою актуальність, оскільки практика показує, що фізичні особи все частіше беруть участь у міжнародних відносинах, за ними визнається відповідний обсяг прав. На сучасному етапі розвитку світового співтовариства загальноновизнано, що політичні, соціальні, економічні, культурні й інші права людини виступають не в якості дару держави або його посадових осіб, а є невід'ємними правами кожного індивіда, якими він наділений у силу свого народження незалежно від раси, кольору шкіри, статі, релігії, мови, політичних та інших переконань. Права і свободи людини складають основу не тільки громадянського суспільства, але і базис сучасної цивілізації. Тому говорити про те, що людина не може бути суб'єктом міжнародного права вже безглуздо, оскільки це не відповідає реаліям сучасних міжнародних відносин.

На підтвердження моєї думки є багато робіт сучасних науковців, які акцентують увагу на тому, що людина давно стала невід'ємним суб'єктом міжнародного права і аргументують це певними подіями в міжнародному просторі, що чітко ставлять людину на місце повноправного суб'єкта. Так, Тимченко Л. Д. зазначає, що «в сучасному міжнародному праві існує ряд норм, які поширюються

безпосередньо на індивіда (йдеться про міжнародно-правові акти в галузі захисту прав людини та відповідальності за злочини проти людства). А якщо є відносини, в яких беруть участь індивіди і ці відносини врегульовані міжнародним правом, то, звичайно, що учасники таких відносин повинні визнаватись суб'єктами міжнародного права» [7, с. 48].

Аналізуючи питання про визнання фізичної особи суб'єктом міжнародного права слід звернути увагу на матеріали Нюрнберзького процесу. У ході Нюрнберзького процесу захист окрім іншого використав класичну концепцію держави як єдиного можливого суб'єкта міжнародного права. Адвокати (Г. Ярайсс, О. Штамер, А. Зейдль та ін.) прямо зазначали, що відповідальність повинна нести Німеччина, а не окремі фізичні особи, посилаючись на концепцію «державного акту» і стверджуючи: там, де розглядувана дія була дією, здійсненою державою, особи, які практично здійснили її, не несуть особистої відповідальності, а залишаються під захистом доктрини про суверенність держави.

Таким чином, для обґрунтування притягнення головних військових злочинців до міжнародної кримінальної відповідальності довелося розв'язати проблему щодо міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб. Головний обвинувач від Великобританії Х. Шоукросс у заключній промові зазначив: «Говорять, наприклад, що тільки держави, а не окремі особи є суб'єктами міжнародного права. Проте такого положення в міжнародному праві не існує. Досить лише згадати судове переслідування за піратські дії, порушення блокади або за шпигунство, щоб наштотувати на численні приклади притягнення окремих осіб до відповідальності згідно з нормами міжнародного права. Завжди визнавалося, що вчинення військових злочинів робить окремих осіб суб'єктами міжнародного права».

Тобто фізичні особи перетворюються в самостійних суб'єктів міжнародного права при вчиненні кримінальних злочинів, що ми бачимо із матеріалів Нюрнберзького процесу.

Трибунал підтримав позицію обвинувачення й відкинув доктрину «державного акту», що нібито захищає фізичних осіб від кримінального покарання. Таким чином, МВТ сформулював принцип

персональної відповідальності фізичної особи за вчинення міжнародних злочинів. Цей принцип було підтверджено резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, практикою міжнародних трибуналів ad hoc (Статут Міжнародного трибуналу з військових злочинів на території колишньої Югославії — ст. 7, п. 1; Статут Трибуналу по злочину геноциду в Руанді — ст. 6 та ін.), і ліг в основу Статуту Міжнародного кримінального суду (ст. 25). Крім того, він знайшов своє відбиття в документах Комісії міжнародного права ООН [8, с. 201–203].

Також, як аргумент існування міжнародної правосуб'єктності індивіда слід зазначити Всесвітню декларацію прав людини прийняту 10 грудня 1948 року. Стаття 6 цього документу закріплює: «Кожна людина, де б вона не знаходилася, має право на визнання своєї правосуб'єктності» [9]. Норма закріплена у цій статті стосується не тільки національного права, а і міжнародного. Вона імперативно вказує: людина завжди, повсюди і при будь-яких обставинах залишається суб'єктом права. В цьому і полягає одне з найбільших завдань Всесвітньої декларації прав людини». Дані доводи підтверджуються положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, практики Міжнародного Суду ООН і Європейського суду з прав людини, а також процедурою і діяльністю адміністративних трибуналів з питань міжнародного трудового права (Адміністративного трибуналу Організації Об'єднаних Націй, Адміністративного трибуналу Міжнародної організації праці).

Висновки. Проаналізувавши погляди різних науковців можна зробити висновок, що єдиної думки щодо питання міжнародної правосуб'єктності фізичної особи немає. Кожна із сторін спирається на свої переконливі аргументи. Враховуючи тенденції розвитку міжнародного права і реалій сьогодення, можна зазначити, що фізична особа має міжнародну правосуб'єктність, оскільки будь-яке право не може існувати «поза» людиною. Гуманне прагнення поставити інтереси і права людини на перше, центральне місце в сучасному світі обумовлюється необхідністю визнання міжнародної правосуб'єктності індивіда.

Література

1. Баймуратов М. А. Международное публичное право: Учебник. — Киев, издательство «Истина» 2004 г. — 552 с.
2. Тарасов О. В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.11 / О. В. Тарасов; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 2015. — 40 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7010>
3. Кучерук Н. С. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права / Н. С. Кучерук / Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського: матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». — Одеса: Фенікс, 2013. — С. 73–76. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/227/Kucheruk_fizyczna_osoba_subject.pdf?sequence=1
4. Мицик В. В. Питання про міжнародну правосуб'єктність фізичної особи / В. В. Мицик / Альманах міжнародного права. — 2010. — Випуск № 2. — С. 25–36. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2010_2_5
5. Черниченко С. В. Теория международного права. В 2-х тт. — М.: НИМП, 1999. — 336 с., Т. 1. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/2584525/>
6. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: учеб. для студентов юрид. фак. И вузов. — М., 2008. — С. 25. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/lukashuk_1.pdf
7. Тимченко Л. Д. Международное право. — Харьков, 1999. — С. 47. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/383390/>
8. Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці нюрн-берзького трибуналу / Проблеми законності. — 2011. — Вип. 115. — С. 200–206. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/8191>
9. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

References

1. Bajmuratov M. A. Mezhdunarodnoe publychnoe pravo: Uchebnyk. — Kyev, yzdatelstvo «Ystyna» 2004 gh. — 552 s.
2. Tarasov O. V. Problema sub'jekta v mizhnarodnomu publicnomu pravi: avtoref. dys. d-ra juryd. nauk: 12.00.11 / O. V. Tarasov; Nac. juryd. un- t im. Jaroslava Mudrogho. — Kharkiv, 2015. — 40 s. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7010>
3. Kucheruk N. S. Fizyczna osoba jak sub'jekt mizhnarodnogho prava / N. S. Kucheruk // Mizhnarodni chytannja z mizhnarodnogho prava pam'jati profesora P. Je. Kazansjkogho: materialy chetvertoji mizhnar. nauk. konf. (m. Odesa, 8–9 lyst. 2013 r.) / vidp. za vypusk k.ju.n., doc. M. I. Pashkovsjkyj; Nacionaljnyj universytet «Odesjka jurydychna akademija». — Odesa: Feniks, 2013. — S. 73–76. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/227/Kucheruk_fizyczna_osoba_subject.pdf?sequence=1
4. Mycyk V. V. Pytannja pro mizhnarodnu pravosub'jektnistj fizychnoji osoby / V. V. Mycyk // Aljmanakh mezhdunarodnogho prava. — 2010. — vipysk # 2. — S. 25–36. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2010_2_5.
5. Chernychenko S. V. Teoryja mezhdunarodnogho prava. V 2 kh tt. — M.: NYMP, 1999. — 336 с., Т. 1. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.twirpx.com/file/2584525/>
6. Lukashuk Y. Y. Mezhdunarodnoe pravo. Obshhaja chastj: ucheb. dlja studentov juryd. fak. Y vuzov. — M., 2008. — S. 25. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/lukashuk_1.pdf
7. Tymchenko L. D. Mezhdunarodnoe pravo. — Kharjkov, 1999. — S. 47. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.twirpx.com/file/383390/>
8. Tarasov O. V. Mizhnarodna pravosubiektnist liudyny v praktytsi niurn-berzkoho trybunalu / P roblemy zakonnosti. — 2011. — Vyp. 115. — S. 200–206. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/8191>
9. Zagaljna deklaracija prav ljudyiny vid 10.12.1948. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

Мандзюк Маргарита Михайлівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Мандзюк Маргарита Михайловна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Mandzuk Margarita

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Жуков Ігор Миколайович

доцент кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Жуков Игорь Николаевич

доцент кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Research manager:

Zhukov Ihor

Docent of Department of International Law

Yaroslav Mudryi National Law University

ДВОСТОРОННІЙ ВПЛИВ BREXIT: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

ДВУСТОРОННЕЕ ВЛИЯНИЕ BREXIT: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДЛЯ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА И УКРАИНЫ

BILATERAL IMPACT OF BREXIT: CAUSES AND CONSEQUENCES FOR THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE

Анотація. У статті автор розглядає наслідки виходу Великобританії з спільноти для ЄС і України. Автор вказує різні аргументи на користь виходу Великобританії з Brexit, але при цьому негативну сторону для України.

Ключові слова: вихід Великобританії з ЄС, Brexit, аргументи виходу Великобританії з ЄС, вплив Brexit для України.

Аннотация. В статье автор рассматривает последствия выхода Великобритании из сообщества для ЕС и Украины. Автор указывает различные аргументы в пользу выхода Великобритании с Brexit, но при этом негативную сторону для Украины.

Ключевые слова: выход Великобритании из ЕС, Brexit, аргументы выхода Великобритании из ЕС, влияние Brexit для Украины.

Summary. In the article, the author examines the implications of the UK's exit from the community for the EU and Ukraine. The author points out various arguments in favor of the British exit from Brexit, but with the negative side for Ukraine.

Key words: Britain's exit from the EU, Brexit, UK's exit arguments with the EU, Brexit's impact on Ukraine.

Постановка проблеми. На даний час у Європейському Союзі, який є унікальним геополітичним і соціальним проектом сучасності, що об'єднують, поки ще 28 європейських держав спостерігається переломний момент, який, пов'язаний з виходом однієї з лідируючих держав-членів — Великобританії.

З огляду на зазначене пропонуємо дослідити причини і наслідки такого явища як для всього європейського співтовариства так і окремо для України. При цьому актуальним для міжнародних інтересів нашої держави є питання, як Велика Британія пов'язана з Україною? Який вплив і наслідки для України матиме вихід Британії з ЄС? І чи є взагалі взаємозв'язок, між цими, на перший погляд, невзаємопов'язаними явищами?

Мета статті: розглянути причини та провести загальний аналіз наслідків виходу Великобританії з співтовариства для ЄС та України.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільш обговорюваних тем останніх місяців у політико-правовій сфері є вихід Великобританії з Європейського Союзу (Brexit). Результати референдуму, який був проведений 23 червня 2016 року і на якому кому було висунуто питання щодо доцільності членства Великої Британії в Європейському Союзі, стали несподіванкою для всього світу: за Brexit проголосували 51,9% британців, а проти — лише 48,1%. При цьому явка була рекордною — на вибори прийшли більше 46,4 млн. чоловік. Але чи було це так неочікувано як здається спершу, враховуючи, те, що британці завжди були в Євросоюзі лише однією ногою, тому що не приєдналися ні до євросони, ні до Шенгенської безвізової зони? Щоб дати відповідь на це запитання, наведемо декілька аргументів, які мали вирішальне значення у прийнятті рішення про вихід.

Найбільш «вагомим» аргументом на користь виходу з ЄС — скасування «бюджетного» внеску Великобританії, який сягає близько 13 мільярдів фунтів (4,5 мільярди країна минулого року отримала назад під цільове використання, отже, різниця «внеску» становить 8,5 мільярдів) [1]. Враховуючи, також витрати Великобританії на імплементацію законодавства, євроспектики оцінили участь країни у ЄС на рівні 20 мільярдів фунтів на рік. Особливе невдоволення викликала необхідність участі Великобританії у підтримці єдиної європейської валюти. Проте прихильники виходу з ЄС не враховують у розрахунках отримані країною з загальноєвропейського бюджету 4,5 мільярди регіональної допомоги та субсидій на користь агросектору, а також 1,5 мільярди прямої допомоги приватному сектору.

Крім того, більшість громадян Великобританії вважають недоцільними постійні фінансові вливання в економіку ЄС і підтримку країн-новачків союзу. Прихильники Brexit впевнені, що без ЄС їхня країна зможе використати ці гроші для власного розвитку і поліпшення якості життя британців.

Наступний переконливий аргумент — збереження умов господарської діяльності для малого і середнього бізнесу навіть після виходу зі спільного ринку. Євроскептики переконують, що роль Великобританії у торгівлі ЄС настільки значна, що спільна європейська політика не допустить скасування вільного руху товарів. Найбільш ймовірно, що відбудеться лише трансформація міжнародно-правового підґрунтя співпраці: вільний рух буде забезпечено за рахунок двосторонніх угод між Великобританією та ЄС.

Серед соціально-економічних аргументів на користь виходу слід назвати захист кордонів Великобританії від мігрантів. Оскільки зараз в Європі спостерігається найбільша з часів Другої світової війни міграційна криза, що ставить під загрозу збереження Шенгенської безвізової зони. Війна в Сирії, яка триває вже протягом п'яти років, зумовила хаотичний наплив мігрантів до країн ЄС, які бажають потрапити до багатих держав. Це призвело до того, що уряди європейських країн ополчилися один на одного, але жодна з європейських держав не зможе вирішити цієї проблеми самотужки. Хоча фактично Великобританія не входить до Шенгенської угоди, вона зобов'язана допускати на свою територію громадян ЄС з інших країн-членів. Таким чином, на думку прихильників виходу з ЄС, відсутні реальні перешкоди на шляху такої небезпеки. Однак вихід Великобританії може спричинити іншу демографічну та трудову загрозу — вихід з ЄС не лише закрити шлях мігрантам зі Сходу, але й унеможливити поповнення ринку праці молодими спеціалістами з «нових» членів ЄС, завдяки яким вирішувалося питання дефіциту робочої сили та старіння населення.

Щодо наслідків Brexit для ЄС:

- можливий вихід інших держав (ефект доміно) та розвиток хвилі сепаратизму проти ЄС майже в усіх країнах, а особливо у Швеції, Греції і Фінляндії;
- часткова втрата ринків збуту на території Великобританії. «Нині виділяють 3 основні можливі сценарії щодо перебудови торговельних відносин Великої Британії та ЄС, які відрізняються ступенем доступу до ринку ЄС: 1) вступ до європейської економічної зони (ЄЕЗ) разом з ЄС, Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном (в угоді є виняток щодо рибної галузі і сільського господарства); 2) швейцарський варіант — участь в Європейській асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) або інший сценарій вільної торгівлі з ЄС, але без вступу до ЄЕЗ; так, у відносинах Швейцарії з ЄС є виняток у сфері фінансових послуг; 3) торгівля за правилами СОТ (відсутність угоди про вільну торгівлю з ЄС)».
- ріст євро по відношенню до фунту; часткове або повне видворення мігрантів.

Більш детально пропонуємо зупинитися на впливі Brexit для України. По-перше, необхідно зазначити, що Велика Британія, це країна, яка зайняла

найефективнішу серед інших країн-членів ЄС позицію у справі врегулювання майбутніх відносин євроспільноти з Україною, намагаючись визначити оптимальні параметри поточної співпраці та окреслити взаємоприйнятні перспективи [3, с. 232].

По-друге, хоча Британія і безпосередньо не бере участі у вирішенні та регулюванні російсько-українського конфлікту, до прикладу як Німеччина чи Франція, але ця країна входить до кола тих, хто послідовно критикує політику Кремля і долучається до накладення санкцій на Росію. Велика Британія — це держава, де пропаганда ЗМІ Росії не має надто великого впливу, а громадськість критично налаштована щодо сучасної політики Москви. Після виходу країни з ЄС українське питання може відійти для Співтовариства на другорядні позиції [4].

Як зазначається у американському виданні «The Wall Street Journal»: «Велика Британія була потужним прихильником санкцій проти Росії через її втручання в Україні, виступаючи як великодержавний союзник канцлера Німеччини Ангели Меркель і противага державам, подібним до Італії та Греції. Королівство зіграло ключову роль, перекинувши фінансування російських державних компаній у Лондоні, найпотужнішому фінансовому центрі Європи» [5].

По-третє, експерт аграрних ринків Українського клубу аграрного бізнесу Дарина Гриценко, вважає, що «Brexit» точно буде відчутним для українських експортерів аграрної продукції. Важливим фактором є те, що Велика Британія, як член ЄС, є учасником Угоди про асоціацію України з ЄС, а найважливіше — її торговельної частини (Угоди про зону вільної торгівлі). Покинувши ЄС, Велика Британія уже не буде учасником цієї угоди і українські експортери змушені будуть експортувати в зазначеній країні продукцію на невідомих умовах — можливо на

умовах СОТ, можливо Британія залишить квотне і митне регулювання експорту-імпорту, можливо розробить власні умови. Однак, варто зазначити, що в рамках зони вільної торгівлі за перший квартал 2016 Україна вже експортувала до Сполученого Королівства товарів на 7,3 млн. дол. Потенційно при виході країни з ЄС Україна втратить близько 31,2 млн. дол. експорту [6].

Висновки. Таким чином, вихід Великобританії з ЄС в 2018 році (так званий Brexit) дуже складний процес, і з юридичної точки зору, і з політичної, тому точно сказати, коли саме він завершиться неможливо. При цьому експерти з Brexit відзначають, що чим раніше Велика Британія ініціює «розлучення» з ЄС, тим краще, адже поки всі сторони знаходяться у невизначеності. Імовірно ЄС зробить крок назад у розвитку і стане ще більш складною системою союзів держав, асоціацій і об'єднань. Поки ж до ситуації з Brexit прикуті погляди всього світу, оскільки вона є безпрецедентною. Експерти сперечаються, які наслідки такого рішення очікують Великобританії і ЄС, як це позначиться на політичній карті світу.

Для України ситуація невтішна, адже виникнуть проблеми з новими ініціативами щодо інтеграції. Не зрозуміло і як зміниться політика ЄС після Brexit, оскільки Британія відігравала важливу роль у все активнішому і дедалі ефективнішому застосуванні ЄС політики санкцій. Однак, слід наголосити, що для України ніхто не відміняє можливості стати розвиненою європейською країною з високим рівнем життя і у перспективі за необхідності набути членства в ЄС, хоча це буде дещо повільніше у зв'язку з ситуацією, що склалася. Але для цього влада повинна посилити євроінтеграційні процеси, активізувати реформаторську діяльність всередині країни і продовжувати довгий і складний шлях переговорів з Співтовариством.

Література

1. EU referendum: What are the pros and cons of Brexit? / The Week. — 2016. — June 26 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.theweek.co.uk/brexit-0>.
2. Економічні наслідки Brexit: три сценарії для Європи та Британії / [Л. Акуленко, С. Майструк, Д. Науменко] [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/06/27/7051299/view_print
3. Грубінко А. В. Криза системи європейської безпеки в умовах російсько-українського конфлікту: стратегічні підходи та інтереси Великої Британії / А. В. Грубінко // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Міжвідомчий збірник наукових праць / відп. ред. С. В. Віднянський. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2015. — Вип. 24. — С. 232–250.
4. Паламарчук М. Британія пішла. А що Україна? Ми втрачаємо міф «євроінтеграції», у який вірили, як у комунізм / М. Паламарчук // Туксти. Org.ua. Аналітичний центр. — 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/68696/?a_srt=1.
5. Brexit Likely to Alter EU's Sanctions Policy / The Wall Street Journal. — 2016. — October 6. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.wsj.com/articles/brexit-likely-to-alter-eus-sanctions-policy-1475726513>.
6. Brexit і Україна: як майбутній вихід Великої Британії з Європейського союзу вплине на українську економіку. Коментарі експертів / Українські новини. — 2016. — 24 червня [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukranews.com/ua/publication/1705-brexit-i-ukraina-yak-maybutniy-vykhid-velykoj-brytanii-z-yevropeyskogo-soyuzu-vplyne-naukrainsku-ekonomiku-komentari-ekspertiv>

Михайленко Лідія Володимирівна

аспірант

Національного університету біоресурсів природокористування України

Михайленко Лідія Владимировна

аспірант

Національного университета биоресурсов природопользования Украины

Mykhailenko Lidiia

Postgraduate of the

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ПОНЯТТЯ ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

ПОНЯТИЕ ПРАВОВЫХ АКТОВ В СФЕРЕ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ

CONCEPT OF LEGAL ACTS IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

Анотація. Запорукою якісного регулювання суспільних відносин та розвитку правової держави є прийняття якісних та ефективних правових актів. Застосування саме такої характеристики включає в себе виважений законодавчий та нормотворчий процес, компетентність, вибір найкращої альтернативи, відповідність вимогам часу та фінансовим можливостям держави, орієнтацію на результат, обов'язковість виконання чи застосування, а також можливість застосування санкцій за невиконання чи неналежне виконання рішень. Таким чином прийняття будь-якого державно-управлінського рішення прямо впливає на процеси розвитку суспільств. Тому у статті охарактеризовано поняття правових актів у сфері охорони навколишнього природного середовища, акцентовано увагу на державно-управлінських рішеннях, наведено основні підходи до розуміння, наведено характеристику ознак, які є специфічними для правових актів у серії охорони навколишнього середовища.

Ключові слова: правові акти, державно – управлінські рішення, охорона навколишнього-природного середовища.

Аннотация. Залогом качественного регулирования общественных отношений и развития правового государства является принятие качественных и эффективных правовых актов. Применение именно такой характеристики включает в себя взвешенный законодательный и нормотворческий процесс, компетентность, выбор лучшей альтернативы, соответствие требованиям времени и финансовым возможностям государства, ориентацию на результат, обязательность выполнения или применения, а также возможность применения санкций за неисполнение или ненадлежащее исполнение решений. Таким образом принятие любого государственно-управленческого решения напрямую влияет на процессы развития обществ. Поэтому в статье охарактеризованы понятия правовых актов в сфере охраны окружающей природной среды, акцентировано внимание на государственно-управленческих решениях, приведены основные подходы к пониманию, приведена характеристика признаков, которые являются специфическими для правовых актов в серии охраны окружающей среды.

Ключевые слова: правовые акты, государственно – управленческие решения, охрана окружающей природной среды.

Summary. The key to qualitative regulation of social relations and the development of the rule of law is the adoption of qualitative and effective legal acts. The application of such a characteristic involves a well-balanced legislative and normative process, competence, the choice of the best alternative, compliance with time requirements and financial capabilities of the state, focus on the outcome, binding implementation or application, as well as the possibility of applying sanctions for non-execution or mistreatment of decisions. Thus, the adoption of any public-management decision directly affects the processes of development of societies. Therefore, the article describes the concept of legal acts in the field of environmental protection, emphasizes the attention to state and management decisions, sets out the main approaches to understanding, describes the characteristics of characteristics that are specific to legal acts in the series of environmental protection.

Key words: legal acts, state – management decisions, environmental protection.

Постановка проблеми. Охорона навколишнього природного середовища, раціональне природокористування, екологічна безпека, правове регулювання питань у сфері екологічного управління, права людини на безпечне для існування середовище — це ті цінності, забезпечення яких на сучасному етапі розвитку України має першочергове значення. Рівень регулювання цієї сфери прямо залежить від якості правових актів. Розглядаючи основні ознаки правових актів можливо дати визначення поняттю правового акта саме у сфері навколишнього природного середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стан наукової розробки питання прийняття правових актів у сфері охорони навколишнього природного середовища характеризується: а) більшість наукових розробок здійснювалися в межах правових наук (Авер'янов В., Настечко О., Нижник Н., Дегтяр А.); б) існує значне коло досліджень, присвячених подібним об'єктам дослідження — правовим актам управління (Альохін О., Козлов Ю., Міцкевич О.), управлінським рішенням та державно-управлінським рішенням (Бакуменко В., Настечко О., Колпаков В., Махненко А., Сурмін Ю., Фахтхутдинов Р.); розгляду прийняття державно-управлінських рішень як технології (Афанасьєв В., Ринковий Т., Смирнов С.); в) окреме дослідження даного питання відсутнє. Ці наукові розробки створюють теоретичне підґрунтя для розуміння сутності прийняття правових актів у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналіз ситуації з поняттям правових актів у сфері охорони навколишнього природного середовища, характеристика наявних праць та формулювання нового поняття, яке максимально відобразить специфічні ознаки таких актів.

Виклад основного матеріалу. Під правовим актом, як правило розуміється письмовий документ, який містить рішення уповноваженого органу влади, що регулює суспільні відносини за допомогою встановлення, зміни чи припинення дії правових норм, а також встановлює, змінює чи припиняє на основі цих норм права і обов'язки учасників конкретних правовідносин, ступінь відповідальності осіб за скоєне ними правопорушення.

Тому дослідження процесу прийняття державних рішень потребує вивчення усіх уявлень, які стосуються його структури, функцій та їх взаємодії із зовнішнім середовищем [1, ст. 1].

Приміром Вудро Вільсон вважав, що адміністрування та управління можуть та мають бути вивчені, а на основі отриманих знань повинна бути створена точна наука, «різниця складається з загальних планів та спеціальних засобів» [2, с. 25].

Згодом Анрі Файоль вказав, що приймати управлінські рішення — це вести державу до поставлених цілей, при цьому максимально використовувати усі можливі ресурси, наголошувавши на тому, що

«управляти — це передбачати, організовувати, керувати, координувати, контролювати» [3, с. 8].

Окрім того, в правовій науці можна знайти доволі широке коло визначення цього поняття. Так, на думку С. Алексєєва С. правовий акт — це: а) вираження волі, тобто власне акт (правомірна дія); б) спосіб вираження і закріплення волі, тобто документи; в) і те, й інше одночасно, тобто акт-документ; г) дія (поведінка), як правило, правомірна, тобто юридичний факт, що є підставою для тих чи інших правових наслідків; д) результат правомірної дії, тобто юридично значущий, змістовний елемент правової системи (юридична норма, індивідуальний припис, акт «автономного» регулювання), що ввійшов у правову тканину внаслідок правотворчої, владної індивідуально-правової або автономної діяльності суб'єктів [4, с. 15].

Окрім того, правовий акт розуміється також як дія (поведінка) яка може бути як правомірною, так і неправомірною (наприклад, акт реалізації права, що виражається в недотриманні заборон, у виконанні або неповному чи недостатньому виконанні обов'язків, у зловживанні правом).

Виходячи з того, що правовий акт — це форма державно-управлінського чи іншого рішення суб'єкта влади, слід відмітити, що не існує і усталеного поняття державно-управлінського рішення. Науковці під ними розуміють:

- «...всі управлінські рішення, які приймають вищі та центральні органи державної влади з метою визначення і реалізації державних цілей, стратегії їх досягнення, основних функцій державної політики, а також вирішення проблем державного рівня. Це може бути визначення пріоритетів цілей і функцій держави у певний період її розвитку; розроблення, корекція і реалізація державної політики та її певних складових; реформування структури органів державної влади; формування щорічних державних бюджетів і планів соціально-економічного розвитку; реформування системи державної служби, тобто державно-управлінські рішення є результатом державного управління» [5, с. 80];
- прийняті вищими та центральними органами влади задля досягнення та реалізації державних цілей, що включають також процеси та стратегії досягнення, функції, державну політику, організацію державної влади, а також вирішення інших проблем державного рівня [10, с. 327];
- усвідомлено зроблений суб'єктом державного управління вибір цілеспрямованого впливу на соціальну дійсність, який здійснено в установленому порядку та закріплено відповідним чином [6, с. 275];
- владна воля держави, яка набуває офіційно вираженої форми, будучи закріпленою в існуючих державних актах, що видаються державним органом або посадовцем відповідно до своєї компетенції і в межах наданих повноважень [7, с. 13];

- забезпечення оптимальних організаційних умов спільної, комбінованої діяльності людей, спрямованої на досягнення певного загального результату» [8, с. 17];
- результат процесу управління [9, с. 32].

Від ефективності правових актів в найбільшій мірі залежить її майбутнє, успіх реформування в ній політичних, соціально-економічних та інших відносин [10, с. 23–25].

Проте, якщо вести мову про такі рішення у сфері охорони навколишнього природного середовища, то необхідно звернути увагу на певну специфіку сфери їх дії. Так, Україна — це велика за територією держава, яка має гірські, степові масиви, на нашій території розміщено багато ядерних реакторів, великих хімічних, пожежонебезпечних та енергоємних підприємств, складних інженерних споруд (дамби, водосховища). Тому хибні рішення можуть призвести до негативних результатів не лише на території України, а й на території наших сусідів. З метою уникнення ситуацій, що потребують вирішення цих наслідків необхідно оцінювати вплив управлінських дій на навколишнє середовище.

Окрім того, Україна як учасник міжнародних організацій та конвенцій, зобов'язана відповідати перед міжнародною спільнотою за реалізацію політики сталого економічного розвитку, раціонального використання природних ресурсів, оптимізація системи управління природокористуванням і охороною довкіллям, а також удосконалення правового механізму прийняття державно-управлінських рішень в екологічній сфері.

Важливим є визначення спеціальних ознак, якими характеризуються правові акти управління:

- є результатом здійснення публічного управління та адміністрування у державі, який має обов'язковий, уніфікований характер, передбачає можливість застосування санкцій;
- є своєчасним, адресним, конкретним, повинно забезпечити прийнятний (розумний, раціональний) компроміс як з точки зору досягнутих результатів, так і з точки зору витрат ресурсів, спрямоване на вирішення проблем державного рівня;
- приймаються центральними органами державної влади;
- набувають форми нормативно-правових актів, програмно-цільових документів та організаційно-розпорядчих рішень;
- є предметом державно-управлінських відносин;
- формуються на їх основі державно-управлінських впливів;
- стають обов'язковими до виконання;
- потребують з метою реалізації забезпечення необхідними державними ресурсами.

Специфічність цих актів обумовлюється тим, що вони:

- повинні базуватися на принципах екологічної безпеки, пріоритетності цієї безпеки над економічною вигодою та гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; гласності і демократизмі при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища;
- у процесі прийняття передбачають залучення громадськості (громадських об'єднань) на окремих стадіях, що спрямовано на забезпечення ефективного використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки;
- обумовлюються функціями, на виконання яких вони спрямовані. Так, відповідно до статті 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991р. управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності. Також правові акти спрямовані на державно-правове забезпечення дотримання вимог екологічного законодавства, попередження і упередження екологічних правопорушень та заходів щодо захисту екологічних прав громадян. Таким чином пріоритетним напрямком визначається профілактика екологічних правопорушень, адже негативний вплив на навколишнє середовище часто буває невідворотним.

Таким чином, правові акти у сфері охорони навколишнього середовища дозволяють забезпечення і здійснення раціонального природокористування, метою якого є задоволення матеріальних потреб суспільства за рахунок наявних і відновлювальних природних ресурсів, визначення найбільш ефективного, економічно вигідного їх використання без заподіяння шкоди для життєво важливих екологічних інтересів людей [11, с. 67].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Зважаючи на названі підходи до поняття правових актів та управлінських рішень, а також зважаючи на особливості сфери реалізації цих рішень, нами під правовими актами у сфері охорони навколишнього природного середовища пропонується розуміти прийняті органами влади задля досягнення та реалізації державних екологічних цілей, за відповідними формально визначними процедурами, рішення, що мають обов'язковий характер та створюють, змінюють чи припиняють суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища та/або визначають конкретні права і обов'язки учасників екологічних відносин чи їх відповідальність.

Література

1. Дегтяр О. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у діяльності органів державної влади / Розвиток державного управління в Україні. — 2013 — с. 1–7 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-3/doc/1/05.pdf>
2. Wilson W. The Study of Administration / W. Wilson // Discipline and History. Political Science in the United States / J. Farr and R. Seidelman (eds.). — Ann Arbor: APSA, 1993. — 315 p.
3. Fayol, Henri (1916), Industrial and General Administration; foresight, organization, command, coordination, control, Paris, and H. Dunod E. Pinat. — Access: <http://www.worldcat.org/>
4. Алексеев С. С. Общая теория социалистического права: Курс лекций. — Свердловск, 1996. — 288 с.
5. Горбатенко В. П., Бутовська І. О. Політичне прогнозування: Навч. посібник.: К. МАУП — 2005. — 152 с.
6. Ширшикова Р. Д. До питання про ознаки управлінського рішення, що приймаються центральними органами державної влади / Держава і право. — 2007. — № 36. — с. 271–277.
7. Теорія і практика прийняття управлінських рішень: Навч. посіб./Крупник А. С., Линьов К. О., Нужний Є. М., Рудик О. М., — К.: Видавничий дім «Простір», 2007. — 156 с.
8. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. проф. В. Б. Авер'янова. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 318 с.
9. Щегорцова В. А. Управленческое решение: его оценка и эффективность / В. Щегорцова / Служба кадров и персонал. — 2007. — № 1. — с. 32–34.
10. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики: Моногр. — К.: Вид-во УАДУ. — 2000. — 328 с.
11. Охорона навколишнього природного середовища. Л. Малик / Молодь і ринок. — № 12(71) — с. 64–68.

Михалків Ірина Михайлівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Мышалкив Ирина Михайловна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Mykhalkiv Iryna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Туєва Оксана Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Тюева Оксана Николаевна

кандидат юридических наук,

доцент кафедры земельного и аграрного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Tueva Oksana

Candidate of Legal Sciences,

Associate Professor of the Department of Land and Agricultural Law

Yaroslav Mudryi National Law University

СТАНОВЛЕННЯ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЯК ПРОГРЕСИВНОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ АГРОСФЕРІ

СТАНОВЛЕНИЕ СЕМЕЙНЫХ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ КАК ПРОГРЕССИВНОЙ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ АГРОСФЕРЕ

DEVELOPMENT OF FAMILY FARMS AS A PROGRESSIVE ENTERPRISE ACTIVITY IN MODERN AGRO-INDUSTRIAL SECTOR

Анотація. Наукова стаття присвячена проблемі становлення сімейних фермерських господарств в Україні. Досліджено норми Закону України «Про фермерське господарство» та національного законодавства, що регулюють створення й діяльність сімейних фермерських господарств, а також проаналізовано наукові праці, які стосуються цієї сфери суспільних відносин. Визначено нормативно-правові, організаційні та економічні передумови стимулювання розвитку сімейних фермерських господарств в Україні.

Ключові слова: сімейне фермерське господарство, сімейні ферми в Україні, сімейний бізнес.

Аннотация. Научная статья посвящена проблеме становления семейных фермерских хозяйств в Украине. Исследованы нормы Закона Украины «О фермерском хозяйстве» и национального законодательства, регулирующие создание и деятельность семейных фермерских хозяйств, а также проанализированы научные труды, касающиеся этой сферы

общественных отношений. Определены нормативно-правовые, организационные и экономические предпосылки стимулирования развития семейных фермерских хозяйств в Украине.

Ключевые слова: семейное фермерское хозяйство, семейные фермы в Украине, семейный бизнес.

Summary. The scientific article is devoted to the problem of the formation of family farms in Ukraine. The norms of the Law of Ukraine «On Farmship» and the national legislation regulating the creation and operation of family farms are investigated, as well as the scientific works dealing with this sphere of social relations are analyzed. The normative, legal, organizational and economic preconditions of stimulation of development of family farms in Ukraine are determined.

Key words: family farming, family farms in Ukraine, family business.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні існують різні форми господарювання, а саме сільськогосподарські підприємства, господарські товариства, кооперативи, фермерські господарства, особисті селянські господарства, агропромислові холдинги тощо. Проте, особливо необхідно звернути увагу на сімейне фермерське господарство (СФГ) як на відносно нову форму господарювання в сучасному агропромисловому секторі України.

На даний момент, у світі сімейні ферми виступають фундаментом продовольчої безпеки, інструментом політики зайнятості сільського населення, економічною основою сільської місцевості. Тому постає необхідність наукового дослідження правового становища СФГ в Україні, оскільки таке дослідження має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Актуальність розгляду становлення та діяльності сімейних фермерських господарств викликана також сучасними економічними процесами та потребою громадянського суспільства. Дослідження агроутворень сімейного типу в Україні є досить важливим ще й тому, що воно має значну практичну цінність. Також, варто зазначити, що подібна тематика є досить новою для української наукової думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх років у національному праві питання щодо сімейних фермерських господарств залишається досить актуальним. Дослідженням цього явища займалися такі вчені як Т. О. Коваленко, І. Беззуб, Г. С. Корнієнко, П. Ф. Кулинич, С. Хрипко, О. А. Козак, В. Ю. Уркевич.

Формулювання цілі статті. Метою статті є дослідження новел аграрного законодавства України щодо створення та функціонування сімейних фермерських господарств.

Виклад основного матеріалу. Сімейне фермерське господарство за визначенням Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН ФАО (англ. Food and Agriculture Organization, ФАО) — це спосіб організації сільськогосподарського, лісового, рибного, пасовищного і аквакультурного виробництва, що здійснюється і управляється членами сім'ї поєднуючи економічні, екологічні, соціальні і культурні функції [3, с. 10]. Основою їх виробничої діяльності є праця членів сім'ї із мінімальним залученням найманих працівників, враховуючи незначні масштаби виробництва.

Призначення сімейних фермерських господарств полягає в забезпеченні світової продовольчої безпеки та збереженні природних ресурсів землі. Відіграючи ключову роль в агропромисловому секторі більшості країн, сімейні ферми продукують значний відсоток сільськогосподарської продукції чим демонструють свою багатofункціональність. Слід зазначити, що більшості країн світу саме ця форма господарювання є домінуючою серед інших (США, Канада, Великобританія, Франція та інші).

Беручи до уваги значущість даної форми господарювання у світі, Організація Об'єднаних Націй, за пропозицією ФАО, оголосила 2014 рік Міжнародним роком сімейного фермерства задля збільшення його ролі у розвитку сільського господарства, зазначивши при цьому на необхідність відображення в національних програмах заходів стимулювання розвитку такої форми господарювання. Україна не залишилась осторонь, і саме тому Міністерство аграрної політики та продовольства розпочало підготовку змін до ЗУ «Про фермерські господарства», метою яких стала легалізація невеликих фермерських господарств сімейного типу.

Закон, який набрав чинність 1 травня 2016 р. (наступного дня після офіційного публікування в газеті «Голос України» від 30 квітня 2016 р. № 80), вніс ряд змін та доповнень до ЗУ «Про фермерське господарство». Основною метою прийняття даного закону стало бажання законодавця створити сприятливі законодавчі, соціальні та економічні умови задля впровадження спрощеного порядку трансформації особистих селянських господарств у СФГ.

Перш за все, потрібно зазначити, що вищевказаним Законом було доповнено ст. 1 ЗУ «Про фермерське господарство» частиною 5, яка дає законодавче визначення сімейного фермерського господарства.

Крім того, важливе значення має перше речення ч. 4 ст. 1 ЗУ «Про фермерське господарство», яке було викладене в новій редакції, а саме «фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа-підприємець». Отже, наведеним нормативним приписом було фактично створено новий суб'єкт аграрного права — фермерське господарство без статусу юридичної особи, якого досі не існувало.

Отже, така форма господарювання відрізняється від інших, насамперед, такими ознаками:

а) використання у процесі діяльності праці лише членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї (за виключенням сезонних та окремих робіт, де все-таки може застосовуватися праця найманих робітників);

б) головою СФГ може стати лише член відповідної сім'ї, а якщо СФГ без статусу юридичної особи — тільки член сім'ї, зареєстрований у встановленому законом порядку як фізична особа-підприємець і визначений договором про створення такого господарства.

Зазначені зміни стали першим кроком, щодо спрощення становлення сімейних фермерських господарств в Україні. Наступним важливим кроком стало підписання Президентом України П. Порошенком 10.08.2018 року ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств». Вказаний нормативно-правовий акт помітно змінює устрій праці селян-сільськогосподарських виробників, вносячи зміни та доповнення до Податкового кодексу та 4-х Законів України. Ці зміни стосуються:

- віднесення фізичних осіб-підприємців (засновників СФГ) до четвертої групи платників єдиного податку;
- введення спрощеної системи оподаткування та сплати єдиного податку для СФГ;
- пільгового порядку сплати єдиного соціального внеску (далі — ЄСВ) для всіх членів СФГ;
- сплати податку на доходи фізичних осіб з орендної плати за земельні ділянки (паї) до місцевих бюджетів за місцезнаходженням таких земельних ділянок;
- додаткової фінансової підтримки СФГ.

Крім того, закон передбачає державну допомогу зі сплати ЄСВ на загальнообов'язкове державне соціальне страхування — від 10% до 90% мінімальної суми. Це буде здійснюватися за допомогою механізму доплати на користь застрахованих осіб — членів сімейного фермерського господарства.

Ще однією перевагою даних нововведень є те, що здійснюючи легальне господарювання, сільськогосподарські виробники матимуть змогу співпрацювати з організованими аграрними ринками задля реалізації власної продукції за ринковими цінами та одержувати державну допомогу як учасника цільових програм.

До прийняття вищевказаного закону жителі села, навіть створивши СФГ, не були віднесені до тієї чи іншої групи платників податків, а тому, не могли використовувати переваги спрощеної системи оподаткування. На думку спеціалістів, нововведення дасть допоможе вивести з тіні ті сімейні фермерські господарства, які раніше були вимушені реалізувати продукцію неофіційно, несплачуючи податки, що приводило до неможливості отримання гідної пенсії в майбутньому.

Отже, зараз українці, що працюють на своїй землі, завдячуючи цим нововведенням зможуть отримати статус фермерів, можливість легально реалізувати свій товар, а також право на пенсію. Тим самим вітчизняний законодавець намагається припинити еміграцію українських аграріїв, які масово виїжджають на заробітки до інших країн та вивести з тіні ті господарства, що залишились. З цією метою, а також щоб умови праці на агроринку були привабливішими для власників земельних ділянок, їм пропонується працювати напряму, тобто без посередників.

Відтепер сільські жителі матимуть змогу створити СФГ, легалізувавши таким чином себе у формі підприємницької діяльності та стати платниками єдиного податку четвертої групи. Проте здійснити це стане можливим лише за обов'язкового дотримання таких вимог:

- 1) заняття виключно вирощуванням та відгодівлею с/г продукції;
- 2) здійснення такої діяльності за місцем податкової адреси;
- 3) без використання праці найманих робітників;
- 4) членами сімейного фермерського господарства можуть бути виключно члени однієї сім'ї;
- 5) розмір земельної ділянки має бути не менше 2 га і не перевищувати 20 га.

Прийнятий закон має важливе значення не тільки для фермерів, а також й для всієї України, адже стимулюватиметься підприємництво на селі, тож в результаті з'являтимуться нові робочі місця, зростатимуть надходження до місцевих бюджетів від сплати податків та зростатиме благополуччя селян. Реалізація закону створить всі умови для розвитку сімейних ферм та їх детінізації, що позитивно вплине на аграрну сферу України.

Підсумовуючи, можна сказати, що основна суть всіх цих змін полягає в веденні малих сільгоспвиробників у правове поле, як з точки зору «легалізації» як суб'єкта господарювання з усіма правами, так і як об'єкта державної допомоги.

Висновок. Спираючись на світовий досвід останніх десятиліть, можна дійти висновку, що фундамент аграрного сектору держав з розвинутою ринковою економікою становлять сімейні ферми.

Україна поки ще далека від передових країн в цьому питанні, проте легалізація сімейних ферм Законом України «Про фермерське господарство» та унормування підтримки цих ферм законом від 10 липня 2018 року — важливі кроки вперед у справі сприяння розвитку фермерства шляхом трансформації особистих селянських господарств у сімейні фермерські. Головне у досягненні цієї мети — правильна стратегія, мобілізація наявного потенціалу і цілеспрямоване його використання.

Література

1. Беззуб І., Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419: agropromislovijsektor-2&catid=71&Itemid=382
2. Коваленко Т., Новели законодавства про фермерські господарства: позитивні та негативні аспекти / Журнал Юридична Україна 7–8(2016). — С. 30–37.
3. Положение дел в области продовольства и сельського хозяйства. Инновации в семейных фермерских хозяйствах. — ООН, ФАО. — 2015. — 184 с.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств: Закон України від 10.07.2018р., № 2497-VIII / Відом. Верхов. Ради України. — 2018.
5. Уркевич В. Ю. Правові аспекти створення та функціонування сімейних фермерських господарств / В. Ю. Уркевич // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право». — К., 2016. — Вип. 243. — С. 67–75.

References

1. Bezzub I., Perspektyvy rozvytku simejnykh fermerskykh ghospodarstv v Ukraini [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419: agropromislovijsektor-2&catid=71&Itemid=382
2. Kovalenko T., Novely zakonodavstva pro fermersjki ghospodarstva: pozytyvni ta neghatyvni aspekty / Zhurnal Jurydychna Ukrajina 7–8(2016). — S. 30–37.
3. Polozhenye del v oblasti prodovoljstva y seljsjkogho khozjajstva. Ynnovacyy v semejnykh fermerskykh khozjajstvakh. — OON, FAO. — 2015. — 184 s.
4. Pro vnesennja zmin do Podatkovogho kodeksu Ukrajiny ta dejakykh zakoniv Ukrajiny shhodo stymuljuvannja utvorennya ta dijalnosti simejnykh fermerskykh ghospodarstv: Zakon Ukrajiny vid 10.07.2018r., # 2497-VIII / Vidom. Verkhov. Rady Ukrajiny. — 2018.
5. Urkevych V. Ju. Pravovi aspekty stvorennya ta funkcionuvannja simejnykh fermerskykh ghospodarstv / V. Ju. Urkevych // Naukovyj visnyk Nacionaljnogho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrajiny. Serija «Pravo». — K., 2016. — Vyp. 243. — S. 67–75.

УДК 343.9.01:328.181(477)

Полюга Ірина Сергіївна

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Полюга Ирина Сергеевна

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Poliuha Iryna

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Гальцова Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ: ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ

РОЛЬ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ ПРЕСТУПНОСТИ: ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В УКРАИНЕ

PUBLIC ROLE IN PREVENTION OF CRIME: WAYS OF IMPROVEMENT IN UKRAINE

Анотація. У статті проаналізоване поняття громадськості як суб'єкта запобігання злочинності, проаналізована нормативно-правова база; досліджено сучасний стан участі громадськості у запобіганні злочинності в Україні; проаналізовано світового досвіду та здійснено пошук шляхів вдосконалення запобіжної діяльності в цьому напрямку.

Ключові слова: запобігання злочинності, протигія злочинності, громадськість, програми запобігання злочинності.

Аннотация. В статье проанализировано понятие общественности как субъекта предупреждения преступности, проанализирована нормативно-правовая база; исследовано современное состояние участия общественности в предупреждении преступности в Украине; проанализированы мирового опыта и осуществлен поиск путей совершенствования предупредительной деятельности в этом направлении.

Ключевые слова: предотвращение преступности, противодействия преступности, общественностью, программы предупреждения преступности.

Summary. In the article is analyzed the concept of the public as a subject of crime prevention, analyzed the legal and regulatory framework; the present state of public participation in preventing crime in Ukraine is researched; analyzed the world experience and made research to find the ways to improve preventive activities in this direction.

Key words: crime prevention, crime prevention, public, crime prevention programs.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні спостерігається подальше посилення криміналізації суспільства внаслідок того, що дієвих методів недостатньо для боротьби зі злочинністю. Кримінологія як наука про злочин, головною метою якої є запобігання злочинності, постійно шукає нові способи вирішення цієї проблеми.

Досвід різних країн у сфері протидії злочинності демонструє, що ця діяльність не може здійснюватися повною мірою без залучення громадськості.

Зміни, які зараз відбуваються в Україні, впливають на трансформацію правосвідомості громадян, тому дуже важливо дослідити їх роль, та врегулювати на нормативно-правовому та соціально-політич-

ному рівнях з метою їх максимального залучення до боротьби зі злочинністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Це питання було предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних кримінологів таких як: В. С. Батиргареєва, А. Б. Блага, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, Т. А. Денисова, А. П. Закалюк, О. М. Литвинов, В. І. Шакун та ін. У їх наукових працях розглядалися питання щодо правового статусу громадськості як суб'єкта запобігання злочинності, а також перспективи та способи їх залучення. Проте, дана проблема досі залишається актуальною та потребує більш детального розгляду та пошуку шляхів вдосконалення.

Метою статті є дослідження сучасного стану участі громадськості у запобіганні злочинності в Україні; аналіз світового досвіду та пошук шляхів вдосконалення запобіжної діяльності в цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу Досліджуючи роботи вчених, можна дійти висновку, що обов'язковою ознакою суб'єкта запобігання злочинності є цілеспрямованість всіх або частини функцій в межах правоохоронної діяльності. Це громадські організації або окремі громадяни, що розробляють та реалізують заходи, пов'язанні з запобіганням, усуненням, обмеженням криміногенних явищ і процесів у суспільстві.

Під громадськістю, яка бере участь у запобіганні злочинності учені розуміють соціально-активну частину суспільства (окремих громадян та їх об'єднання), зацікавлену в участі у заходах із запобігання злочинності, яка добровільно спрямовує свою діяльність на захист будь-якого члена суспільства від злочинних посягань та інших правопорушень та діє в межах суворого дотримання законодавства і засад моралі [1, с. 40].

Нормативно-правовими основами залучення громадськості до протидії злочинності є: Конституція України, згідно якої кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27) та громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ч. 1 ст. 36).

Заслуговує на увагу Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р., відповідно до якого основними завданнями громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону є: надання допомоги органам Національної поліції у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним

проступкам і злочинам; інформування органів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця концентрації злочинних угруповань; сприяння органам Національної поліції у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх, а також надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень; участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку у разі стихійного лиха та інших надзвичайних обставин.

Щоб оптимізувати та вдосконалити вітчизняну практику участі населення щодо протидії злочинності, необхідно вивчити прогресивний досвід інших країн світу, зокрема, вивчення та узагальнення міжнародно-правових документів. Одними із таких є конгреси ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя, що відбуваються кожні п'ять років у різних країнах світу починаючи з 1955 р. Конгреси становлять універсальні форуми, на яких не тільки підсумовують співробітництво держав світу у сфері запобігання злочинності, а й пропонують нові стратегії запобігання різним її проявам, у тому числі шляхом участі громадськості [4, с. 266].

Так у Нідерландах та Японії, за матеріалами цього конгресу, заслуговують на увагу добровільні працівники, які беруть на поруки кілька осіб, достроково звільнених з місць позбавлення волі. У Великій Британії та країнах Британської співдружності (Канада, Австралія) працюють комітети тюремної інспекції, що наглядають за діяльністю виправних установ. У Індії також існують гуртожитки для колишніх засуджених, що засновуються та контролюються громадськістю [4, с. 268].

Достатньо поширеною у Великій Британії є програма «Зупини злочинця», на сайті якої можна знайти інформацію про злочинців, які знаходяться у розшуку за вчинення тяжких насильницьких, сексуальних і наркозлочинів. При цьому пошук осіб, які розшуковуються, можна здійснювати як за містом проживання користувача, так і за видом вчиненого злочину. Також існує розділ найбільш небезпечних і розшукуваних злочинців, а інформацію про цих осіб та факти вчинення протиправних дій британці можуть надати в режимі он-лайн за допомогою мережі Інтернет або за телефоном. На даний час проект «Зупини злочинця» та Фонд «Безпечний Лондон» є головними партнерами лондонської поліції.

У Великій Британії органами поліції створюються спеціальні організації, діяльність яких спрямована на заспокоєння громадян й усунення страху перед злочинністю, наприклад, Фонд «Безпечний Лондон». Основним завданням Фонду є організація взаємодії поліції й лондонців, особливо у найбільш неблагополучних і криміногенних районах столиці,

зменшення віктимізації неповнолітніх виявлення родин із проявами сімейного насильства, вивчення соціальних та інших проблем молодого покоління, сприяння розв'язанню різних проблем місцевих громад шляхом посередництва між ними та мерією міста тощо [3, с. 320–321].

У США є дуже поширеною програма «Big Brothers Big Sisters» (Великі браття, великі сестри) (так зване громадське наставництво). Метою програми є залучення добровольців-волонтерів, тобто наставників для роботи з особами вказаної вікової групи, які є вихідцями із неповних, неблагополучних сімей, вживають алкоголь та наркотики, члени родини яких відбувають покарання за вчинення злочинів. Усі ці заходи спрямовані на нейтралізацію у дітей почуття самотності, психологічної замкнутості, соціальної некорисності та формування необхідних навичок й форм законослухняної поведінки, достатнього рівня комунікативних здібностей. Формами роботи є спілкування, спільне проведення часу, в тому числі із членами родини, за місцем проживання учасників програми від 3 до 5 годин щотижня та від 2 до 4 разів щомісяця. Як правило, така робота триває біля року.

Ще одним вдалим прикладом впливу на злочинність за участі громадських об'єднань є «Operation Peasekeeper» (операція «Хранитель миру»), що була запроваджена у 1997 р. в м. Стоктон (штат Каліфорнія), досвід якої використовується на даний час у багатьох містах США. Метою проекту є скорочення молодіжного бандитизму та випадків застосування вогнепальної зброї. Програма розрахована на осіб віком 10–18 років, які є членами організованих злочинних груп, або які мають ризик бути до них залучені. Суб'єктами її реалізації, окрім поліцейських, є представники місцевої громади, зокрема молоді люди-волонтери, котрі здійснюють пропагандистську місію, виконують роз'яснювальну роботу у місцях скупчення підлітків (парках, скверах, житлових кварталах). Добровольці проводять правовий лікбез із учасниками молодіжних банд, пояснюють останнім можливі правові наслідки, пов'язані з участю у діяльності злочинних організацій та вчиненням різних злочинів, наводять приклади правомірної поведінки, альтернативної злочинній.

В межах програми «Hot Spots» можна назвати заходи, що запроваджені відповідно до так званої теорії розбитих вікон (вона ж теорія екологічного дизайну). Йдеться про здійснення владою міста, департаментом поліції спільно із приватним сектором, зокрема представниками громадськості, соціальними службами і агенціями, з одного боку, підтримки (матеріальної, фізичної, психологічної) груп ризику (осіб, які мають судимість; наркоманів; вихідців із неблагополучних сімей тощо), а, з іншого, — виконання низки спільних заходів щодо благоустрою міста, ліквідації пустирів, прибирання територій. Це дало певні результати, що доводить скорочення злочинності через кілька років реалізації даного проекту [2, с. 5–8].

З метою визначення напрямку вдосконалення способів та форм залучення громадськості до протидії злочинності, потрібно проаналізувати існуючий стан участі населення у запобіганні та профілактиці злочинним проявам. Згідно з чинним законодавством громадяни мають право брати участь у запобіганні злочинності як індивідуально, так і об'єднуючись у громадські організації. На індивідуальному рівні до них можна віднести право потерпілого та інших осіб на затримання злочинця, яке передбачене у ст. 38 КК України; конфіденційне співробітництво з правоохоронними органами на засадах добровільності відповідно до ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність»; повідомлення про злочини, що вчиняються або уже вчинені; сприяння працівникам поліції при виконанні ними службових обов'язків, шляхом надання приміщень, житла, майна та транспортних засобів, що їм належать.

На рівні громадських організацій — це співпраця з органами Національної поліції згідно із Законами України «Про національну поліцію» та «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону». Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону та їх члени мають право: брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку і державного кордону разом з поліцейськими, військовослужбовцями Державної прикордонної служби України, а в сільській місцевості — самостійно шляхом виконання конкретних доручень керівника відповідного органу Національної поліції чи підрозділу Державної прикордонної служби України; вживати спільно з поліцейськими заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів; взаємодіяти з іншими органами громадської самодіяльності, що беруть участь у заходах, спрямованих на: ведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень і злочинів; надання допомоги у боротьбі із злочинами у сфері економіки, податкового законодавства, а також пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та у сфері благоустрою території міст, інших населених пунктів; охорону природи і пам'яток історії та культури; забезпечення безпеки дорожнього руху; вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності пропозиції щодо запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам, виникненню причин і умов, що сприяють їх вчиненню; підтримувати зв'язки з відповідними громадськими організаціями інших країн з метою обміну досвідом роботи.

Заслугує на увагу впровадження в Україні інформаційного сервісу з розшуку зниклих дітей у рамках проекту «Пошук дітей» на основі меморандуму, підписаного між Національною поліцією України і оператором мобільного зв'язку «Київстар» 30 серпня 2017 року. Сервіс працює на базі СМС-повідомлень, якими оперативно сповіщатимуть населення у разі

зникнення дитини. СМС-повідомлення міститимуть інформацію про дитину, обставини її зникнення, посилання на Facebook-сторінку Національної поліції з докладнішою інформацією та фотографією, також контакти, за якими можуть звертатися потенційні свідки, які хочуть допомогти в пошуку.

Науковцями справедливо зазначається, що на теперішній час серед пріоритетних завдань слід визначити прийняття загальної програми правової та спеціальної підготовки громадян, які виявили бажання брати участь в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями, де буде визначено: завдання, принципи навчання, на яких базуватиметься правова та спеціальна підготовка; терміни навчання; форми і методи проведення занять; перелік обов'язкових знань та умінь, яким повинні володіти майбутні члени громадських формувань; та органи, що проводитимуть таку підготовку [1, с. 124].

Форми, в яких громадяни можуть здійснювати запобігання злочинності: патрулювання територій, виявлення правопорушників, огляд місць скупчення осіб з девіантною поведінкою, допомога в розслідуванні злочинів та надання доказів, повідомлення про злочини, що готуються, вчиняються або вчинені, активне сприяння ліквідації фонових негативних явищ (пияцтва, алкоголізму, наркоманії, проституції, бродяжництва, аморальності, віктимності, насильства, обману, бідності). Передумовою інтеграції до криміногенних груп служить особиста схильність, тобто індивідуальне ціннісне нормоутворення, що зумовлює психологічну готовність до певного виду діяльності. До характеру такої схильності відносяться: вживання алкоголю — 19%, тютюнопаління — 15%, вживання наркотичних речовин — 10%, участь у випадковому сексі — 21%. Особи із алкогольною, наркотичною і азартною залежністю вирізняються беззмістовністю світогляду, невизначеністю буття, порушенням цілепокладання, відсутністю життєвих перспектив, налаштованістю на самовиключення і розрив позитивних стосунків із унормованим середовищем [6, с. 282–283].

Отже, важливим є, щоб запобігання повинно було спрямовано не лише на реально існуючу дійсність, а також на правосвідомість громадян. До заходів такої спрямованості можна віднести: проведення профілактичних бесід та заходів з особами, що живуть

в умовах підвищеної ймовірності вчинення злочинів та правопорушень, сімейне та шкільне виховання дітей, молодіжних соціальних груп; проведення заходів віктимологічної профілактики (а) виявлення осіб із підвищеною віктимністю; б) корекція віктимності в окремих громадян.; Проведення лекцій та бесід, у яких звертати увагу на обставини віктимного характеру, рекомендувати бути пильнішим, дотримуватися правил безпеки, критичніше ставитися до своїх учинків. Крім цього, необхідно викоринити з свідомості громадян таке явище як звинувачення жертви (Віктім-блеймінг, англ. Victim blaming) відбувається, коли на жертву (жертв) злочину, нещасного випадку або будь-якого виду насильства покладається повна або часткова відповідальність за вчинене щодо них порушення або нещастя, що з ними відбулося. Звинувачення жертви засноване на, так званій вірі, в справедливий світ — когнітивному упередженні, при якому людина вірить у те, що будь-яка дія викликає закономірні й передбачувані наслідки. Звинувачення жертви є однією з форм повторної віктимізації. Інші можливі її форми — це, зокрема, недоречна поведінка оточуючих після насильства, некоректні висловлювання медичних працівників або інших людей, з якими контактує жертва [5].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти таких висновків:

- громадськість як суб'єкт запобігання злочинності — це громадські організації або окремі громадяни, які розробляють та реалізують заходи, пов'язані з запобіганням, усуненням, обмеженням криміногенних явищ і процесів у суспільстві;
- вивчення світового досвіду демонструє, що недостатньо для боротьби зі злочинністю лише державних спеціалізованих органів. Для досягнення оптимальних результатів, залучення громадськості є необхідним;
- діяльність громадськості у запобіганні злочинності являє собою широке коло дій, які можуть бути реалізовані лише за сприяння органів державної влади;
- громадськість є перспективним додатковим запобіжної діяльності, можливості та потенціал якого в Україні реалізовані не повною мірою.

Література

1. Монографія: Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. Ю. Лукашевич та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. — Х.: Право, 2017.
2. Участь громадськості у програмах запобігання злочинності в США / М. Г. Колодяжний // Теорія і практика правознавства. — 2013. — Вип. 1.
3. Досвід Великої Британії у використанні громадськості щодо запобігання злочинності / М. Г. Колодяжний // Форум права. — 2013. — № 3. — С. 317–323.
4. Світова практика участі громадськості у протидії злочинності / М. Колодяжний // Вісник Національної академії правових наук України. — 2012. — № 3. — С. 265–273.
5. Bonnie S. Fisher, Steven P. Lab (eds.) Encyclopedia of Victimology and Crime Prevention. Vol. 1. Sage, 2010.
6. Мікросередовищні умови формування криміногенної у корисливому насильницькому відношенні спрямованості особистості / Б. М. Головкін // Часопис Київського університету права. — 2009. — № 4. — С. 281–287.

УДК 343.985

Реброва Юлія Владиславівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Реброва Юлія Владиславовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Rebrova Julia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Домашенко Олексій Михайлович

кандидат юридичних наук, асистент кафедри криміналістики

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Домашенко Алексей Михайлович

кандидат юридических наук, ассистент кафедры криминалистики

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Domashenko Alexey

Candidate of Legal Sciences,

Assistant of the Department of Criminalistics

Yaroslav Mudryi National Law University

ФЕНОМЕН ВИНИКНЕННЯ ХИБНИХ СПОГАДІВ, СПОСОБИ ЇХ ВИЯВЛЕННЯ ТА НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

ФЕНОМЕН ВОЗНИКНОВЕННЯ ЛОЖНЫХ ВОСПОМИНАНИЙ, СПОСОБЫ ИХ ВЫЯВЛЕНИЯ И НЕЙТРАЛИЗАЦИИ В КРИМИНАЛЬНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

THE PHENOMENON OF FALSE MEMORIES, WAYS OF THEIR DETECTION AND NEUTRALIZATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Анотація. Досліджено феномен виникнення хибних спогадів, способи їх виявлення та нейтралізації в кримінальному провадженні.

Ключові слова: хибні спогади, помилкові спогади, показання, допит.

Аннотация. Исследован феномен возникновения ложных воспоминаний, способы их выявления и нейтрализации в уголовном производстве.

Ключевые слова: ложные воспоминания, ошибочные воспоминания, показания, допрос.

Summary. The phenomenon of occurrence of false memories, ways of their detection and neutralization in criminal proceedings is investigated.

Key words: false memories, erroneous memories, testimony, questioning.

Постановка проблеми. Наслідки досліджень людської пам'яті мають дуже велике значення для системи кримінального правосуддя. Це ставить перед нами питання, чи можемо ми по-справжньому бути впевнені «за межами обґрунтованого сумніву», що певна особа вчинила злочин, у тих випадках, коли звинувачення засновані лише на спогадах учасників процесу. Це також показує нам, як легко невдалі методи допиту можуть створювати помилкові спогади. І це змушує нас переосмислити існуючі поліцейські практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження посилок у показаннях допитуваних досліджували багато науковців, зокрема: Н. І. Гаврилова, І. В. Гора, А. А. Эйсман, В. А. Колесник, В. О. Коновалова, Е. Лофтус, Ч. Морган, В. В. Нуркова, О. Я. Переверза, О. В. Полстовалов, Н. І. Порубов, Н. А. Селиванова, В. А. Снеткова, В. Г. Танасевич, Д. Шоу та Н. А. Якубович. Разом з тим, багато питань є дискусійними, а процедура виявлення і нейтралізації помилок у показаннях допитуваних є недосконалою.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є дослідження феномену виникнення хибних спогадів, способів їх виявлення та нейтралізації в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з чинним кримінально-процесуальним законодавством, показання є процесуальним джерелом доказів. Останні, в свою чергу, визначаються як відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [1]. При цьому, будь-яке показання під час допиту ґрунтується на зусиллях пам'яті. Під словами «я пам'ятаю» ми маємо на увазі не тільки певні теоретичні знання, а й практичні навички. Однак особливої уваги заслуговує та сторона психічного життя, яка повертає нас до спогадів минулого, — так звана «автобіографічна пам'ять». В. В. Нуркова визначає цей термін як суб'єктивне відображення пройденого людиною відрізка життєвого шляху, що складається в фіксації, збереженні, інтерпретації та актуалізації особистісно значущих подій і станів [2]. В середньому людина запам'ятовує 1/5 частини того, що почує, і 3/5 того, що побачить. З того, що людині покажуть і пояснять, вона запам'ятовує 4/5. У досліджах вченого Еббінгауза було показано, що при заучуванні в пам'яті залишається тільки 44% цього матеріалу, а через дві доби — лише 28%. У наступні дні зниження «кривої забування» відбувалося дуже повільно. Велика частина матеріалу в досліджах Еббінгауза, зберігалася лише в короткочасній пам'яті [3, с. 125].

Процес формування показань являє собою складний механізм, який традиційно поділяють на три

стадії (етапи): сприйняття, запам'ятовування і відтворення [4, с. 204; 5, с. 55]. Існують й інші думки щодо стадійності цього процесу. Досить поширеною є точка зору, згідно з якою виділяють чотири стадії: сприйняття, запам'ятовування, відтворення та передача інформації слідчому [6, с. 67–112; 7, с. 56–72; 8, с. 286]. Велика кількість науковців в своїх дослідженнях приділяють увагу саме сприйняттю особою певної події і ілюзіям, що виникають на цьому етапі (зорові, слухові і т.п.) [9]. При цьому, поза увагою залишається друга та третя стадія, що є найбільш значущими для подальшого процесу розслідування, в межах яких розглянемо феномен хибних спогадів [18].

Пам'ять людини, як і сприйняття, має вибірко-вий характер: людина запам'ятовує не все, що вона сприймає. Запам'ятовується лише те зі сприйнятого, що викликає глибокі переживання або має істотне значення. Ця обставина своєрідно позначається на показаннях свідків, потерпілих, обвинувачених [4, с. 108]. З часом відбуваються процеси забування (поступове зменшення можливості в пригадуванні матеріалу) і викривлення сприйнятих подій. Запам'ятовування, яке у часі недалеко відстає від події злочину, дає змогу краще, детальніше, повніше відтворити сприйняття.

Заключною стадією формування показань є відтворення. У психології відтворення визначається як процес пам'яті, що полягає в актуалізації раніше сприйнятого матеріалу шляхом «діставання» його з довгострокової пам'яті та переведення її в оперативну. Розрізняють відтворення у вигляді впізнання або спогаду, мимовільного і довільного, безпосереднього чи відстроченого. Матеріал, що міститься в пам'яті, реконструюється (перетворюється). У психологічній літературі виділяють два види реконструкції: 1) така, що не порушує адекватності відтворення сприйнятого; 2) така, що порушує адекватність відтворення сприйнятого. Давання показань у процесі допиту — своєрідна форма відтворення подій минулого. При відтворенні, на відміну від попередніх стадій, у формуванні показань беруть участь як допитуваний, так і слідчий. Причому на допитувану особу слідчий справляє керуючий вплив [4, с. 110].

Процес відтворення на допиті чітко проявляється у висловленні думок допитуваного. Вміння висловлювати свої думки (усно чи письмово) у кожної людини є індивідуальним (мають значення рівень інтелекту, освітній і культурний рівні, мовна підготовка тощо). На формування показань у стадії відтворення також впливають: емоційний стан допитуваного, темперамент і характер, сугестивність, схильність до фантазування. Так, у процесі відтворення події допитуваний перебуває у певному психічному стані (емоційна напруженість, страх, фрустрація тощо), який необхідно враховувати слідчому в процесі допиту.

При відтворенні можливе виникнення помилок, що зумовлено залежністю відповідей допитуваного (за формою) від характеру запитань слідчого. Це

виражається в явищі персеверації (прагненні повторити у відповіді слова і конструкції, що вжиті слідчим у запитанні) і вербальній ригідності (допитуваний продовжує мислити в напрямі, нав'язаному йому слідчим).

Під час оцінки отриманих показань слід враховувати ефект сугестії (навіювання), як один із факторів, що впливають на процес формування показань. Навіювання в психології визначається як процес одностороннього, активного та персоніфікованого впливу одного на іншого чи групу людей, який здійснюється за допомогою мовного повідомлення і характеризується неусвідомленим сприйняттям того, що навіюється (Б. Паригін). Навіювання спричиняє виникнення помилок у показаннях. Розрізняють три види навіювання: 1) доперцептивне (навіювання, що передуює сприйняттю події); 2) навіювання перцептивне (навіювання в процесі сприйняття події); 3) постперцептивне (навіювання, спрямоване на подію, що вже відбулася). На стадії відтворення навіювання може виникнути як результат впливу з боку слідчого, тому заборонені навідні запитання, що містять елементи сугестії. У процесі відтворення можуть бути сформовані неправдиві показання. При цьому слід наголосити, що допитуваний далеко не завжди свідомо формує неправду [4, с. 112].

Вивчення проблеми появи хибних спогадів у допитаного не зводиться лише до дослідження факторів впливу на формування показань. Мова йде саме про такі хибні спогади, що являють собою пам'ять про речі, які ніколи з нами не відбувались насправді. Це можуть бути невеликі помилки пам'яті, які, наприклад, змушують нас думати, що ми бачили один дорожній знак замість іншого [10], або великі помилки, як, наприклад, впевненість, що ми колись літали на повітряній кулі, хоча цього ніколи не було [11]. Так, цілком логічно виникає питання: де формуються хибні спогади? Кримінальний психолог Джулія Шоу вважає, що питання полягає не в тому, де наші спогади стають брехнею, а в тому, як брехня стає нашими спогадами. Вона наголошує, що комплексні і всебічні помилкові спогади цілих подій, ймовірно, менш поширені, ніж часткові (де ми неточно відтворюємо лише деталі подій, що відбулися), але ми природним чином вже заповнили так багато прогалів між фрагментами спогадів і зробили так багато припущень, що наше персональне минуле — це, по суті, просто клубок фантастики. Д. Шоу також переконана, що абсолютно у кожного можуть з'явитися (і з'являються) помилкові спогади [12].

Один з найважливіших парадоксів автобіографічної пам'яті полягає в тому, що особисті спогади досить легко піддаються спотворенню, до яких відносяться наступні: повна втрата доступу до інформації, добудова спогадів шляхом включення нових елементів (конфабуляція), з'єднання фрагментів різних спогадів (контамінація), конструювання нового спогаду, помилки у встановленні джерела

інформації та багато іншого. Характер подібних змін визначається ендогенними і екзогенними факторами. Під ендогенними факторами розуміють спотворення спогадів самим суб'єктом. Це може статися під впливом особливої мотивації, внутрішніх установок, емоцій, індивідуальних особистісних особливостей. Іноді спотворення викликаються дією захисних механізмів пам'яті, таких як витіснення, заміщення та ін. [2].

То чи ставить це під сумнів нашу сьогоденню залежність від спогадів з боку підозрюваних, потерпілих, свідків, навіть співробітників поліції і адвокатів? «Ми не можемо достовірно відрізнити правдиві спогади від помилкових», — вважає психолог Елізабет Лофтус. Існує досить поширена думка, що коли з нами трапляється щось психологічно важке, то в пам'яті залишається глибокий слід. В одному великому опитуванні потенційним присяжним США було поставлено питання, чи згодні вони, чи ні, з наступним висловом: «Спогади людини про подію, що її травмувала, схожі на відеозапис, в якому деталі відтворюються, немов вони були закарбовані в мозок». Більше половини опитаних (52%) або повністю погодилися, або не знали, що відповісти. Ми часто чуємо від жертв злочинів щось на кшталт: «Я так злякався, ніколи не забуду цю особу!» Але чи так це? [13].

Е. Лофтус намагалася знайти відповідь на це питання за допомогою експерименту, який відбувся у дуже незвичних напружених умовах, що за рівнем стресу максимально подібні до тих, в яких опиняються перелічені вище особи. В експерименті брали участь солдати Міністерства оборони США, що проходили в той час тренування в Школі Виживання, а саме, спеціальну програму для підготовки до того випадку, якщо вони стануть військовими полоненими. Під час такого тренування солдати повинні спробувати уникнути захоплення ворогом, але їм це не вдається. Їх відправляють до в'язниці при військовому таборі, надягають на їхні голови мішки і кидають в жахливо незручну камеру. Частиною тренування є півгодинний допит у ворожій і агресивній манері. У допиті присутні елементи фізичного насильства, такі як ляпаси, удари в живіт і об стіну. В кінці солдатів звільняють і перевіряють їх пам'ять. Вони намагаються ідентифікувати людину, яка проводила допит, і відповісти на питання пов'язані з пережитим випробуванням. Досвід, отриманий ними, є таким же, як якщо б вони були реально схоплені армією противника під час війни.

Психолог Чарльз Морган з колегами вивчав вплив цієї програми «Школи Виживання» протягом декількох років. Разом з Лофтус вони провели дослідження солдатів, що пройшли через тренування, яким під час перевірки пам'яті надавалася свідомо помилкова інформація. У деяких вона стосувалася «злочинця», який проводив ворожий допит. Їм показували фотографію людини, яку представляли,

як ту, що проводила переговори, і задавали питання на кшталт: «Чи давав він вам їжу? Або ковдру?». Суть полягала в тому, що людина на фотографії була абсолютно сторонньою особистістю. Після отримання такої інформації 84% солдатів визнали в особі, зображеній на фотографії, того, хто їх допитував, і, звичайно ж, були неправі. Пам'ять солдатів на деталі також була піддана впливу. Наприклад, деяким було сказано про зброю, що можливо була присутня під час допиту. Близько 27% клялися, що бачили неіснуючу зброю. Ще одну групу запитали, чи був у кімнати телефон. В результаті більше 90% відповіли, що бачили цей неіснуючий телефон. Ці дані демонструють, що навіть якщо трапилася стресова ситуація, пам'ять схильна помилятися. До того ж, це сталося з дуже великою частиною солдатів, і це не дивлячись на те, що вони були добре підготованими людьми [13].

Слід зауважити, що поза увагою багатьох науковців і практиків залишається той факт, що іноді допитувані, щоб заповнити прогалини сприйняття і пам'яті, доповнюють свідчення на підставі логіки і уяви відповідно до своїх звичайних уявлень про нормальний хід подій. Н. І. Порубов наголошує, що, наприклад, при розслідуванні факту аварії, що мав місце на залізниці у справі виступав в якості свідка інженер залізничного транспорту. Цей очевидець аварії на допиті дуже докладно описав цю подію, хоча фактично він сприйняв лише деякі обставини тієї події. Свідка не слід представляти у вигляді робота, що діє за принципом: побачив — запам'ятав — відтворив. Він дає подіям свою моральну оцінку, суб'єктивно їх забарвлює. У цьому наочно переконалися при допиті кількох свідків, які спостерігали одну й ту саму подію. Їхні свідчення завжди різні в деталях [14].

Щодо виявлення та нейтралізації хибних спогадів, то у криміналістичній літературі зазначається, що усунення неповноти та суперечностей у показаннях, які зумовлені добросовісними помилками у сприйнятті, запам'ятовуванні та відтворенні, вимагає від слідчого, з одного боку, знання процесу формування показань і чинників, що на нього впливають, а з другого — використання тактичних прийомів, спрямованих на надання допомоги допитуваному в пригадуванні фактів і подій [15]. Однак ця точка зору потребує деяких пояснень. Процес нейтралізації добросовісних помилок у показаннях не слід зводити тільки до системи тактичних прийомів, спрямованих на актуалізацію забутого. Ідеальні сліди можуть містити не тільки фрагментарну, а й перекручену інформацію щодо дійсних обставин справи, яка й відтворюється особою під час допиту. Тому відповідні тактичні прийоми мають сприяти, крім актуалізації забутого, й усуненню хибної інформації [16].

Так, в ході досліджень було встановлено, що відрізнити помилкові спогади від істинних дуже

складно: вони можуть бути дуже схожі за емоційним наповненням, кількістю подробиць, достовірністю, навіть функціональна активність мозку дуже схожа. Один з методів верифікації достовірності спогадів і розповідей, який називається СВСА (англ. Criteria based content analysis, критеріальний аналіз змісту) можна використовувати з цією метою, але він не дає абсолютної гарантії, оскільки в більшості полягає у когнітивному виявленні брехні, а хибні спогади сприймаються людиною як і істинні [17].

Деякі вчені-криміналісти сформували підсистему тактичних прийомів, що спрямована на нейтралізацію добросовісних помилок на етапі запам'ятовування. Так, наприклад, Н. І. Порубов та І. А. Колесник до одного з блоків таких тактичних прийомів відносять блок тактичних прийомів, що спрямований на усунення «фантастичних нашарувань»: а) поставлення уточнюючих питань; б) пред'явлення матеріалізованої інформації (фотозображень); в) пред'явлення речових доказів; г) оголошення результатів інших слідчих дій; г) оголошення висновків експерта; д) допит на місці події [16]. Слід також виділити один з можливих переліків тактичних прийомів спрямованих на нейтралізацію добросовісних помилок на етапі відтворення, що включає блок тактичних прийомів, який спрямований на усунення логічних помилок допитуваного: а) поставлення уточнюючих питань; б) поставлення питань про обставини, що передують, супроводжують чи слідує за подією злочину; в) поставлення питань у хронологічній чи логічній послідовності; г) оголошення фрагментів показань інших осіб, що не збігаються із показаннями допитуваного; г) надання свідку можливості пояснити причини суперечностей у показаннях [16]. Хоча вказані тактичні прийоми на перший погляд пов'язані з хибними спогадами, однак на думку психологів фактично єдиним дієвим способом виявлення і нейтралізації останніх є виклик психолога під час допиту на досудовому розслідуванні. Він повинен пояснити слідчому, як працює людська пам'ять, і розповісти про ймовірну хибність показань допитуваного. Виклик психолога саме на етапі досудового розслідування є більш доцільним для уникнення виявлення хибних показань вже на етапі судового розгляду.

Наприклад, Е. Лофтус давала свідчення на розгляді у справі щодо збройного пограбування, що закінчилося вбивством. Двоє грабіжників здійснили розбійний напад на магазин, де знаходилися два продавці, один з яких був убитий пострілом з пістолета. Як тільки грабіжники залишили магазин, продавець що вижив натиснув на кнопку тривоги. Майже відразу приїхав патрульний і, як він повідомив пізніше, виявив продавця в шоковому стані. Ось все, що останній зміг повідомити, коли його попросили описати нападників: «Двоє чоловіків, один — з вусами».

Пізніше в поліцейському відділку продавець уточнив наданий ним опис: один з грабіжників був

чоловік, мексиканець, у віці від 32 до 37 років, зріст близько 1,8 метра, вагою 80–85 кілограмів, кремезний, чорне волосся до плечей, неохайний вигляд. Він також описав і іншого грабіжника, розповів, як були вкрадені гроші, якими фразами сам продавець обмінювався з нападниками і як повідомив про подію в поліцію. Продавець допоміг поліцейським скласти фоторобот першого грабіжника. Приблизно через два тижні після нападу свідкові показали ряд чорно-білих фотографій. Він заявив, що людина на одній з них дуже схожа на одного з грабіжників (назвемо зображеного на ній Р. Дж.). Насправді серед наданих поліцією знімків було дві фотографії цієї людини, але першу продавець пропустив. Приблизно через тиждень йому показали шість кольорових фотографій. Він перегорнув їх і, дійшовши до знімка Р. Дж., відклав його. Він продовжив переглядати інші фотографії, потім знову взяв знімок Р. Дж. І сказав: «Це він. Його обличчя я ні за що не забуду». Через півтора місяці після нападу патрульний, який всього за кілька хвилин до того, як отримав повідомлення про пограбування, не поспішаючи проїхав повз магазин і зауважив всередині двох мексиканців, дав свідчення в поліції. Коли його попросили подивитися фотографії, він упізнав Р. Дж. Пізніше він додав, що бачив його фотографію в газеті.

Р. Дж. постав перед судом за звинуваченням у пограбуванні і вбивстві. Оскільки єдиним наявним доказом у справі були результати свідків впізнання, адвокат, який виступав на його захист, зажадав запросити психолога для надання свідчень. Е. Лофтус почала з короткого опису природи людської пам'яті, а потім перерахувала психологічні чинники, які в даному випадку впливали на показання свідків:

- Час утримання інформації в пам'яті. Скільки часу пройшло з моменту пограбування до моменту, коли свідки спробували згадати те, що

сталось? Для продавця — два тижні, для патрульного — більш як півтора місяця;

- Фокусування на зброю. Обидва грабіжники мали при собі пістолети, і зі свідчень продавця було ясно, що він в основному дивився на зброю. Впізнання людей іншої раси. Зазвичай люди однієї раси не помічають індивідуальних відмінностей у зовнішності представників інших рас («вони всі на одне обличчя»). Продавець і патрульний були білими, а грабіжники — мексиканцями;
- Інформація, отримана після події. Перш ніж впізнати Р. Дж., патрульний бачив в газеті його фотографію, яка могла потім стати частиною його спогадів;
- Ненавмисне перенесення (прийняття людини, побаченої в одній ситуації, за людину, яку ви насправді бачили при інших обставинах). Продавець пропустив перший знімок Р. Дж., але впізнав його, дійшовши до другої фотографії. Можливо, тепер Р. Дж. здавався йому знайомим, тому що до цього продавець бачив не його, а його фотографію.

В результаті підсудного було звільнено від відповідальності, оскільки в суду залишилося забагато питань щодо того, чи можна вважати результати впізнання достовірними і заявити про винуватість Р. Дж. [18].

Висновки. Очевидно, показання з боку підозрюваних, потерпілих, свідків, співробітників поліції і адвокатів не слід розцінювати як надійні, непопущні докази, якими вони вважалися в минулому, оскільки останні часто виявляються недостовірними. Таким чином, слід розглядати виклик психолога під час допиту на досудовому розслідуванні як один з способів перевірки достовірності, виявлення та нейтралізації хибних спогадів.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Нуркова. В. В. Сверхшение продолжается: Психология автобиографической памяти личности. — М.: УРАО, 2000.
3. Мартинова А. В. Человеческая память: норма и аномалии / А. В. Мартинова // Вестник Московского государственного университета печати. — 2012. — С. 125–127.
4. Коновалова В. О. Юридична психологія: Підручник / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько. — Х.: Право, 2008. — 240 с.
5. Якуб М. Л. Показания свидетелей и потерпевших (оценка показаний свидетелей и потерпевших на предварительном следствии и в суде I-й инстанции) / М. Л. Якуб. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1968. — 128 с.
6. Смыслов В. И. Свидетель в советском уголовном процессе / В. И. Смыслов. — М.: Высш. шк., 1973. — 160 с.
7. Порубов Н. И. Научные основы допроса на предварительном следствии / Н. И. Порубов. — 1978. — 176 с.
8. Порубов Н. И. Допрос: процессуальные и криминалистические аспекты / Н. И. Порубов, А. Н. Порубов. — Москва: Юрлитинформ, 2013. — 304 с.
9. Колесник І. А. Проблеми виникнення добросовісних помилок під час сприйняття свідками вбивств / І. А. Колесник. — 2011.

10. Loftus, Elizabeth F.; Miller, David G.; Burns, Helen J. Semantic integration of verbal information into a visual memory. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory*, Vol 4(1), Jan 1978, 19–31.
11. Maryanne Garry, Matthew P. Gerrie. When Photographs Create False Memories. *Current Directions in Psychological Science* December 2005 vol. 14 no. 6321–325.
12. Shaw J. How False Memory Changes What Happened Yesterday [Електронний ресурс] / Julia Shaw. — 2016. — Режим доступу: <https://blogs.scientificamerican.com/mind-guest-blog/how-false-memory-changes-what-happened-yesterday/>
13. Jacobs L. Elizabeth Loftus on embedding false memories in U.S. soldiers [Електронний ресурс] / Liz Jacobs. — 2013. — Режим доступу: <https://blog.ted.com/elizabeth-loftus-on-embedding-false-memories-in-u-s-soldiers/>
14. Порубов Н. И. Тактика допроса на предварительном следствии / Н. И. Порубов., 1998. — 208 с.
15. Селиванова Н. А. Руководство для следователей / Н. А. Селиванова, В. А. Снеткова., 1998. — 320 с.
16. Колесник І. А. Тактика нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків / І. А. Колесник. — 2010. — С. 113–118.
17. Criteria-Based Content Analysis: An empirical test of its underlying processes [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10683160500129007>.
18. Лофтус Э. Память. Пронзительные откровения о том, как мы запоминаем и почему забываем / Элизабет Лофтус., 2018. — 256 с.

References

1. Kryminalnyj procesualnyj kodeks Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Nurkova. V. V. Svershenye prodolzhaetsja: Psykhologhyja avtobyoghrafycheskoj pamjaty lychnosty. — М.: URAO, 2000.
3. Martynova A. V. Chelovecheskaja pamjatj: norma y anomaly / A. V. Martynova // Vestnyk Moskovskogho ghosudarstvennogho unyversyteta pechaty. — 2012. — S. 125–127.
4. Konovalova V. O. Jurydychna psykhologhija: Pidruchnyk / V. O. Konovalova, V. Ju. Shepitjko. — Kh.: Pravo, 2008. — 240 s.
5. Jakub M. L. Pokazanyja svydetel'j y poterpevshykh (ocenka pokazanyj svydetel'j y poterpevshykh na predvarytel'nom sledstvyy y v sude I-j ynstancy)/M. L. Jakub. — М.: Yzd-vo Mosk. un-ta, 1968. — 128 s.
6. Смыслов В. Y. Svydetel'j v sovetskom ugholovnom processe / V. Y. Смыслов. — М.: Выssh. shk., 1973. — 160 s.
7. Porubov N. Y. Nauchnye osnovy doprosa na predvarytel'nom sledstvyy / N. Y. Porubov. — 1978. — 176 s.
8. Porubov N. Y. Dopros: procesualnyje y kryminalystycheskye aspekty / N. Y. Porubov, A. N. Porubov. — Moskva: Jurlytynform, 2013. — 304 s.
9. Kolesnyk I. A. Problemy vynyknennja dobrosovisnykh pomylok pid chas spryjnattja svidkamy vbyvstv / I. A. Kolesnyk. — 2011.
10. Loftus, Elizabeth F.; Miller, David G.; Burns, Helen J. Semantic integration of verbal information into a visual memory. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory*, Vol 4(1), Jan 1978, 19–31.
11. Maryanne Garry, Matthew P. Gerrie. When Photographs Create False Memories. *Current Directions in Psychological Science* December 2005 vol. 14 no. 6321–325.
12. Shaw J. How False Memory Changes What Happened Yesterday [Elektronnyj resurs] / Julia Shaw. — 2016. — Rezhym dostupu: <https://blogs.scientificamerican.com/mind-guest-blog/how-false-memory-changes-what-happened-yesterday/>
13. Jacobs L. Elizabeth Loftus on embedding false memories in U.S. soldiers [Elektronnyj resurs] / Liz Jacobs. — 2013. — Rezhym dostupu: <https://blog.ted.com/elizabeth-loftus-on-embedding-false-memories-in-u-s-soldiers/>
14. Porubov N. Y. Taktyka doprosa na predvarytel'nom sledstvyy / N. Y. Porubov., 1998. — 208 s.
15. Selyvanova N. A. Rukovodstvo dlja sledovatelej / N. A. Selyvanova, V. A. Snetkova., 1998. — 320 s.
16. Kolesnyk I. A. Taktyka nejtralizaciji dobrosovisnykh pomylok u pokazannjakh svidkiv / I. A. Kolesnyk. — 2010. — S. 113–118.
17. Criteria-Based Content Analysis: An empirical test of its underlying processes [Elektronnyj resurs] — Rezhym dostupu do resursu: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10683160500129007>.
18. Loftus Э. Pamjatj. Pronzytel'nyje otkrovenyja o tom, kak my zapomynaem y pochemu zabываем / Элизabet Loftus., 2018. — 256 s.

Савчук Олена Олександрівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого;

науковий співробітник

НДІ ПЗІР НАПрН України

Савчук Елена Александровна

кандидат юридических наук,

ассистент кафедры экологического права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого;

научный сотрудник

НИИ ПОИР НАПрН Украины

Savchuk Olena

PhD, Assistant of Department of Environmental Law

Yaroslav Mudryi National Law University;

Scientific Associate

Scientific and Research Institute of

Providing Legal Framework for the Innovative Development of

National Academy of Law Sciences of Ukraine

Сидоренко Дмитро Олександрович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сидоренко Дмитрий Александрович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Sydorenko Dmytro

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОХРАНЫ ЗЕМЕЛЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО НАЗНАЧЕНИЯ

LEGAL FRAMEWORK FOR THE PROTECTION OF THE LAND OF AGRICULTURAL APPOINTMENTS

Анотація. В статті досліджені правові засади охорони земель, зокрема проаналізовані норми загального та спеціального законодавства, розкриті основні дієві заходи щодо збереження та підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення, а також основних шляхах щодо вирішення проблем в зазначеній сфері правовідносин

Ключові слова: охорона земель, землі сільськогосподарського призначення, раціональне використання земель.

Аннотация. В статье исследованы правовые основы охраны земель, в частности проанализированы нормы общего и специального законодательства, раскрыты основные действенные меры по сохранению и повышению плодородия земель сельскохозяйственного назначения, а также отмечены основные способы решения проблем в указанной сфере правоотношений.

Ключевые слова: охрана земель, земли сельскохозяйственного назначения, рациональное использование земель.

Summary. The article examines the legal basis for land protection, in particular, analyzes the norms of general and special legislation, reveals the main effective measures to preserve and increase the fertility of agricultural lands, and also points out the main ways of solving problems in this area of legal relations.

Key words: protection of land, agricultural land, rational use of land.

На сьогодні, з урахуванням нераціонального використання земель сільськогосподарського призначення, в тому числі, безперервного екстенсивного ведення сільськогосподарського виробництва, надмірної сільськогосподарської освоєності та розораності земель, шкідливого антропогенного впливу, проблема збереження належного та придатного для використання стану земельних ресурсів шляхом забезпечення їх правової охорони є досить актуальною.

Серед вчених, які досліджували питання охорони земель, в тому числі земель сільськогосподарського призначення, варто зазначити таких як: Кулинич П. Ф., Курило В. І., Лісова Т. В., Оверковська Т. М., Погрібний О. О., Семчик В. І. та інші. Проте невирішеною залишається низка проблем, пов'язаних із особливостями здійснення охорони сільськогосподарських угідь у правовому аспекті, що потребують дослідження та удосконалення.

Виходячи зі змісту ст. 14 Конституції України [1], ст. 1 Земельного Кодексу України [2], земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Це положення, в першу чергу, стосується земель сільськогосподарського призначення, що підтверджується приписами ст. 23 Земельного кодексу України (далі — ЗКУ). Так, згідно зі ст. 23 ЗКУ, землі, придатні для потреб сільського господарства, повинні надаватися насамперед для сільськогосподарського використання. Для будівництва промислових підприємств, об'єктів житлово-комунального господарства, залізниць і автомобільних шляхів, ліній електропередачі та зв'язку, магістральних трубопроводів, а також для інших потреб, не пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва, надаються переважно несільськогосподарські угіддя або сільськогосподарські угіддя гіршої якості [2].

Оскільки сільськогосподарська діяльність чи не найбільше з усіх видів господарської діяльності пов'язана з використанням земель та інших природних ресурсів, важливим для охорони земель сільськогосподарського призначення є закріплення загальних екологічних вимог при використанні природних ресурсів [8, с. 378].

Так, статтею 40 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» до обов'язкових екологічних вимог при використанні природних ресурсів віднесені:

- а) раціональне і економічне використання природних ресурсів на основі широкого застосування новітніх технологій;
- б) здійснення заходів щодо запобігання псуванню, забрудненню, виснаженню природних ресурсів,

негативному впливу на стан навколишнього природного середовища;

- в) здійснення заходів щодо відтворення відновлюваних природних ресурсів;
- г) застосування біологічних, хімічних та інших методів поліпшення якості природних ресурсів, які забезпечують охорону навколишнього природного середовища і безпеку здоров'я населення;
- д) збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, що підлягають особливій охороні;
- е) здійснення господарської та іншої діяльності без порушення екологічних прав інших осіб;
- ж) здійснення заходів щодо збереження і невиснажливого використання біологічного різноманіття під час провадження діяльності, пов'язаної з поводженням з генетично модифікованими організмами [3].

В ст. 162 Земельного Кодексу України законодавець закріпив загальне поняття охорони земель. Так, охорона земель — це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісгосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісгосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення [2].

Охорона земель сільськогосподарського призначення згідно з ч. 1 ст. 36 Закону України «Про охорону земель» забезпечується на основі реалізації комплексу заходів щодо збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та родючості ґрунтів, а також обмеження їх вилучення (викупу) для несільськогосподарських потреб. В ч. 2, 3 ст. 36 зазначеного Закону законодавець звертає увагу на те, що зміна цільового призначення земель сільськогосподарського призначення допускається лише за умови обґрунтування доцільності такої зміни в порядку, визначеному законом, а у разі вилучення (викупу) земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб забезпечується пріоритет максимального збереження продуктивних земель [4].

Однією з необхідних процедур збереження сільськогосподарського призначення є відтворення якісного стану земель та інших параметрів, наприклад, відтворення порушених земель. Так, ст. 166

Земельного кодексу України, ст. 52 Закону України «Про охорону земель» передбачено проведення рекультивациі порушених земель — комплексу організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель. Рекультивациі підлягають всі землі, які зазнали змін у структурі рельєфу, ґрунтовому покриві, материнських породах та породах, що їх підстиляють, які відбулися внаслідок проведення гірничодобувних, гідротехнічних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт [2; 4].

У цих випадках до початку виконання вищевказаних робіт розробляються та затверджуються у встановленому порядку із обов'язковим залученням державних органів робочі проекти з рекультивациі. Фінансування таких робіт відбувається за рахунок суб'єктів, які проводять гірничодобувні, геологорозвідувальні, будівельні та інші роботи. Разом з тим під час здійснення робіт по рекультивациі земельна ділянка не використовується за безпосереднім цільовим призначенням і не приносить доходу (прибутку) її законному землекористувачу, а тому землекористувачі не зацікавлені у проведенні робіт з рекультивациі [6, с. 61].

Статтею 111 Земельного кодексу України встановлено заборону на провадження окремих видів діяльності; встановлення умов додержання природоохоронних вимог або виконання визначених робіт [2]. Законна вимога компетентного державного органу до землекористувача щодо здійснення рекультивациі належної землекористувачу земельної ділянки може розглядатися як різновид тимчасового обмеження у використанні земельної ділянки або встановлення умов виконання визначених робіт [6, с. 61].

Главою 28 Земельного кодексу України передбачено ще один спосіб охорони земель, а саме їх консервація. Консервациі підлягають деградовані і малопродуктивні землі, господарське використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним. Консервациі підлягають також техногенно забруднені земельні ділянки, на яких неможливо одержати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є

небезпечним для їх здоров'я. Консервациа земель здійснюється шляхом припинення їх господарського використання на визначений термін та залуження або заліснення [2].

Як слушно зауважує Лисанець О. С., оскільки розпайовуванню підлягали, зокрема, малопродуктивні та деградовані землі, на сьогодні залишається невирішеною проблема з організації консервації цих земель. На думку науковця, перш ніж «нарізати» паї, ці землі слід було законсервувати шляхом залуження або заліснення. Оскільки ці землі сьогодні розпайовані та перебувають у власності, виправляти це становище державі важко, бо в разі вилучення паїв з боку держави, їх власникам треба компенсувати втрати [7, с. 8].

У своїй науковій праці Гоштинар С. Л. звертає увагу, що охорона земель сільськогосподарського призначення також здійснюється шляхом стимулювання природоохоронних технологій виробництва і компенсаційних виплат власникам землі землекористувачам в тому числі орендарям. Необхідність застосування природоохоронних технологій для підвищення ефективності охорони навколишнього середовища і земель сільськогосподарського призначення відіграє надзвичайно важливу роль Чинне законодавство вимагає від потенційних забруднювачів земель сільськогосподарського призначення впроваджувати у виробництво ефективні природоохоронні технології. Безумовно це позитивно впливає на зниження рівня промислового забруднення земель сільськогосподарського призначення [5, с. 198].

Отже, на сьогодні в земельному законодавстві закріплено значну кількість норм, якими передбачені як обов'язкові, так і заохочувальні заходи щодо раціонального використання та охорони земель, в тому числі і земель сільськогосподарського призначення. Втім, заохочувальні заходи не можуть мати пріоритет щодо обов'язкових, а тому законодавцем слід визначити конкретні критерії щодо стану земель, відповідно до яких органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть зобов'язати, зокрема, в судовому порядку здійснити заходи щодо охорони земель.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 30.09.2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення 09.11.2018).
2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 04.11.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення 09.11.2018).
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Дата оновлення: 12.10.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення 09.11.2018).
4. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. Дата оновлення: 18.12.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15> дата звернення 09.11.2018).

5. Гоштинар С. Л. Правове забезпечення охорони земель сільськогосподарського призначення як передумова сталого розвитку агропромислового комплексу України. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. Вип. 1. С. 196–201 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2013_1_32 (дата звернення 09.11.2018).

6. Курило В. І. Окремі аспекти правового регулювання відносин у сфері рекультивації земель в Україні та відповідність вимогам ЄС. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки. 2017. № 1. С. 59–62 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2017_1_13 (дата звернення 09.11.2018).

7. Лисанець О. С. Правові засади охорони земель від забруднення та псування. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_21 (дата звернення 09.11.2018).

8. Лісова Т. В. Особливості заходів правової охорони та відтворення земель сільськогосподарського призначення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 34, т. 2. С. 48–51 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9360/1/Lisova_48_51.pdf (дата звернення 09.11.2018).

Файчак Валерія Віталіївна

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Файчак Валерия Витальевна

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Faychak Valeria

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Бенедик Яна Степанівна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Бенедык Яна Степановна

кандидат юридических наук, ассистент кафедры международного права Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Benedyk Yana

Candidate of Legal Sciences, Assistant of the Department of International Law Yaroslav Mudryi National Law University

ЯДЕРНЕ РОЗЗБРОЄННЯ. УТОПІЯ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

ЯДЕРНОЕ РАЗОРУЖЕНИЕ. УТОПИЯ ИЛИ РЕАЛЬНОСТЬ

NUCLEAR DISARMAMENT. UTOPIA OR REALITY

Анотація. У статі аналізується сучасна ситуація навколо ядерної зброї та перспективи подальшого ядерного роззброєння. Висвітлюються правові позиції Міжнародного Суду ООН стосовно питання застосування ядерної зброї і визначаються можливі шляхи подолання зазначеної проблеми.

Ключові слова: ядерні держави, ядерна зброя, ядерне роззброєння, ДНЯЗ.

Аннотация. В статье анализируется современная ситуация вокруг ядерного оружия и перспективы дальнейшего ядерного разоружения. Освещаются правовые позиции Международного Суда ООН по вопросу применения ядерного оружия и определяются возможные пути преодоления указанной проблемы.

Ключевые слова: ядерные государства, ядерное оружие, ядерное разоружение, ДНЯО.

Summary. In this article we analyze modern situation about nuclear weapon. Furthermore, we touch a question about prospects of nuclear demilitarization. Also, we can see legal positions of international court about the question of using nuclear weapon and the ways how to resolve issues.

Key words: nuclear states, nuclear weapons, nuclear disarmament, NPT.

Постановка проблеми. Найявніші проблеми сучасності. Перш за все це зумовлюється підвищеною небезпекою використання ядерної енергії, яка має як економічний, так і військовий характер. Атомна енергія — енергія, що виділяється під час перетворень атомних ядер.

Слід зазначити, що відкриття такого виду енергії стало значним еволюційним кроком у галузі науки.

Ядерна (атомна) енергія використовується людством у військових цілях, для виробництва електроенергії та у ядерних енергетичних установках (двигунах). Перевагою атомної енергетики фізики

вважають дешевизну і відсутність небезпечних викидів при виробництві електроенергії. Проте користь вона приносить лише в разі її використання у мирних цілях.

Інша сторона експлуатації атомної енергії — створення ядерної зброї. Через це на сучасному етапі ведеться активна співробітництво щодо повної заборони використання даного типу зброї і регламентації можливих засобів використання атомної енергії в мирних цілях.

Аналіз досліджень та публікацій. З огляду на актуальність цієї теми, вітчизняних та зарубіжних дослідників та науковців зверталися до проблеми ядерного роззброєння та аспектів використання ядерної енергії як такої. Це, зокрема, Ю. А. Услист, Ю. О. Ольвінська [1], які безпосередньо проаналізували наслідки застосування ядерної зброї у воєнних цілях у японських містах Хіросіма та Нагасакі, провели оцінку подальшої практики випробовування ядерної зброї в ході її розробки; С. Федина [2], яка розглядала проблематику роззброєння крізь призму концепцій миру у сучасній міжнародній політиці. Крім того, дослідженню відповідної проблематики присвячені роботи таких науковців, як М. О. Баймуратов [3], В. П. Кононенко, Е. Мітчелл (E. Mitchell), С. Бро, Л. Мареска (L. Maresca), Т. Рауф (T. Rauf), Л. Хеффернан (L. Heffernan) та ін. Крім доктринальної літератури, в науковій статті проаналізовано низку міжнародних актів та рішень МС ООН.

Постановка завдання. Визначити сучасний стан та перспективи співробітництва міжнародного співтовариства у сфері ядерного роззброєння. Проаналізувати проблеми, які постають перед міжнародним співтовариством у контексті підтримання миру та безпеки.

Виклад основного матеріалу. Найбільш гостро проблема ядерного озброєння постала перед людством у серпні 1945 року після того, як на японські міста американськими військами були скинуті перші атомні бомби «Малюк» (6 серпня, Хіросіма) і «Товстун» (9 серпня, Нагасакі). У результаті вибуху було практично повністю знищено відповідні міста, спричинено масові втрати серед цивільного населення. Вражаючими факторами ядерного вибуху, що робить його настільки небезпечним є ударна хвиля, світлове випромінювання, проникаюча радіація, радіоактивне зараження, електромагнітний імпульс (ЕМІ) та рентгенівське випромінювання. Як наслідок, під час ядерного бомбардування Хіросіми та Нагасакі загинуло близько 160 тис. чоловік. Проте через неповність та нечіткість даних можна стверджувати, що цей показник може бути набагато більшим [1, с. 4].

Звичайно, низка держав, прагнучи здобути лідерство на міжнародній арені, почали самостійно розробляти атомні технології, що ознаменувало розгортання гонки озброєнь. Вбачаючи в цьому глобальну проблему людства, Комітетом ООН з роззброєння, з метою урегулювання питання загрози використання ядерної зброї і попередження подальшого

нарощування ядерного потенціалу державами, було розроблено Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (далі — ДНЯЗ). Цей багатосторонній міжнародний акт став першим кроком до «ядерного миру».

Непересічну роль у процесі ініціювання й розробки Договору відіграв Пагвоський рух учених за мир, ідеологічні підвалини якого було закладено Маніфестом Рассела-Ейнштейна, до якого в 1955 році доєдналося ще одинадцять найбільш видатних вчених того часу. Рух діє і сьогодні й спрямовується проти гонки озброєнь, створення й нарощення ядерної та термоядерної зброї. Утім, як зазначав Б. Рассел, «проста заборона ядерної зброї не матиме реального впливу на вирішення проблеми, оскільки такий вид зброї все одно буде виготовлятися і використовуватися для подальшої війни... Єдина надія для людства — відмовитися від воєн» [8, с. 126]. ДНЯЗ був укладений Генеральною Асамблеєю ООН на XXII сесії 12 червня 1968 р. і відкритий для підписання. Цей договір є одним із наймасштабніших міжнародних актів, адже до нього приєдналося майже 200 країн.

Ядерне роззброєння є важливою складовою Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Відповідно нього лише п'ять країн, які виготовили і підірвали ядерну зброю до 1 січня 1967 р., вважаються ядерними державами. Решта країн взяли на себе зобов'язання не приймати, не виробляти та не придбавати ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої, а також не добиватися та не приймати будь-якої допомоги у їх виробництві (ст. 1, 6 ДНЯЗ) [4]. Проте як і будь-який міжнародний договір ДНЯЗ не є ідеальним і містить певні недоліки.

Деякі країни, такі як, Індія, критикують ДНЯЗ, тому що вважають його «дискримінацією держав, які не володіють ядерною зброєю». Адже по суті цей договір залишив неядерні держави без можливості створення відповідної зброї, надаючи гарантії безпеки, які матимуть свою силу лише при укладенні додаткових угод.

Так, на прикладі нашої держави діє Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, укладений 5 грудня 1994 року між Україною, США, Росією та Сполученим Королівством про неядерний статус України.

Основні положення угоди:

- a) поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України;
- b) утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України;
- c) утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким чином отримати будь-які переваги;
- d) надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо

Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї; е) не застосовувати ядерну зброю проти будь-якої держави-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [6].

Наразі політичною верхівкою держави все частіше висловлюються сумніви стосовно дієвості механізму, запровадженого Договором про нерозповсюдження ядерної зброї. На цьому підґрунті окремі політики пропонують вживати дії, спрямовані на поступове відновлення ядерного статусу України.

Наразі в доктрині існують дискусії щодо визнання окремих норм ДНЯЗ у якості звичаєвих на протипагу судженням про те, що положення Договору є обов'язковими лише для держав, які є його учасниками. У цьому зв'язку видається можливим послатися на рішення Міжнародного Суду ООН у справах про континентальний шельф Північного моря від 20.02.1969 року, де Суд визначив умови утворення звичаю на підставі міжнародного договору. Відповідно до цього рішення, договірне положення повинно носити нормоутворюючий характер, договір повинен одержати широке визнання й представницьку участь країн-учасниць, а правозастосовна практика держав постійно розширюватись і бути дійсно одноманітною щодо положень договору, які застосовуються, й свідчити про всеохоплююче визнання правової норми [7].

Так, звертаючись до Консультативного висновку МС ООН щодо законності застосування або погрози застосування ядерної зброї 1996 року, слід зазначити, що Суд не зміг прийти до остаточного висновку стосовно того, чи є законним або незаконним застосування ядерної зброї державою в екстремальних обставинах самооборони, коли мова йде про саме існування відповідної держави. Тобто чи є правомірною погроза застосування ядерного потенціалу в разі збройного нападу, агресії з боку іншої держави. При цьому, з одного боку, Суд зазначив, що міжнародне звичаєве і договірне право не містить будь-якого конкретного припису, який би забороняв чи дозволяв погрозу застосування ядерної чи будь-якої іншої зброї взагалі за деяких обставин, зокрема, при здійсненні законної самооборони. З іншого боку застосування ядерної зброї у зв'язку з її неминуче не вибірковими наслідками ніяким чином не може бути сумісним з принципами і нормами гуманітарного права і тому забороняється. Крім того, Суд зазначив, що, зважаючи на відсутність згоди стосовно правового статусу ядерної зброї, найбільш оптимальним засобом у контексті підтримання стабільності міжнародного правопорядку є забезпечення загального ядерного роззброєння [5].

У цьому ж контексті М. О. Баймуратов зазначає, що оскільки прямої заборони використовувати ядерну зброю в міжнародному праві немає, то ядерні держави обґрунтовують правомірність її застосування закріпленим у Статуті ООН правом на самооборону. Однак науковець вказує на наявність у міжнародному праві норм, що визначають заборону

певних засобів і методів ведення війни, та положення яких непрямим чином можуть бути застосовані і до ядерної зброї. Таким чином, зважаючи на вказане, використання ядерної зброї слід розглядати як таке, що забороняється нормами міжнародного гуманітарного права [3, с. 587].

С. Федина, зокрема, притримуються думки що ядерна зброя потенційно могла би стати стримуючим чинником для країн-агресорів у їхньому бажанні розпочати війну. Однак право на володіння ядерною зброєю не стало запорукою «непорушення» миру, а, навпаки, є причиною численних конфліктів. Держави «ядерного клубу» намагаються заборонити країнам, які її не мають, проводити ядерні дослідження й розробляти відповідні технології [2, с. 60]. У цьому зв'язку видається можливим констатувати, що абсолютна відмова від війни, як засобу реалізації національної політики, слугуючи лейтмотивом розвитку сучасної системи міжнародних відносин, не завжди знаходить своє практичне втілення. Проблема ж ядерного роззброєння у цьому контексті розглядається насамперед через політичну призму, адже, по суті ядерна зброя давно вже стала інструментом політичних маніпуляцій.

Прикладів на практиці досить багато. Так, одним з найавторитетніших заходів у сфері нерозповсюдження ядерної зброї і ядерного роззброєння є Оглядова конференція з виконання ДНЯЗ. Її значення виражається насамперед у тому, що на них розглядається стан виконання найчисленнішої за участю країн угоди ООН.

У 2005 році відбулася сьома Оглядова конференція, де, зокрема, поставало питання щодо постійного порушення США своїх зобов'язань, зазначених в ДНЯЗ. Політика США була спрямована на отримання Америкою військової переваги за рахунок власного технологічного відриву від інших країн світу, заради цієї мети Сполучені Штати денонсували Договір про ПРО, утримувались від укладання будь-яких угод щодо скорочення СНО, наголосили про плани розміщення елементів власної стратегічної ПРО в Європі [9]. Тобто можна зробити висновок, що для окремих держав пріоритетними є їхні власні інтереси, а обов'язки, що визначаються нормами міжнародного права, відходять на задній план.

Успішність самого процесу роззброєння насамперед залежить від постійних членів СВ ООН. Аргументуючи це, можна послатися на звернення Маршаллових островів до МС ООН, адресоване проти дев'яти ядерних держав (Китай, КНДР, Франція, Індія, Ізраїль, Пакистан, Російська Федерація, Сполучене Королівство, США), на підставі невиконання ними своїх обов'язків стосовно ядерного роззброєння, у тому числі в рамках ДНЯЗ. Урешті-решт Суд відхилив позов держави проти Індії, Пакистану та Великобританії, які попередньо визнали обов'язковість юрисдикції Суду, зокрема, з огляду на неможливість реалізації ним компетенції стосовно розгляду справи, зважаючи на відсутність безпосереднього спору між сторонами [5].

Як ще один приклад можна навести нещодавню гучну подію, а саме зустріч Дональда Трампа і Кім Чен Инна й підписання ними документу про ядерне роззброєння Північної Кореї і гарантії безпеки для азіатської країни з боку США. Після чого Міжнародне агентство з атомної енергії на основі піврічного спостереження за заходами, вжитими КНДР у цій сфері, у своїй доповіді для Генерального секретаря ООН зазначило, що Північна Корея не припинила свої ядерні та ракетні програми, що суперечить серії спеціальних резолюцій Ради Безпеки ООН. Таким чином, підписання вищезазначеного договору можливо розцінювати в якості не більш ніж політичний кроку, для поліпшення стосунків між США та Північною Кореєю, який принаймні наразі не призвів до будь-яких практичних наслідків.

Висновок. Отже наразі все ядерні держави можна поділити на ті, що приєдналися до ДНЗЯ і ті, що не підпадають під дію цього договору. Це є однією із перешкод адже, будь-яка реальна спроба здійснити всезагальне та повне роззброєння, особливо ядерної, потребує співпраці абсолютно всіх держав. Це стосується також ефективності здійснення санкцій щодо країн, які порушують обов'язки, покладені на них міжнародними договорами. Слід удосконалити регламентацію міжнародних відносин щодо будь-якої можливості застосування ядерної зброї, навіть у контексті самооборони. Найбільш вагома проблема полягає у тому, що інтереси людства загалом розглядаються через призму власних потреб та інтересів тієї чи іншої держави. А отже, ядерне роззброєння на сьогоднішній стан скоріш неосяжна мрія, ніж реальна ціль.

Література

1. Услиста, Ю. А. Використання ядерної зброї: ілюзія миру [Текст] / Ю. А. Услиста, Ю. О. Ольвінська // Статистика — інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових студентських праць. Випуск 2 — Одеса, ОНЕУ. — 2016. — С. 148–155.
2. Федина С. Перспективні напрями розвитку теорії і практики миру в сучасних міжнародних відносинах / Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: електрон. наук. фахове вид. 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://eprints.oa.edu.ua/3159/1/Sofia%20Fedyna_NZ_Vyp_3.pdf
3. Баймуратов М. О. Міжнародне публічне право. — Х.: Одиссей, 2008. 587–588 с.
4. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї / База даних «Законодавство України» // ВР України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098
5. Международный Суд ООН [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.icj-cij.org/ru>
6. Меморандум про гарантії ядерної безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року / База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158
7. Дела о континентальном шельфе Северного моря. Решение от 20 февраля 1969 года / Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1948–1991. — Нью-Йорк, ООН, 1993. — С. 93–94.
8. Russell B. The Autobiography of Bertrand Russell: in 3 v. / B. Russel. — Toronto, 1970.
9. Підсумки восьмої Оглядової конференції договору про нерозповсюдження ядерної зброї і перспективи юридичного оформлення гарантії безпеки України / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/290>

References

1. Uslysta, Ju. A. Vykorystannja jadernoji zbroji: iljuzija myru [Tekst] / Ju. A. Uslysta, Ju. O. Oljvinsjka // Statystyka — instrument socialjno-ekonomichnykh doslidzhenj: zbirnyk naukovykh studentsjkykh pracj. Vypusk 2 — Odesa, ONEU. — 2016. — S. 148–155.
2. Fedyna S. Perspektyvni naprjamy rozvytku teoriji i praktyky myru v suchasnykh mizhnarodnykh vidnosynakh / Naukovi zapysky Nacionaljnogho universytetu «Ostrozjka akademija»: elektron. nauk. fakhove vyd. 2013 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: https://eprints.oa.edu.ua/3159/1/Sofia%20Fedyna_NZ_Vyp_3.pdf
3. Bajmuratov M. O. Mizhnarodne publichne pravo. — X.: Odissej, 2008. — 587–588 s.
4. Doghovir pro nerozpovsjudzhennja jadernoji zbroji / Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/VR Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098
5. Mezhdunarodnyj Sud OON [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.icj-cij.org/ru>
6. Memorandum pro gharantiji jadernoji bezpeky u zv'jazku z pryjednannjam Ukrainy do Doghovoru pro nerozpovsjudzhennja jadernoji zbroji vid 5 ghrudnja 1994 roku / Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158
7. Dela o kontynentalnom sheljfe Severnogho morja. Reshenye ot 20 fevralja 1969 ghoda / Kratkoe yzlozhenye reshenyj, konsljtatyvnykh zakljuchenyj y postanovlenyj Mezhdunarodnogho Suda 1948–1991. — Njju-Jork, OON, 1993. — S. 93–94.
8. Russell B. The Autobiography of Bertrand Russell: in 3 v. / B. Russel. — Toronto, 1970.
9. Pidsumky vosjmoji Oghljadovoji konferenciji doghovoru pro nerozpovsjudzhennja jadernoji zbroji i perspektyvy jurydychnogho oformlennja gharantij bezpeky Ukraini / Nacionalnyj instytut strategichnykh doslidzhenj [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/290>

Хавер Катерина Сергіївна

*студентка фінансово-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Хавер Екатерина Сергеевна

*студентка финансово-правового факультета
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Khaver Kateryna

*Student of the Finance And Law Faculty of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

Ручкін Владислав Русланович

*студент міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Ручкин Владислав Русланович

*студент международно-правового факультета
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого*

Ruchkin Vladyslav

*Student of the International Law Faculty of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

Науковий керівник:

Полатай Володимир Юрійович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Научный руководитель:

Полатай Владимир Юрьевич

*кандидат юридических наук,
доцент кафедры международного права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Scientific director:

Polatay Vladimir

*Candidate of Legal Sciences,
Docent of the Department of International Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

Науковий керівник:

Жуков Ігор Миколайович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Научный руководитель:

Жуков Игорь Николаевич

*кандидат юридических наук,
доцент кафедры международного права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого*

Scientific director:

Zhukov Igor

*Candidate of Legal Sciences,
Docent of the Department of International Law
Yaroslav Mudryi National Law University*

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ
МІЖНАРОДНОГО УСИНОВЛЕННЯ**
**ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ УРЕГУЛИРОВАНИЯ
МЕЖДУНАРОДНОГО УСИНОВЛЕНИЯ**
**PROBLEMATIC ISSUES OF INTERNATIONAL
ADOPTION REGULATION**

Анотація. У статті авторами розглянуто правове регулювання процесу усиновлення за участі іноземного елемента. Здійснюється порівняння двох основних міжнародних актів у сфері міжнародного усиновлення і висвітлення їх позитивних та негативних аспектів. Вказується на необхідність ратифікування Гаазької конвенції про захист дітей і співробітництво з питань міждержавного усиновлення.

Ключові слова: міжнародне усиновлення, іноземний елемент, конвенція, права дитини, посередницька діяльність.

Анотация. В статье авторами рассмотрено правовое регулирование процесса усыновления с участием иностранного элемента. Осуществляется сравнение двух основных международных актов в сфере международного усыновления и освещение их положительных и отрицательных сторон. Указывается на необходимость ратифицирования Гаагской конвенции о защите детей и сотрудничестве по вопросам межгосударственного усыновления.

Ключевые слова: международное усыновление, иностранный элемент, конвенция, права ребенка, посредническая деятельность.

Summary. Regulation of adoption process with foreign element is reviewed. A comparison of the two main international instruments concerning international adoption and highlighting their positive and negative facets is carried out. Need of ratification of Hague Convention on Protection of Children and Co-operation on Inter-State Adoption is emphasized.

Key words: international adoption, foreign element, convention, child's rights, intermediary activity.

Постановка проблеми. Кожного року, мільйони дітей по всьому світу залишаються позбавленими батьківського піклування. Конвенція ООН про права дитини 1989 року наголошує, що кожна дитина має право на сім'ю. Зокрема, за експертними даними, у 2017 році в Україні нараховувалося 70240 дітей — сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування і дана кількість продовжує зростати. Тому, на сьогодні, зазначене питання залишається актуальним і потребує пошуку ефективних шляхів вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання врегулювання міжнародного усиновлення досліджувалися великою кількістю науковців, таких як: Погорецька Н. В., Зілковська Л. М., Калакура В. Я, Грабовська О. О., Городецька І. К., Губанова О. В та інші.

Мета статті — проаналізувати стан міжнародного усиновлення, виявити позитивні та негативні фактори його врегулювання та запропонувати шляхи їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Існують різні способи влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Одним із найефективніших правових інструментів у розв'язанні цієї проблеми є усиновлення, а у випадку, коли були

вичерпані всі можливості з пошуку сім'ї для дитини, застосовується міжнародне усиновлення.

Правове врегулювання процесу міжнародного усиновлення колізійними та матеріально — правовими нормами регулювання, яке закріплюється в національному та міжнародному законодавстві.

В українському законодавстві питання усиновлення за участі іноземного елемента регулюється такими нормативно-правовими актами: Європейською конвенцією про усиновлення дітей (переглянута) від 27 листопада 2008 р., Законом України «Про міжнародне приватне право», Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства» та іншими.

За даними Державної служби статистики України протягом 2017 року було усиновлено 2925 дітей, серед яких 323 іноземними громадянами, зокрема, за правилами Європейської конвенції про усиновлення дітей від 2008 року [1].

Зазначена Конвенція стала чинною в Україні 1 вересня 2011 року і визначила оновлені принципи усиновлення для України з метою забезпечення здійснення усиновлення з урахуванням найвищих інтересів дитини.

Вона містить норми і стандарти, які стосуються як національної процедури усиновлення, так і міжнародної, враховує значний розвиток сфери

усиновлення дітей — сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування за останні десятиріччя у всьому світі. Конвенція врахувала практику Європейського суду з прав людини та інші міжнародні договори у сфері захисту прав дитини, зокрема Гаазьку конвенцію про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення, рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи «Міжнародне усиновлення: дотримання прав дитини» [2]. Однак, вона не передбачає єдиного порядку усиновлення дітей та співробітництва компетентних органів держав у сфері міжнародного усиновлення.

Положення Європейської Конвенції стосуються лише усиновлення, яке здійснюється в свою чергу тільки за рішенням адміністративного або судового органу, тобто, таким чином вона гарантує, що всі необхідні умови є виконаними в повному обсязі. Адже Конвенція забезпечує регулювання тільки тих питань, що пов'язані, з «повним усиновленням», на підставі якого дитина стає повноправним членом майбутньої родини.

Однак, не всі положення є достатньо прийнятними для нашої держави, зокрема стосовно вимог до умов дійсності усиновлення, переліку, зазначених у Конвенції осіб, які повинні надати згоду на процес усиновлення. До таких осіб належать: 1) мати й батько (в разі їх відсутності надати згоду може будь-яка особа чи установа, які вповноважені надати таку згоду замість них); 2) дитина; 3) другий з подружжя чи зареєстроване партнерство усиновлювача [2]. Також усиновити дитину, крім вищезазначених осіб мають право одностатеві пари та одна особа.

В Україні інститут зареєстрованого партнерства не передбачається нормативно — правовими актами, як і одностатеві шлюби, саме тому наша держава ратифікувала Європейську конвенцію про усиновлення дітей із застереженнями.

Найгострішою проблемою є комерціалізація процесу міжнародного усиновлення. Нормами Європейської конвенції не передбачається вплив державних органів, на процес надання послуг, пов'язаних з усиновленням, що в свою чергу створює на практиці величезні проблеми, однак на сьогоднішній день існує Гаазька конвенція про захист дітей і співробітництво з питань міждержавного усиновлення. Зазначена конвенція передбачає прозору систему співробітництва між Договірними державами для забезпечення дотримання гарантій прав та свобод дітей і механізм запобігання викраденню, продажу або торгівлі ними та регулює не тільки «повне усиновлення», але й звичайне.

Проект Закону про приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення № 0014 неодноразово вносився до Верховної Ради України, проте велику кількість разів він відхилявся парламентом. Найсуперечливішою нормою зазначеної Конвенції є діяльність акредитованих агентств, тому що від-

повідно до статті 216 Сімейного кодексу України, заборонено будь-яку посередницьку, комерційну діяльність у галузі усиновлення дітей [3], однак це не узгоджується зі ст. 32 Гаазької конвенції, де регламентується розмір винагороди за надання послуг з усиновлення [4]. Також вбачається суперечність зі ст. 169 Кримінального кодексу України, що встановлює відповідальність за незаконну посередницьку діяльність у сфері усиновлення дитини [5].

На сьогодні, через те, що Україна не є учасником Гаазької конвенції, такі послуги знаходяться поза державним контролем і тому є платними і не завжди якісними. Так, доволі часто у процесі приймають участь перекладачі, повірені та інші особи. Вони таким чином здійснюють комерційну діяльність з посередництва, яка заборонена законом. Відповідальність за виконану роботу вони не несуть і часто заради власної вигоди маніпулюють правами як самих іноземців, так і дітей. Перш за все, відповідно до Гаазької конвенції, у країні має бути створений спеціальний орган, що надаватиме професійну посередницьку допомогу.

Саме тому, Погорецька Н. В. у своїй роботі зазначає необхідність на законодавчому рівні розмежувати посередницьку, комерційну діяльність та діяльність, пов'язану із наданням послуг щодо усиновлення [6].

На жаль, все ще проблематичним залишається питанням контролю за дотриманням прав дітей, які були усиновлені та вивезені за кордон. Гаазька конвенція не покладає зобов'язання на країн — учасниць надавати звіти після усиновлення, проте не обмежує і не виключає їх. Більшістю країн встановлено обов'язок звітувати про стан справ усиновлених від 3 до 5 років після завершення самого процесу. Відповідно до Сімейного кодексу України, контроль за дотриманням прав усиновлених дітей за кордоном здійснюється консульськими установами.

Гаазька конвенція передбачає участь акредитованих агентств у процесі подальшого контролю за умовами життя і виховання усиновлених дітей іноземними громадянами. Тому у разі запровадження оновленого компетентного органу, що здійснюватиме контроль за умовами проживання і виховання усиновлених дітей за межами держави буде вирішена проблема із недостатністю інформації про дотримання прав дитини, яка в подальшому не допустить ситуацій схожих із тою, що сталася з Ендрю Батлером, який був усиновлений у 2003 році в Україні. В 2011 році 73-річний Вільям Алан Батлер застрелив усиновленого сина — Ендрю на задньому дворі власного будинку [7].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що ратифікація Україною Гаазької конвенції про захист дітей і співробітництво з питань міждержавного усиновлення стане одним із правових інструментів вирішення проблем пов'язаних з комерціалізацією процесу передачі дитини в сім'ю іноземців, в тому числі контролю за дотриманням прав усиновлених дітей у таких сім'ях.

Література

1. Захист дітей, які потребують особливої уваги суспільства. Статистичний збірник/ Державна служба статистики України від 2018 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_zdpus_2017.pdf. — Назва з екрану.
2. Європейська конвенція про усиновлення дітей [Електронний ресурс]: міжнар. док. від 27 листопада 2008 року. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a17. — Назва з екрану.
3. Сімейний Кодекс України / Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 21–22. — Ст. 135.
4. Гаазька Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення [Електронний ресурс]: міжнар. док. від 29 травня 1993 року. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365. — Назва з екрану.
5. Кримінальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
6. Погорецька Н. В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання / Н. В. Погорецька // Форум права. — 2011. — № 3. — С. 612–617.
7. How Could You? Hall of Shame-missed Ukrainian Adoptee Murder from 2011-Andrew Arthur Butler case, on 22 February 2013 [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.reformtalk.net/2013/02/22/how-could-you-hall-of-shame-missed-ukrainian-adoptee-murder-from-2011-andrew-arthur-butler-case/>

References

1. Zakhyst ditej, jaki potrebujutj osoblyvoji uvaghy suspiljstva. Statystychnyj zbirnyk/ Derzhavna sluzhba statyky Ukrajinjy vid 2018 roku [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_zdpus_2017.pdf.
2. Jevropejsjka konvencija pro usynovlennja ditej (pereghljanuta) vid 27 lystopada 2008 roku [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a17.
3. Simejnyj Kodeks Ukrajinjy / Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajinjy. — 2002. — # 21–22. — St. 135.
4. Ghaazjka Konvencija pro zakhyst ditej ta spivrobotnyctvo v ghaluzi mizhderzhavnogho usynovlennja vid 29 travnja 1993 roku [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365.
5. Kryminaljnyj kodeks Ukrajinjy / Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajinjy. — 2001. — # 25–26. — St. 131.
6. Poghorecjka N. V. Mizhнародne usynovlennja: problemni pytannja / N. V. Poghorecjka // Forum prava. — 2011. — # 3. — S. 612–617.
7. How Could You? Hall of Shame-missed Ukrainian Adoptee Murder from 2011-Andrew Arthur Butler case, on 22 February 2013 [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.reformtalk.net/2013/02/22/how-could-you-hall-of-shame-missed-ukrainian-adoptee-murder-from-2011-andrew-arthur-butler-case/>.

Щербак Антон Михайлович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Щербак Антон Михайлович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Shcherbak Anton

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Ігнатко Родіон Іванович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Игнатко Родион Иванович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Ignatko Rodion

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Покальчук Михайло Юрійович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Научный руководитель:

Покальчук Михаил Юрьевич

кандидат юридических наук,

ассистент кафедры земельного и аграрного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Scientific director:

Pokalchuk Mikhail

Candidate of Law, Assistant of the Department of Land and Agrarian Law

Yaroslav Mudryi National Law University

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ КООПЕРАЦІЮ**

**ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
О СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ КООПЕРАЦИИ**

**PROBLEMATIC ISSUES OF AGRICULTURAL
CO-OPERATION LEGISLATION**

Анотація. Досліджено теоретичні питання сільськогосподарської кооперації. Проаналізовано спеціальне законодавство, яке регулює сферу діяльності сільськогосподарських кооперативів. Виявлено деякі проблеми законодавчого регулювання даного питання. Запропоновано можливі шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: сільськогосподарський виробничий кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, неприбуткова організація, статутний капітал.

Аннотация. Исследованы теоретические вопросы сельскохозяйственной кооперации. Проанализировано специальное законодательство, регулирующее сферу деятельности сельскохозяйственных кооперативов. Обнаружены некоторые проблемы законодательного регулирования данного вопроса. Предложены возможные пути решения этих проблем.

Ключевые слова: сельскохозяйственный производственный кооператив, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, неприбыльная организация, уставный капитал.

Summary. The theoretical questions of agricultural co-operation are investigated. The special legislation regulating the sphere of activity of agricultural co-operatives is analyzed. Some problems of legislative regulation of this issue are revealed. Possible ways of solving these problems are suggested.

Key words: agricultural production cooperative, agricultural servicing cooperative, non-profit organization, share capital.

Постановка проблеми. Для забезпечення нормального функціонування будь-якого суб'єкта аграрних правовідносин необхідно належне закріплення його правового статусу на законодавчому рівні з врахуванням особливостей їхньої діяльності.

Особливо важливе значення має розвиток законодавства про сільськогосподарську кооперацію, адже аграрні кооперативні утворення «найбільш повно відповідають забезпеченню економічних, у тому числі земельних, прав громадян» [3, с. 336].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань чинного законодавства з правового регулювання діяльності аграрних підприємств кооперативного типу присвячені наукові праці вітчизняних та іноземних правників та економістів, серед яких: Я. Гаєцька-Колотило, О. Гафурова, В. Гончаренко, В. Зіновчук, О. Крисальний, І. Лукінов, П. Макаренко, М. Малік, В. Масін, Л. Молдаван, О. Онищенко, Н. Павленчик, О. Радіонова, В. Семчик, А. Статівка, Н. Титова, В. Уркевич, В. Федорович, В. Шелестов, В. Янчук та ін.

Метою статті є висвітлення проблем законодавства про сільськогосподарського кооперативу та можливі шляхи їх вирішення.

Нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність сільськогосподарського кооперативу є Конституція України, Господарський Кодекс, Закони України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV, «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР, та інші нормативно-правові акти.

Під час аналізу нормативно-правових актів з даного питання виявлено деякі проблеми. Зокрема це вузькість правового регулювання сільськогосподарського кооперативу, механізм реєстрації сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу як неприбуткової організації та врегулювання питання визначення та формування статутного капіталу сільськогосподарського кооперативу.

Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» 17.07.1997 р. № 469/97-ВР складається з 6 розділів та 16 статей. Структура даного акту свідчить про обмежене коло завдань цього законодавчого акта. Значна частина вміщених у Законі приписів стосується сільськогосподарських обслуговуючих

кооперативів, зокрема визначаються особливості господарської діяльності обслуговуючих кооперативів, заходи щодо їх державної підтримки тощо. Тому, як відзначають вчені, Закон зараз «містить ухил у бік поширення саме сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, фактично не підтримуючи розвиток кооперації виробничої» [6, с. 355].

Чинна редакція Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР (ч. 2 ст. 2) містить положення про «загальні принципи, поняття та норми утворення, забезпечення функціонування, управління та ліквідації сільськогосподарського кооперативу і кооперативних об'єднань, контроль за їх діяльністю, права та обов'язки їх членів, формування майна, фондів, цін і тарифів на продукцію та послуги, а також трудові відносини у таких кооперативах та об'єднаннях регулюються Законом України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV. У зв'язку з цим навіть у висновку Головного науково-експертного управління щодо відповідного законопроекту було зазначено, що «за межами його дії залишилося широке коло питань з організації діяльності сільськогосподарських кооперативів» [16].

Що стосується другої проблеми, то окремі положення Законів України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV, «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР є такими, що не відповідають приписам Податкового кодексу України в частині визначення ознак неприбуткової організації.

Зокрема статті 21, 26 Закону України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV та стаття 34 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР вказують, що особа у разі виходу або виключення з кооперативу фізична чи юридична особа має право на одержання своєї загальної частки натурою, грошми або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки у натурі; розмір виплат на паї встановлюється рішенням загальних зборів членів кооперативу після відрахувань обов'язкових коштів на формування і поповнення його фондів. Виплати можуть здійснюватися у грошовій формі, товарами, цінними паперами, а також у формі збільшення паю та в інших

формах, передбачених статутом кооперативу; після виконання зобов'язань сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу та відшкодування збитків за минулі періоди залишок фінансового результату господарської діяльності кооперативу розподіляється загальними зборами у вигляді відрахувань до фондів кооперативу, кооперативних виплат його членам та нарахувань на паї членам кооперативу, у тому числі асоційованим — є такими, що протирічать вимогам встановленим статтею 133 в Податкового Кодексу неприбуткова організація не є платником податку на прибуток є, зокрема, заборона розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб та використання своїх доходів (прибутків) виключно для фінансування видатків на своє утримання, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами.

Отже, у разі утворення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу в порядку, визначеному Законами України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV, «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР, таким кооперативом не можуть бути дотримані вимоги, встановлені Податкового Кодексу, стосовно одночасної відповідності вимогам щодо утворення організації в порядку, що регулює діяльність такої організації та заборони в установчих документах розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб.

Крім того зазначаємо, що здійснення господарської діяльності, спрямованої на отримання прибутку, класифікується як підприємництво (ст. 42 Господарського кодексу України) і не відповідає сутності поняття некомерційної діяльності неприбуткових установ.

Необхідно зазначити, що розподіл доходів між учасниками сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу не є обов'язковою умовою функціонування даного підприємства. Закони України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV та «Про сільськогосподарську кооперацію» закріплюють лише право членів кооперативу на отримання своєї частки у разі виходу з нього та отримання виплат на паї і не встановлюється обов'язок щодо розподілу доходів. Реалізувати цю можливість можна лише за умови прийняття загальними зборами кооперативу відповідного рішення. Крім того Законами України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV та «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР не передбачено жодних негативних наслідків в тому разі, якщо розподіл

доходів обслуговуючого кооперативу не буде здійснюватися між учасниками, а використовуватися, наприклад, на забезпечення діяльності кооперативу. Це означає, що у статуті сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу можуть бути закріплені положення, які відповідають вимогам ПК України щодо заборони розподілу доходів неприбуткових організацій між його членами, засновниками, працівниками, і в такому випадку сільськогосподарський обслуговуючий кооператив може належати до неприбуткових організацій.

Відносно третього питання, то одним з найважливіших питань створення та діяльності сільськогосподарського кооперативу є його статутний капітал, без нього неможлива діяльність кооперативу та досягнення ним своєї мети, передбаченої його установчим документом. О. Янкова, котра досліджувала проблему статутного фонду комерційних організацій, зазначає, що статутний фонд — це зареєстрований у встановленому законом порядку та закріплений в установчих документах грошовий еквівалент майна, яке повинно бути передане підприємству у власність (повне господарське відання, оперативне управління) у вигляді внесків для забезпечення його господарської діяльності та як сплата його учасниками отримуваних ними майнових прав [10, с. 9].

У Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР не визначено порядок створення та формування статутного капіталу сільськогосподарського кооперативу. По відношенню до кооперативів застосовуються терміни «пайовий фонд», «неподільний фонд», «резервний фонд» та «спеціальний фонд» що є близькими до терміну «статутний капітал». У ст. 20 Закону України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV зазначено, що пайовий фонд — майно кооперативу, що формується за рахунок паїв (у тому числі додаткових) членів та асоційованих членів кооперативу.

Неподільний фонд створюється в обов'язковому порядку і формується за рахунок вступних внесків та відрахувань від доходу кооперативу. Цей фонд не може бути розподілений між членами кооперативу, крім випадків, передбачених законом. Порядок відрахувань до неподільного фонду частини доходу визначається статутом кооперативу.

Резервний фонд створюється за рахунок відрахувань від доходу кооперативу, перерозподілу неподільного фонду, пожертвувань, безповоротної фінансової допомоги та за рахунок інших не заборонених законом надходжень для покриття можливих втрат (збитків).

Спеціальний фонд створюється за рахунок цільових внесків членів кооперативу та інших передбачених законом надходжень для забезпечення його статутної діяльності і використовується за рішенням органів управління кооперативу [3]. Таким чином, не відомо, який з фондів сільськогосподарського кооперативу має правовий режим «статутного капіталу».

Вирішенням цих проблем може бути внесення змін до відповідних нормативно-правових актів. Зокрема щодо першої проблеми шляхом внесення змін до абз. 2 п.п. 133.4.1 п. 133.4 ст. 134 ПК України з зазначенням заборони в установчих документах розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску, кооперативних виплат його членам та нарахувань на паї членам кооперативу, у тому числі асоційованим), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб. Що ж стосується другої проблеми, то її вирішення можливе шляхом визначення в Законі України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV, а саме в ст. 20 того, який саме фонд кооперативу вважати його статутним капіталом.

Висновки. Національне законодавство про сільськогосподарську кооперацію, в такому вигляді в якому воно існує зараз, не може забезпечити такого спеціалізованого правового регулювання, яке б задовольняло вимоги суспільства у сфері аграрних відносин в яких беруть участь сільськогосподарські

кооперативи і потребує вдосконалення. Прийняття в 2013 році нової редакції Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР мало наслідком значне звуження сфери аграрно-правового регулювання внутрішньокооперативних відносин, що здійснює негативний вплив на їх діяльність. Пріоритетним напрямком розвитку законодавства про сільськогосподарську кооперацію повинно стати доповнення Закону спеціалізованими правовими нормами щодо особливостей регулювання членських, земельних, майнових, трудових, виробничих та організаційних відносин в сільськогосподарських кооперативах. Необхідною умовою поліпшення законодавчого регулювання діяльності кооперативів матиме також своєчасне прийняття підзаконних нормативно-правових актів, що визначатимуть особливості правового статусу окремих типів та видів сільськогосподарських кооперативів. Напрями майбутніх наукових розробок. Подальші наукові дослідження повинні стосуватися розробки пропозицій щодо змісту майбутніх законодавчих приписів, які визначатимуть особливості правового становища сільськогосподарських кооперативів.

Література

1. Про кооперацію. Закон України від 10.07.2003 / Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 5. — Ст. 35.
2. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон від 17.07.1997р. № 469/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 39. — Ст. 261.
3. Туєва О. М. Земельні права громадян України — членів сільськогосподарських виробничих кооперативів / Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія // [А. П. Гетьман, М. В. Шульга, А. М. Статівка та ін.]; за ред. А. П. Гетьмана та В. Ю. Уркевича. — Х.: Право, 2012. — С. 336–350.
4. Гафурова О. В. Права та обов'язки членів сільськогосподарських виробничих кооперативів: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06 / О. В. Гафурова. — К., 2005. — 20 с.
5. Гаєцька-Колотило Я. З. Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06 / Я. З. Гаєцька-Колотило — К., 2003. — 22 с.
6. Уркевич В. Ю. Реформування законодавства України про сільськогосподарську кооперацію / В. Ю. Уркевич // Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17–18 травня 2013 року). — Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. — С. 352–355.
7. Семчик В. І. Кооперация и право / В. І. Семчик. — К.: Наукова думка, 2001. — 148 с.
8. Семчик В. І. Правові засади сільськогосподарської кооперації в Україні / В. І. Семчик // Право України. — 1999. — № 5. — С. 34–38. Проблеми сучасного розвитку законодавства України про сільськогосподарську кооперацію 223.
9. Титова Н. І. Сільськогосподарські кооперативи: їх правове забезпечення / Н. І. Титова // Радянське право. — 1991. — № 6. — С. 20–22.
10. Янкова О. С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; арбітражний процес» / Янкова Олена Степанівна. — Донецьк, 2000. — 20 с.
11. Уркевич В. Ю. Правові проблеми становлення сільськогосподарських кооперативів в умовах ринкової економіки: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.06 / В. Ю. Уркевич. — К., 2001. — 20 с.
12. Уркевич В. Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: Монографія / В. Ю. Уркевич. — Х.: Харків юридичний, 2007. — 496 с.
13. Федорович В. І. Правові основи створення та діяльності сільськогосподарських кооперативів в Україні / В. І. Федорович. — Львів: Атлас, 1998. — 142 с.

14. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — NN18, 19–20, 21–22. — Ст. 144.

15. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законотворчість. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44407

16. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законотворчість. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44407

References

1. About co-operation Law of Ukraine of 10.07.2003 / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2004. — No. 5. — Art. 35.

2. About Agricultural Cooperatives: Law of Ukraine of 17.07.1997. No. 469/97-BP / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 1997. — No. 39. — Art. 261.

3. Tuyeva O. Land rights of citizens of Ukraine — members of agricultural production cooperatives // Legal regulation of ecological, agrarian and land relations: current state and directions of perfection: monograph / [A. Getman, M. Shulga, A. Sativka, etc.]; for ed. AP Hetman and V. Yurkevich. — X. : Law, 2012. — P. 336–350.

4. Gafurova O. Rights and obligations of members of agricultural production cooperatives: The dissertation author's abstract for obtaining a scientific degree of the candidate of jurisprudence: 12.00.06 / O. Gafurova. — K., 2005. — 20 p.

5. Hayetsky-Kolotilo Ya. Organizational-legal forms of agricultural co-operation in Ukraine: Abstract of thesis for obtaining a scientific degree of the candidate of jurisprudence: 12.00.06 / Ya. Hayetsky-Kolotilo — K., 2003. — 22 p.

6. Urkevich V. Reform of the Ukrainian legislation on agricultural co-operation / V. Yurkevich // Actual problems of land, ecological, agrarian and economic legal relations reform: a collection of abstracts of the International scientific and practical conference (Khmelnitsky, May 17–18, 2013). — Khmelnytsky: Khmelnytsky University of Management and Law, 2013. — P. 352–355.

7. Semchik V. Cooperation and law / V. Semchik. — K. : Naukova dumka, 2001. — 148 p.

8. Semchik V. Legal principles of agricultural co-operation in Ukraine / V. Semchik // Law of Ukraine. — 1999. — № 5. — P. 34–38. Problems of the Modern Development of the Legislation of Ukraine on Agricultural Cooperatives 223

9. Titova N. Agricultural cooperatives: their legal support / N. Titova // Soviet law. — 1991. — № 6. — 20–22.

10. Yankova O. Legal regulation of the statutory fund of commercial organizations: author's abstract. dis ... Candidate lawyer Sciences: special 12.00.04 «Commercial law; arbitration process» / Yankova Elena. — Donetsk, 2000. — 20 p.

11. Urkevich V. Legal problems of the formation of agricultural cooperatives in a market economy: The dissertation author's abstract for obtaining a scientific degree of the Candidate of jurisprudence: 12.00.06 / V. Urkevych. — K., 2001. — 20 p.

12. Urkevich V. Problems of the theory of agrarian legal relations: Monograph / V. Urkevych. — Kh. Kharkiv legal, 2007. — 496 p.

13. Fedorovich V. Legal basis for the creation and operation of agricultural cooperatives in Ukraine / V. Fedorovich. — Lviv: Atlas, 1998. — 142 p.

14. Commercial code of Ukraine dated January 16, 2003 No. 436-IV / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2003. — NN18, 19–20, 21–22. — Article 144.

15. Explanatory note to the draft Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine» On Agricultural Cooperatives «[Electronic resource] / Verkhovna Rada of Ukraine. Official Web portal. Legislation. — Access Mode: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44407

16. Conclusion on the Draft Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine» On Agricultural Co-operation «[Electronic resource] / Verkhovna Rada of Ukraine. Official Web portal. Legislation. — Access mode: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?Pf3511=44407

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 20(60)

3 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2018

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»
Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12
Контактний телефон: +38 (067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Підписано до друку 12.12.2018. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.
Умовно-друкованих аркушів 8,84. Тираж 100.
Замовлення № 398. Ціна договірна.
Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.